

HELSINGIN YLIOPISTO

Valtioiden lapsiin kohdistuvat positiiviset toimintavelvoitteet ilmastonmuutoksessa Euroopan ihmisoikeussopimuksen artiklan 8 valossa

Ihmisoikeudet arvoilmaston muutoksen paineissa

Helmi Hämäläinen
Helsingin yliopisto
Oikeustieteellinen tiedekunta
Oikeustieteen maisterin tutkielma
Valtiosääntöoikeus
Ohjaaja: Tuomas Ojanen ja
Milka Sormunen
Helmikuu 2023

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET		
Tiedekunta – Fakultet – Faculty Oikeustieteellinen tiedekunta		Koulutusohjelma -Utbildningsprogram – Degree Programme Oikeustieteen maisterin koulutusohjelma
Tekijä – Författare – Author Helmi Hämäläinen		
Työn nimi – Arbetets titel – Title Valtioiden lapsiin kohdistuvat positiiviset toimintavelvoitteet ilmastonmuutoksessa Euroopan ihmisoikeussopimuksen artiklan 8 valossa – Ihmisoikeudet arvoilmaston muutoksen paineissa		
Oppiaine – Läroämne – Subject Valtiosääntöoikeus		
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu	Aika – Datum – Month and year Helmikuu 2023	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages xxvii+ 77
Tiivistelmä – Referat – Abstract		
<p>Ilmastonmuutos on yksi aikamme suurimmista uhista, josta tulevat kärsimään erityisesti lapset ja tulevat sukupolvet. Vireillä olevat ilmastokanteet ovat herättäneet kysymyksen ihmisoikeustuomioistuinten roolista suhteessa hallitusten tekemiin päästövähennyksiin. Tässä tutkielmassa tarkastellaan lasten oikeuksien toteutumista ilmastonmuutoksessa ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen positiivisia toimintavelvoitteita. Tutkielman aiheena on Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) valtioille asettamat toimintavelvoitteet ilmastonmuutoksessa artiklan 8 valossa ottaen huomioon lapsen oikeuksien sopimuksen (LOS) velvoitteet. Tutkielmani rajauksen ulkopuolelle jäivät muiden kuin artiklan 8 syvälinen tarkastelu. Keskeisimpänä tutkimuskysymyksenä pyritään selvittämään, millaisia positiivisia toimintavelvoitteita EIS:n artikla 8 luo Pariisin ilmastopimuksen valossa. Toisekseen tutkielmassa pohditaan, millaisia haasteita näiden positiivisten velvoitteiden täytäntöönpanossa on löydettävissä.</p> <p>Tutkimusmetodeina tutkielmassa käytetään lainoppia ja myös oikeuspoliittista metodia. Tämän avulla pyritään löytämään tutkielmassa vaikuttavan oikeuden yhteiskunnallista ulottuvuutta. Tutkielman lähdeaineisto koostuu pääasiassa EIT:n oikeuskäytännöstä, kansallisista ja kansainvälisistä lainvalmisteluasiakirjoista sekä oikeuskirjallisuudesta. Tutkimuksessa esitetään, että artiklan 8 oikeuskäytännön avulla on voitu eritellä valtioiden positiivisia velvoitteita tuomioistuimille, viranomaisille ja lainsäätäjille ilmastonmuutoksessa. Tutkimuksen mukaan lapsen haavoittuvaisuudelle ja lapsen edun huomioon ottamiselle tulee antaa nimenomaisesti painoarvoa positiivisten toimintavelvoitteiden asettamisessa. Kuitenkin kanteiden muodolliset edellytykset, vallan kolmijako ja taloudellisten intressien painottaminen voidaan katsoa ilmastonmuutosta koskevien positiivisten toimintavelvoitteiden esteiksi.</p> <p>Tutkielman alussa aihetta pohjustetaan tutustuttamalla lukija ilmasto-oikeuden periaatteisiin ja Pariisin ilmastopimukseen sekä ihmisoikeuksien ja ilmasto-oikeuden päällekkäisyyteen. Tämän jälkeen käsitellään EIS:n negatiivisia ja positiivisia toimintavelvoitteita sekä EIS:n yleisiä tulkintaperiaatteita. Seuraavaksi keskitytään artiklan 8 oikeuskäytäntöön ja sen luomiin ympäristöoikeuksiin. Tämän yhteydessä käsitellään myös LOS:n yhteyttä positiivisiin toimintavelvoitteisiin ja lapsen haavoittuvaisuuden teemaan. Lopuksi pohditaan näiden velvoitteiden asettamisen haasteita. Johtopäätöksissä tehdään arvio EIS:n mahdollisuuksista vastata ilmastonmuutoksen luomaan uhkaan sekä järjestelmän toimivuudesta tulevaisuudessa.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords ihmisoikeudet, lasten oikeudet, ilmastonmuutos, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin, lapsen oikeuksien sopimus, haavoittuvaisuus		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information		

Sisällysluettelo

TIIVISTELMÄ	II
LAINATUT LÄHTEET	IV
1.0 JOHDANTO	1
1.1 JOHDANTO AIHEESEEN	1
1.2 TUTKIELMAN AIHE, RAJAUKSET JA RAKENNE.....	3
1.2.1 Kysymysten asettelu	3
1.2.2 Rajaus	5
1.2.3 Tutkielmassa käytetyt tutkimusmenetelmät	5
1.3 LAPSEN ASEMAAN LIITTYVÄT KÄSITTEET	7
2.0 ILMASTO-OIKEUDEN JA IHMISOIKEUKSIEN PÄÄLLEKKÄISYYS	9
2.1 IHMISOIKEUDET JA YMPÄRISTÖ	9
2.2 KATSAUS PARIISIIN ILMASTOSOPIMUKSEN VELVOITTEISIIN	10
2.2.1 Yhteisen, mutta eriytetyn vastuuden periaate ja varovaisuusperiaate	13
2.3 ILMASTONMUUTOKSEN VAIKUTUKSET LAPSIIN JA LASTEN OIKEUKSIIN	15
3.0 EUROOPAN IHMISOIKEUSSOPIMUKSEN SUHDE ILMASTONMUUTOKSEEN	17
3.1 POSITIIVISET JA NEGATIIVISET VELVOITTEET EUROOPAN IHMISOIKEUSSOPIMUKSESSA	17
3.2 EUROOPAN IHMISOIKEUSSOPIMUKSEN TULKINTAPERIAATTEET JA ILMASTONMUUTOS.....	20
3.3 LAPSEN OIKEUKSIEN SOPIMUKSEN SUHDE EUROOPAN IHMISOIKEUSSOPIMUKSEEN.....	23
4.0 ARTIKLA 8: OIKEUS NAUTTIA YKSITYIS- JA PERHE-ELÄMÄN KUNNIOITUSTA	25
4.1 YLEISTÄ ARTIKLAN AINEELLISESTA ULOTTUVUUDESTA.....	25
4.1.1 Oikeus yksityiselämään.....	28
4.1.2 Koti.....	30
4.1.3 Katsaus artiklan 8 kattamaan oikeuteen ympäristöön.....	32
4.2 LASTEN OIKEUKSIEN SOPIMUS EUROOPAN IHMISOIKEUSSOPIMUKSEN ARTIKLAN 8 VALOSSA	34
4.3 ARTIKLAN 8 RAJOITUSLAUSEKE JA POSITIIVISET TOIMINTAVELVOITTEET	37
5.0 ARTIKLAN 8 YMPÄRISTÖOIKEUDET JA POSITIIVISET TOIMINTAVELVOITTEET	39
5.1 VIRANOMAIISIIN KOHDISTUVAT POSITIIVISET TOIMINTAVELVOITTEET JA ILMASTONMUUTOS	39
5.2 LAINSÄÄTÄJÄN POSITIIVISET TOIMINTAVELVOITTEET JA ILMASTONMUUTOS	45
5.3 TUOMIOISTUINTEN POSITIIVISET TOIMINTAVELVOITTEET JA ILMASTONMUUTOS	48
6.0 LAPSEN OIKEUKSIEN KOMITEALLE TEHDYN VALITUKSEN SUHDE POSITIIVISIIN TOIMINTAVELVOITTEISIIN	52
6.1 LAPSEN OIKEUKSIEN KOMITEAN KANTA ILMASTONMUUTOKSEN AIHEUTTAMIIN VALTIOIDEN VELVOITTEISIIN	52
6.2 VALITUKSEN TUOMIA VAIKUTUKSIA VALTIOIDEN POSITIIVISIIN TOIMINTAVELVOITTEISIIN.....	54
6.3 HAAVOITTUVAISTEN RYHMIEN SUHDE EIS:N POSITIIVISIIN TOIMINTAVELVOITTEISIIN	57
7.0 HAASTEET VALTIOIDEN POSITIIVISISSA VELVOITTEISSA	60
7.1 YLEISIÄ HAASTEITA POSITIIVISTEN TOIMINTAVELVOITTEIDEN ASETTAMISELLE.....	60
7.1.1 Syy-yhteys, ekstraterritoriaalinen lainkäyttövalta ja näyttötaakka	62
7.1.2 Yleisen edun edistäminen ja valtioiden yhteinen vastuu vahingonteosta	66
7.1.3 Vallan kolmijako: Puuttuuko EIT:ltä toimivalta?.....	67
7.2 ILMASTONMUUTOS JA YMPÄRISTÖOIKEUDET: TALOUS JA YMPÄRISTÖ TÖRMÄYSKURSSILLA	69
8 JOHTOPÄÄTÖS: LASTEN JA NUORTEN TULEVAISUUS ILMASTONMUUTOKSEN UHAN ALLA: PYSTYYKÖ EIS VASTAAMAAN HAASTEeseen TEHOKKAASTI?	72

Lainatut lähteet

Virallislähteet

Lapsen oikeuksien komitean lausunnot ja yleiskommentit

- Committee on the Rights of the Child: General Comment 15 on the General comment No. 15 on the right of the child to the enjoyment of the highest attainable standard of health (art. 24) (17 April 2013). (CRC/C/GC/15)*
- Committee on the Rights of the Child: General Comment 14 on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (29 May 2013). UN Doc. CRC/C/GC/14. (CRC/C/GC/14)*
- Committee on the Rights of the Child: General Comment 5 on General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child (arts. 4, 42 and 44, para. 6) (27 November 2003) UN Doc. CRC/GC/2003/5. (CRC/GC/2003/5)*
- Committee of the Rights of the Child: Eleventh session, Summary of the 277th meeting (19 January 1996). UN Doc. CRC/C/SR.277. (CRC/C/SR.277)*
- Committee of the Rights of the Child: Eleventh session. Summary Record of the 277th Meeting. CRC/C/SR.277*
- Committee on the Rights of the Child: General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child, 27th November 2003. UN doc. CRC/GC/2003/5. (CRC/GC/2003/5)*
- Committee on the Rights of the Child: Decision adopted by the Committee on the Rights of the Child under the Optional Protocol for the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure in respect of Communication 107/2019. (CRC/C/88/D/107/2019. (CRC/C/88/D/107/2019)*
- Committee on the Rights of the Child: Fifteenth Session. The Summary of the 374th meeting. UN doc. CRC/C/SR.374. (CRC/C/SR.374)*
- Committee on the Rights of the Child: Concluding observations on the combined 4th and 5th periodic reports of Japan, 5th September 2019. UN Doc. CRC/C/JPN/CO/4-5. (CRC/C/JPN/CO/4-5)*
- Committee on the Rights of the Child: Concluding observations on the combined 5th and 6th periodic reports of Norway, 4th July 2018. UN doc. CRC/C/NOR/CO/5-6. (CRC/C/NOR/CO/5-6)*

Committee on the Rights of the Child: Concluding observations on the combined 5th and 6th periodic reports of Spain, 5th March 2018. UN Doc. CRC/C/ESP/CO/5-6. (CRC/C/ESP/CO/5-6)

Committee on the Rights of The Child: Concluding observations on the report submitted by the Niger under article 12 (1) of the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography, 12 December 2018. UN Doc. CRC/C/OPSC/NER/CO/1. (CRC/C/OPSC/NER/CO/1)

Kantelu

Communication to the Committee on the Rights of the Child: In the case of Chiara Sacchi (Argentina); Catarina Lorenzo (Brazil); Iris Duquesne (France); Raina Ivanova (Germany); Ridhima Pandey (India); David Ackley III, Ranton Anjain, and Litokne Kabua (Marshall Islands); Deborah Adegbile (Nigeria); Carlos Manuel (Palau); Ayakha Melithafa (South Africa); Greta Thunberg and Ellen-Anne (Sweden); Raslen Jbeili (Tunisia); & Carl Smith and Alexandra Villaseñor (USA); Petitioners, V. Argentina, Brazil, France, Germany & Turkey, Respondents. Submitted under Article 5 of the Third Optional Protocol to the United Nations Convention on the Rights of the Child. 23 September 2019. (Petition 2019)

Hallituksen esitykset

HE 239/2022 vp

HE 27/2022 vp

HE 82/2014 vp

Muut virallisilähteet

Amicus Brief by United Nations: Special Rapporteurs (David, Boyd, Marco, Orellena). Submitted on 4th of May 2021. Duarte Agostinho and 5 Others v. Portugal and 32 Others (application no. 39371/209). (Amicus Brief by United Nations 2021)

- Committee on the Elimination of Discrimination against women: General recommendation No.37 (2018) on gender-related dimensions of disaster risk reduction in a changing climate, 13th March 2018. UN Doc. CEDAW/C/GC/37. (CEDAW/C/GC/37)*
- Duarte Agostinho and others v. Portugal and 32 other State. CommDH (2021)16. (Third party intervention by the Council of Europe Commissioner for Human Rights 2021)*
- Duarte Agostinho and others v. Portugal and 32 other State: Application file, application no. 39371/20. (Duarte Agostinho and Others v. Portugal and Others application file 39371/20)*
- General Assembly Resolution, Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development (25 September 2015) UN Doc. A/RES/70/1, at paragraph 51. (Sustainable Development Agenda 2030)*
- European Court of Human Rights: Statement of European Court of Human Rights, Request No. 39371/20. Submitted 7 September 2020. (Request No. 39371/20)*
- European Court of Human Rights: Fourth Section. Rejecting a motion by the defendants asking the Court to overturn its fast-tracking decision (in French). Request No. 39371/20. Submitted 2nd of April 2021. (ECtHR decision April 2021.)*
- European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe: Handbook on European law relating to the rights of the child. Publications Office of the European Union 2022. (FRA 2022)*
- Human Rights Committee: General Comment No 31: The Nature of the General Legal Obligation Imposed on States Parties to the Covenant (26 May 2004) UN Doc CCPR/C/21/Rev.1/Add.13. (UN Doc CCPR/C/21/Rev.1/Add.13)*
- International Bar Association: Achieving Justice and Human Rights in an era of Climate Disruption – Climate Change Justice and Human Rights Task Force Report, 5 July 2014. (International Bar Association 2014)*
- IPCC, 2022: Summary for Policymakers. In: Climate Change 2022: Mitigation of Climate Change. Contribution of Working Group III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change (P.R. Shukla, J. Skea, R. Slade, A. Al Khourdajie, R. van Diemen, D. McCollum, M. Pathak, S. Some, P. Vyas, R. Fradera, M. Belkacemi, A. Hasija, G. Lisboa, S. Luz, J. Malley, (eds.)). Cambridge University Press, pp. 3–28. (IPCC AR6 WG III)*
- IPCC, 2021: Climate Change 2021: The Physical Science Basis.*

Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change (Masson-Delmotte, V., P. Zhai, A. Pirani, S.L. Connors, C. Péan, S. Berger, N. Caud, Y. Chen, L. Goldfarb, M.I. Gomis, M. Huang, K. Leitzell, E. Lonnoy, J.B.R. Matthews, T.K. Maycock, T. Waterfield, O. Yelekçi, R. Yu, and B. Zhou (eds.)). Cambridge University Press 2021. (IPCC AR6 WG I)

IPCC, 2018: Summary for Policymakers. In: Global Warming of 1.5°C. An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty (Masson-Delmotte, V., P. Zhai, H.-O. Pörtner, D. Roberts, J. Skea, P.R. Shukla, A. Pirani, W. Moufouma-Okia, C. Péan, R. Pidcock, S. Connors, J.B.R. Matthews, Y. Chen, X. Zhou, M.I. Gomis, E. Lonnoy, T. Maycock, M. Tignor, and T. Waterfield (eds.)). Cambridge University Press, pp.3–24. (SR1.5)

IPCC Climate Change 2014: Impacts, Adaptation and Vulnerability, Contribution of Working Group II to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. (IPCC AR5 WGII)

Lapsiasiavaltuutettu: Avoin kirje valituksen tekijöille. Aihe: Sacchi ym. vs. Argentiina ja neljä samanlaista tapausta. Epävirallinen suomenkielinen käännös 2021. (Lapsiasiavaltuutettu, Avoin kirje 2021)

Lapsiasiavaltuutettu: Lasten ympäristö oikeusaloite CERI
Allianssi lasten suojelemiseksi humanitaarisessa toiminnassa: Lasten keskeinen asema ilmastotoimissa. Lapsen oikeuksien komitea. Lapsen oikeuksien päivä 2021. Epävirallinen suomenkielinen käännös 2021. (Lapsiasiavaltuutettu 2021).

Lapsiasiavaltuutettu: Yleiskommentti nro 14 (2013) lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon (3 artikla, 1 kohta). YK:n lapsen oikeuksien komitean 62. istunto, 14. tammikuuta – 1. helmikuuta 2013. Epävirallinen suomenkielinen käännös 2014. (Lapsiasiavaltuutettu 2014).

- ODI, Plan:* Climate extremes and child rights in South Asia: A neglected priority. Overseas Development Institute 2012. (ODI, Plan 2012)
- OHCHR:* Analytical Study on Child Rights and Climate Change. 04 May 2017. A/HRC/35/13. (OHCHR 2017)
- Statement of European Court of Human Rights,* Request No. 39371/20. Submitted 7 September 2020 (Request 39371/20).
- Council of Europe:* Guide on Article 8 of the Convention – Right to respect for private and family life. Updated on 31 August 2022. (Guide to Article 8 of the European Convention on Human Rights 2022).
- The Climate Crisis is a Child Rights Crisis:* Introducing the Children’s Climate Risk Index. New York: United Nations Children’s Fund (UNICEF), 2021. (UNICEF 2021)
- The Hague Court of Appeal:* The State of Netherlands versus Urgenda Foundation. Judgement. Case number 200.178.245/01. (Hague Court Appeal Judgement (Urgenda))
- The Supreme Court:* The State of Netherlands versus Urgenda Foundation. Judgement. Case number no. 19/00135. (Supreme Court of the Netherlands Judgement (Urgenda)).
- Third party intervention by the Council of Europe Commissioner for Human Rights under Article 36, paragraph 3, of the European Convention on Human Rights:* Application No. 39371/20. (Third party intervention by the Council of Europe Commissioner for Human Rights 2021)
- Third Party written observations:* by Save the Children International in Duarte Agostinho and 5 Others v. Portugal and 32 Others (application no. 39371/20) before the European Court of Human Rights. (Intervention by Save the Children International (Save the Children) in application number 39371/20).
- UNICEF:* written submission to the Committee on the Rights of the Child for the Day of General Discussion on ‘Children’s Rights and the Environment’, 23 September 2016. (UNICEF 2016).
- United Nations Human Rights Office of the High Commissioner.* The Children’s Rights Committee’s Open letter to the authors Dear Chiara, Catarina, Iris, Raina, Ridhima, David, Ranton, Litokne, Deborah, Carlos, Ayakha, Greta, Ellen-Anne, Raslen, Carl and Alexandra. (United Nations Human Rights Office of the High Commissioner (Open Letter)).

United Nations: Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with Commentaries, U.N. Doc. A/56/10. Yearbook of the International Law Commission, 2001, vol. II, Part Two. (A/56/10)

United Nations: Conference of the Parties. *Framework Convention on Climate Change* First Session. UN Doc. FCCC/CP/1995/7/Add.1. 29.1.1995. (FCCC/CP/1995/7/Add.1.).

United Nations: Establishment of an Ad Hoc Working Group on the Durban Platform for Enhanced Action. UN Doc. FCCC/CP/2011/9/Add.1. Decision 1/CP.17. (Decision 1/CP.17)

Warming Projections Global Update. Climate Action Tracker, November 2021. Summary. (Warming Projects Global Update 2021)

Kirjallisuus

Ajevski, Marjan: Fragmentation in International Human Rights Law - Beyond Conflict of Laws Special Issue: Fragmentation in International Human Rights Law - Beyond Conflict of Laws. Nordic Journal of Human Rights 2014, Vol. 32, No. 2, s. 87-98. (Ajevski 2014).

Albertson Fineman Martha: Vulnerability and Inevitable Inequality, 4OSLO L. REV. (2017). (Albertson Fineman 2017):

Archard, David: Philosophical Perspectives on Childhood. Teoksessa Fionda, Julia (ed.): Legal Concepts of Childhood. Hart Publishing 2001, pp. 43–56. (Archard 2001)

Bétaille, Julien: Rights of Nature: Why it Might Not Save the Entire World. Journal for European Environmental & Planning Law, 16(1), 2019, pp. 35–64. (Bétaille 2019)

Birnie, Patricia – Boyle, Alan.: International Law and the Environment, 3rd edition. New York: Oxford University Press 2009. (Birnie–Boyle 2009)

Bodansky, Daniel: The Legal Character of the Paris Agreement. RECIEL 25 (2) 2016. ISSN 2050-0386, s. 142-150. (Bodansky 2016)

Borelli, Silvia: Positive Obligations of States and the Protection of Human Rights. In INTERSIGHT Bulletin 2006;15 (3), pp. 101-103. (Borelli 2006)

- Bourke, Joanna*: Are women animals? The rise and rise of (animal) rights. Teoksessa Danielle Celermajer– Alexander Lefebvre, *The Subject of Human Rights*. Stanford University Press 2020, pp. 64–78.
- Burbergs, Maris*: How the right to respect for private and family life, home and correspondence became the nursery in which new rights are born – Article 8, s. 315 – 329. Teoksessa Brems, Eva – Gerards, Janneke: *Shaping Rights in the ECHR: The Role of the European Court of Human Rights in Determining the Scope of Human Rights*. Cambridge University Press 2014. (Burbergs 2014)
- Boyle, Alan*: *Climate Change, Sustainable Development, and Human Rights*. Teoksessa Kaltenborn, Markus- Kajewski, Markus – Kuhn, Heike (toim.): *Sustainable Development Goals and Human Rights*. Springer Nature 2020. (Boyle 2020).
- Braig, Katharina Franziska – Panov, Stoyan*: *The Doctrine of Positive Obligations as a Starting Point for Climate Litigation in Strasbourg: The European Court of Human Rights as a Hilfssheriff in Combating Climate Change?* 35 *Journal of Environmental Law and Litigation* 2020. (Braig– Panov 2020)
- Bridgeman, Natalie. L*: *Human rights litigation under the ATCA as a proxy for environmental claims*. *Yale Human Rights and Development Law Journal*, 6(1) 2003, s. 1–44. (Bridgeman 2003)
- Center for International Environmental law*: *The Right to a Healthy Environment in the Convention on the Rights of the Child*. *Written Submission to the Committee on the Rights of the Child* 2016. (Center for International Environmental law 2016)
- Clemens, Vera–von Hirschhausen, Eckart– Fegert, Jörg M.*: *Report of the Intergovernmental panel on climate change: implications for the mental health policy of children and adolescents in Europe– a scoping review*. s. 701-713 *European Child & Adolescent Psychiatry* (31)2022. (Clemens–von Hirschhausen–Fegert 2022)
- Council of Europe*: *Strategy for the Rights of the Child (2016-2021)*. Council of Europe 2016. (Council of Europe 2016).
- De Schutter, Olivier (toim.)*: *The Challenge of Imposing Human Rights Norms on Corporate Actors*, in De Schutter, Oliver (ed.)

- Transnational Corporation and Human rights 1, s. 22–23. Hart Publishing 2006. (De Schutter 2006).
- Dworkin, Ronald*: Taking Rights Seriously. Harvard University Press 1977. (Dworkin 1977)
- Daly, Aoife – Thorburn Stern, Rebecca – Leviner, Pernilla*: UN Convention on the Rights of the Child, Article 2 .and discrimination on the basis of Childhood. Nordic Journal of International Law 91(2022), pp. 419–452. (Dalu – Thorburn Setrn – Leviner 2022)
- Dröge, Cordula*: Positive Verpflichtungen der Staaten in der Europäischen Menschenrechtskonvention. Springer 2003. (Dröge 2003)
- Dupuy, Pierre-Marie–Vinuales, Jorge. E*: International Environmental Law. First Edition. Cambridge University Press 2015. (Dupuy–Vinuales 2015)
- Eckersley, Robyn*: Environmentalism and political theory. UCL Press 1992. (Eckersley 1992).
- Ervasti, Kaijus*: Oikeussosiologinen ja oikeuspoliittinen tutkimus osana oikeustiedettä. Jurisprudencia XLIV:2011, s. 61 – 131. (Ervasti 2011)
- Francioni, Francesco*: International Human Rights in an Environmental Horizon, 21 European Journal of International Law (EJIL) 2010. (Francioni 2010)
- Fredman, Sandra*: Human Rights Transformed: Positive Duties and Positive Rights. Oxford Legal Studies Research Paper No. 38/2006 Public Law, s. 498–520 alkuperäisessä sarjassa, SSRN artikkelissa s. 1–30. (Fredman 2006)
- Gillespie A*: International environmental law, policy and ethics. OUP, Oxford 1997. (Gillespie 1997)
- Grantham Research Institute for Climate Change and the Environment*: Global trends in climate change litigation: 2019 snapshot. (Grantham Institute 2019)
- Gras, Jutta*: Monitoring the Convention on the Rights of the Child. Ius Gentium 2001. (Gras 2001).
- Grear*: Human rights and the environment: a tale of ambivalence and hope teoksessa Douglas Fisher (toim.), Research Handbook on Fundamental Concepts of Environmental Law. Cheltenham, Edward Elgar Publishing 2016, s. 146–167, 226–227. (Grear 2016).
- Greer, Steven*: The Margin of appreciation: interpretation and discretion under the European Convention on Human Rights.

- European Convention on Human rights. Council of Europe Human Rights. Human rights file no. 17, 2000. (Greer 2000).
- Gutwirth, Serge*: Culture contre Nature, teoksessa Des droits pour la nature. Editions Utopia 2016. (Gutwirth 2016)
- Hakalehto-Wainio, Suvianna*: Lapsen oikeudet ja lapsen etu lapsen oikeuksien sopimuksessa. Teoksessa Hakalehto-Wainio, Suvianna ja Nieminen, Liisa (toim.): Lapsioikeus murroksessa. Lakimiesliiton kustannus 2013. (Hakalehto-Wainio 2013)
- Halme-Tuomisaari, Miia – Rapin, Alina*: Minä olen joki, joki on minä- Ympäristö, ihmisoikeudet ja ontologinen muutos. Oikeus 2/2021 s. 559-569. (Halme-Tuomisaari–Rapin 2021)
- Müllerová, Hana*, Environment Playing Short-Handed: Margin of Appreciation in Environmental Jurisprudence of the European Court of Human Rights, 24 REV. EUR., COMP. & INT’L ENVTL. L., 83, 83–84 (2015). (Müllerová 2015).
- Harris, David– O’Boyle, Michae – Warbrick, Colin*: Law of the European Convention on Human Rights. Fourth Edition. (Toim.) D.J. Harris, M. O’Boyle, E.P. Bates & C.Mc Buckley. Oxford University Press 2018. (Harris– O’Boyle – Warbick 2018)
- Heiskanen, Heta-Elena – Sormunen, Milka*: Ilmastonuoret vastaan valtiot, Lapsen oikeuksien komitea ilmastokriisin ratkojana. Teoksessa Pekkarinen, Elina – Tuukkanen, Terhi (toim.): Maapallon tulevaisuus ja lapsen oikeudet. Lapsiasiavaltuutettu 2020. (Heiskanen – Sormunen 2020)
- Heiskanen, Heta*: Climate Change and the European Court of Human Rights: Future Potentials. Julkaisussa Routledge Handbook of Human Rights and Climate Governance, pp.319-324. Routledge 2018. (Heiskanen 2018)
- Heri, Corina*: Climate Change before the European Court of Human Rights: Capturing Risk, Ill-Treatment and Vulnerability. European Journal of International Law 2022. (Heri 2022)
- Herring, Jonathan*: Vulnerability and Children’s Rights. Int J Semiot Law 2022. (Herring 2022)
- Hilson, Christopher*: Risk and the European Convention on Human Rights: Towards a New Approach, pp. 352-376. Teoksessa(eds). Barnard, Catherine – Okeoghene, Odudu,

- Cambridge Yearbook of European Legal Studies Volume 11. Cambridge Press 2009. (Hilson 2009)
- Hirvonen, Ari*: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17 (2011).
- Iglesias Vila, Marisa*: Subsidiarity, margin of appreciation and international adjudication within a cooperative conception of human rights. *International Journal of Constitutional Law* 201715(2), s. 393-413. (Iglesias Vila 2017)
- Ippolito, Francesca – Sara Iglesias Sánchez*: Protecting vulnerable groups: The European Human Rights Framework. Bloomsbury Publishing 2015. (Ippolito – Sánchez 2015)
- Jean-François, Akandji-Kombe*: Positive obligations under the European Convention on Human Rights. A guide to the implementation of the European Convention on Human Rights. Human rights handbooks, No. 7. Council of Europe 2007. (Akandji-Kombe 2007)
- Kitzinger, Jenny*: Who are you kidding? children, power and the struggle against sexual abuse. Teoksessa Adrian, James – Adrian, Prout (ed.) *Constructing and reconstructing childhood*, s. 45–59. Routledge 1997. (Kitzinger 1997)
- Kobylarz, Natalia*: The European Court of Human Rights: An Underrated Forum for Environmental Litigation. Teoksessa H. T. Anker and B.E. Olsen (eds.): *Sustainable Management of Natural Resources: Legal Instruments and Approaches*. Intersentia 2018
- Kolehmainen, Antti*: Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä, s. 105–134. Teoksessa Miettinen, Tarmo (toim.), *Oikeustieteellinen opinnäyte – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta*. Edilex Kirjat 16.2.2016 (Kolehmainen 2016)
- Krstić, Ivaja– Čučković, Bojana*: Procedural aspects of article 8 of the ECHR in environmental cases: The greening of human rights law. *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu* 63(3) 2015, s. 170–189. (Krstić, – Čučković 2015)
- Kulovesi, Kati*: Ilmasto-oikeuden synty? Katsaus ilmastonmuutosta koskevaan sääntelyyn. Julkaistu Edilexissä 25.2.2011. (Kulovesi 2011).
- Laitinen, Ahti*: Oikeuspolitiikka. *Encyclopædia Iuridica Fennica*. VII. Oikeuden yleistieteet. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1999, s. 795–800. (Laitinen 1999)
- Lavrysen, Laurens*: Human Rights in a Positive State: Rethinking the Relationship between Positive and Negative Obligations

- under the European Convention on Human Rights.
Intersentian 2016. (Lavrysen 2016)
- Letsas, George*: Two Concepts of the Margin of Appreciation, 26(4)
Oxford J. Legal Stud. s. 705, 722 (2006). (Letsas 2006)
- Liston, Gerry*: Enhancing the Efficacy of Climate Change Litigation:
How to Resolve the ‘Fair Share Question’ in the Context of
the International Human Rights Law. Cambridge International
Law Journal, Vol. 9 No. 2, pp. 241–263. Edward Elgar
Publishing Ltd 2020. (Liston 2020)
- Nowak, Manfred*: UN Covenant on Civil and Political Rights:
CCPR Commentary. (2nd rev. ed.). Engel 2005.
Pp. xxxix + 1277.2.(Nowak 2005)
- Mayer, Benoit*: Climate Change Mitigation as an Obligation
under Human Rights Treaties? 115(3) American
Journal of International Law, 2021. (Mayer 2021)
- McDonald, Ronald St. John – Matscher, Franz – Petzold, Herbert* (eds.):
The European System for the Protection of Human rights 1993.
NijHoff 1993. (McDonald – Matscher – Petzold 1993)
- Milanovic, Marko*: Special Rules of Attribution of Conduct in
International Law, 96 International Law Studies (2020) 295.
(Milonovic 2020)
- Mowbray, Alastair*: The Development of Positive Obligations under the
European Convention on Human Rights by the European
Court of Human Rights. Human Rights Law Review, Volume
5, Issue 1, 2005, s. 191–195. (Mowbray 2005)
- Pedersen, Ole*: The European Court of Human Rights and International
Environmental Law. Teoksessa Hox, John – Pejan, Ramin:
The Human Right to a Healthy Environment, s. 86-96.
Cambridge University Press 2018. (Pedersen 2018).
- Pellonpää, Matti – Gullans, Monica – Pölönen, Pasi–Tapanila, Antti*:
Euroopan ihmisoikeussopimus. 6. uudistettu painos. Alma
Talent 2018. (Pellonpää–Pölönen–Tapanila 2018)
- Plehwe, Dieter – Walpen, Bernhard – Neunhöffer, Gisela*: Neoliberal
hegemony: a global critique. Routledge 2006.
- Rajamani, Lavanya*: Human Rights in the Climate Change Regime: From
Rio to Paris and Beyond. Teoksessa *Knox, John -Pejan,
Ramin* (toim.) The Human Right to a Healthy Environment, s.
236-251. Cambridge University Press 2018.
(Rajamani 2018)
- Rajamani, Lavanya– Werksman, Jacob*: The legal character and
operational Relevance of the Paris Agreement’s temperature

- goal. Phil. Trans. R. Soc. The Royal Society Publishing 2018.
(Rajamani – Werksman 2018)
- Romppinen, Seija*: Niin metsä vastaa kuin sinne huudetaan?
Oikeudellinen näkökulma metsänieluihin. Ympäristö
jurdiikka 2–3/ 2017. (Romppinen 2017)
- Kravchenko S. – Bonin J.* : Interpretation of Human Rights for the
Protection of the Environment in the European Court of
Human Rights, Pacific McGeorge Global Business and
Development Law Journal 25/2012.
(Kravchenko–Bonine 2012)
- Sands Philippe – Peel Jacqueline*: Principles of International
Environmental Law (4th ed.). Adriana Fabra and Ruth
MacKenzie (toim.). Cambridge University Press, 2018.
(Sands – Peel 2018)
- Shelton, Dinah*: Private Violence, Public Wrongs, and the Responsibility
of States. Fordham International Law Journal Volume 13,
Issue 1989. (Shelton 1989)
- Stalford, Helen – Drywood, Eleanor*: using the CRC to Inform EU Law
and Policymaking Teokesssa Invernizzi, Antonella –
Williams, Jane (eds.): The Human Rights of Children.
Routledge 2011, pp.199-218. (Stalford–Drywood 2011)
- Stavins, Robert, Ji Zou, Thomas Brewer, Mariana Conte Grand, Michel
den Elzen, Michael Finus, Joyeeta Gupta, et al*: International
cooperation: Agreements & instruments. In Climate Change
2014: Mitigation of Climate Change. Contribution of
Working Group III to the Fifth Assessment Report of the
Intergovernmental Panel on Climate Change, edited by
Ottmar Edenhofer, Ramon Pichs-Madruga, Youba Sokona,
Ellie Farahani, Susanne Kadner, Kristin Seyboth, Anna Adler,
et al.. Cambridge University Press 2015. (Stavins et al. 2015)
- Spronk-van der Meer, S.I.*: The Right to health of the child, An analytical
exploration of the international normative framework.
Interventia 2014. (Spronk-van der Meer 2014)
- Tigre, Maria – Lichet Victoria*: The CRC Decision in Sacchi v.
Argentina. Insight Volume 25: Issue 26, December 13, 2021.
(Tigre – Lichet 2021)
- Timmer, Alexandra*: A Quiet Revolution: Vulnerability in the European
Court of Human Right. In Fineman, Martha. – Grear
Anna (eds.): Vulnerability: Reflections on a
New Ethical Foundation for Law and Politics, pp. 147–170.
Ashgate 2013. (Timmer 2013)

Veerman, Philip: The Ageing of the Convention on the Rights of the Child. In Freeman, Michael (ed.): *The Future of Children's Rights*, pp. 16-49. Brill 2014. (Veerman 2014)

Xenos, Dimitris: *The Positive Obligations of the State under the European Convention on Human Rights*. Routledge, 2012. (Xenos 2012)

Internet-lähteet

Arctic Climate Change update 2021: Key trends and impact. Summary for policymakers. Arctic Monitoring and Assessment Programme. Saatavilla: <https://www.amap.no/documents/doc/arctic-climate-change-update-2021-key-trends-and-impacts.-summary-for-policy-makers/3508>. Vierailtu 20.12.2022. (Arctic Climate Change update 2021).

Committee on the Rights of the Child: The UN Committee on the Rights of the Child commits to a new General Comment on Children's Rights and the Environment with a Special Focus on Climate Change. Julkaistu 4.6.2021) Saatavilla: <https://www.ohchr.org/en/news/2021/06/un-committee-rights-child-commits-new-general-comment-childrens-rights-and-environment>. Vierailtu 2.1.2023. (Committee on the Rights of the Child 2021)

Council of Europe: Chart of signatures and ratifications of Treaty 005. Saatavilla: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treaty-num=005>. Vierailtu 28.2.2023. (Chart of signatures and ratifications of Treaty)

Ge, Mengpin – Friedrich, Johannes – Vigna, Leandro: 4 Charts Explain Greenhouse Gas Emissions by Countries and Sectors. World Resources Institute, 6.2.2020. Saatavilla: <https://www.wri.org/insights/4-charts-explain-greenhouse-gas-emissions-countries-and-sectors>. Vierailtu 28.2.2023. (World Resources Institute 2020)

Harvard Law Review: *Sacchi v. Argentina – Committee on the Rights of the Child Extends Jurisdiction over Transboundary Harms; Enshrines New Test*. Saatavilla: <https://harvardlawreview.org/2022/05/isacchi-v-argentina/>. Vierailtu 26.2.2023. (Harvard Law Review 2022)

- Joint Statement on Human Rights and Climate Change:* Committee on the Elimination of Discrimination Against Women, Committee on Economic, Social and Cultural Rights, Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of their Families, Committee on the Rights of the Child, Committee on the Rights of Persons, with Disabilities. September 16, 2019. Saatavilla: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=24998&LangID=E>. Vierailtu 2.11.2022. (Joint statement on human rights and climate change 2019)
- New Zealand Government. 2016. ‘Whanganui Iwi (Whanganui River) Deed of Settlement Summary 5 Aug 2014’. 31 October 2016. Saatavilla: <https://www.govt.nz/treaty-settlement-documents/whanganui-iwi/whanganui-iwi-whanganui-river-deed-of-settlement-summary-5-aug-2014/>. Vierailtu 12.2.2023. (Whanganui Iwi (Whanganui River))
- Save the Children UK:* Legacy of disasters: The impact of climate change on children 2007. Saatavilla: <https://resourcecentre.savethechildren.net/topics/child-protection/>. Vierailtu 7.12.2022. (Save the Children UK report)
- Sormunen, Milka:* Positiiviset toimintavelvoitteet – valtion velvollisuus turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen aktiivisin toimin. Perustuslaki blogi 24.1.2020. Saatavilla: www.perustuslakiblogi.wordpress.com/2020/01/24/milka-sormunen-positiiviset-toimintavelvoitteet-valuation-velvollisuus-turvata-perus-ja-ihmisoikeuksien-toteutuminen-aktiivisin-toimin/. Vierailtu 15.9.2022. (Sormunen 2020)
- The Climate Action Tracker.* About. Saatavilla: The Climate Action Tracker Climate Action Tracker. Vierailtu 18.10.2022. (CAT “About”)
- UN Blog:* Climate Justice - United Nations Sustainable Development. 31.5.2019.Saatavilla:<https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2019/05/climate-justice/>Vierailtu 30.8.2022. (UN Blog 2019)
- World Health Organization:* Burden of Disease – Data by Region.Saatavilla:<http://apps.who.int/gho/data/node.main.156?lang=en> (Vierailtu 29.8.2022). (WHO 2022)
- United Nations Human Rights Office of the High Commissioner.* News 4th of June 2021. Available at: The UN Committee on the Rights of the Child commits to a new General Comment on

Children's Rights and the Environment with a Special Focus on Climate Change | OHCHR. Visited 23.8.2022. (United Nations Human Rights Office of the High Commissioner decision 2021).

United Nations Human Rights Office of the High Commissioner: Status Ratification: Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure. Saatavilla: <https://indicators.ohchr.org/>. Vierailtu 26.2.2023. (Status Ratification: UN Human Rights Office of the High Commissioner)

United Nations: Greta Thunberg (Young Climate Activist) at the Climate Action Summit 2019 - Official Video. Julkaistu 23.9.2019. Vierailtu 9.12.2022. Saatavilla: <https://www.youtube.com/watch?v=u9KxE4Kv9A8> (United Nations Climate Action Summit 2019).

Viljoen, Frans: International Human Rights Law: A Short History. UNChronicles. Saatavilla: <https://www.un.org/en/chronicle/article/international-human-rights-law-short-history>. Vierailtu 17.2.2023. (Viljoen UN Chronicles)

Wuerth, Ingrid: International law in the age of trump: A post-human rights agenda. Lawfare blog 2016, 14 November. Saatavilla: <https://www.lawfareblog.com/international-law-age-trump-post-human-rights-agenda>. Vierailtu 15.11. 2022. (Wuerth 2016)

Oikeustapaukset

A ja B v. Kroatia. Hakemusnumero 7144/15. 20. kesäkuu 2019.

Airey v. Irlanti. Hakemusnumero 6289/73. 9. lokakuuta 1979.

Akdivar ja muut v. Turkki. Hakemusnumero 21893/93. 16. syyskuuta 1996.

Aksoy v. Turkki. Hakemusnumero 21987/93. 18. joulukuuta 1996.

A.M v. Norja. Hakemusnumero 30254/18. 24. maaliskuuta 2022.

Al-Skeini v. Yhdistyneet kuningaskunnat. Hakemusnumero 55721/07. Suuri jaosto. 7. heinäkuuta 2011.

Argentiina v. Uruguay (Pulp Mills). I.C.J 20. huhtikuuta 2010.

B. v. Ranska. Hakemusnumero 13343/87. 25. maaliskuuta 1992.

B.G ja muut v. Ranska. Hakemusnumero 63141/13. 10. syyskuuta 2020.

Bilen v. Turkki. Hakemusnumero 34482/97. 21. helmikuuta 2006.

Bouyid v. Belgia. Hakemusnumero 23380/09. 28. syyskuuta 2015.

Boyle v. Yhdistynyt kuningaskunta. Hakemusnumero 55434/00. 8. huhtikuuta 2008.

Brincat ja muut v. Malta. Hakemusnumerot 60908/11, 62110/11, 62129/11, 62312/11 ja 62338/11. 24. heinäkuuta 2014.

Broniowski v. Puola. Hakemusnumero 31443/96. 22. kesäkuuta 2004.

Budayeva ja muut v. Venäjä. Hakemusnumerot 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 ja 15343/02. 10. maaliskuuta 2008.

Burghartz v. Sveitsi. Hakemusnumero 16213/90. 22. helmikuuta 1994.

Buturugă v. Romania. Hakemusnumero 56867/15. 11. helmikuuta 2020.

Chapman v. Yhdistyneet kuningaskunnat. Hakemusnumero 27238/95. 18. tammikuuta 2001.

Deés v. Unkari. Hakemusnumero 2345/06. 9. helmikuuta 2011.

Delta Pekárny a.s. v. Tšekin tasavalta. Hakemusnumero 97/11. 2. tammikuuta 2015.

Dikme v. Turkki. Hakemusnumero 20869/92. 11. heinäkuuta 2000.

Doğanay v. Turkki. Hakemusnumero 50125/99. 21. helmikuuta 2006.

Duarte Agostinho ja muut v. Portugali ja muut. Hakemusnumero 39371/20. 2. syyskuuta 2020.

Dubetska ja muut v. Ukraina. Hakemusnumero 30499/03. 10. helmikuuta 2011.

Dudgeon v. Yhdistynyt kuningaskunta. Hakemusnumero 7525/76. 22. lokakuuta 1981.

Dulaş v. Turkki. Hakemusnumero 25801/94. 30. tammikuuta 2001.

E.G v. Moldovan tasavalta. Hakemusnumero 37882/13. 13. huhtikuuta 2021.

Eremia v. Moldovan tasavalta kohdat. Hakemusnumero 3564/11.28. toukokuuta 2013.

Evans v. Yhdistynyt kuningaskunta. Hakemusnumero 6339/05. 10. huhtikuuta 2007.

Fadeyeva v. Venäjä. Hakemusnumero 55723/00. 30. marraskuuta 2005.

Florea v. Romania. Hakemusnumero 37186/92. 14. syyskuuta 2010.

Fredin v. Ruotsi (No. 1). Hakemusnumero 12033/86. 18. helmikuuta 1991.

Fägerskiöld v. Ruotsi. Hakemusnumero 37664/04. 28. helmikuuta 2008.

Gabčíkovo –Nagymaros projekti (Unkari v. Slovakia) (1997) ICJ Reports 78.

Gaskin v. Yhdistyneet kansakunnat. Hakemusnumero 10454/83. 7. heinäkuuta 1989.

Georgia v. Venäjä (II). Hakemusnumero 38263/08. Suuri jaosto. 21. tammikuuta 2021.

Giacomelli v. Italia. Hakemusnumero 59909/00. 23. maaliskuuta 2007.

Gillow v. Yhdistynyt kuningaskunta. Hakemusnumero 9063/80. 24. marraskuuta 1986.

Grimkovskaya v. Ukraina. Hakemusnumero 38182/03. 21. heinäkuuta 2011.

Gronuś v. Puola. Hakemusnumero 29695/96. 28. toukokuuta 2002.

Guerra ja muut v. Italia. Hakemusnumero 116/1996/735/932. 19. helmikuuta 1998.

Gül v. Sveitsi. Hakemusnumero 23218/94. 19. helmikuuta 1996.

Hadzhieva v. Bulgaria. Hakemusnumero 45285/12. 2. heinäkuuta 2018.

Hajrulahu v. entinen Jugoslavian tasavalta Makedonia. Hakemusnumero 37537/07. 29 lokakuuta 2015.

Hamer v. Belgia. Hakemusnumero 21861/03. 27. marraskuuta 2007.

Hatton ja muut v. Yhdistyneet kuningaskunnat. Hakemusnumero 36022/97. Suuri jaosto. 8. heinäkuuta 2003.

Hess v. Yhdistyneet kuningaskunnat. Hakemusnumero 6231/73- 28. toukokuuta 1975.

Howard v. Yhdistynyt kuningaskunta. Hakemusnumero 10825/84. 8. lokakuuta 1985.

Hussein v Albania ja 20 muuta valtiota. Hakemusnumero 23276/04. 14. toukokuuta 2006.

Hämäläinen v. Suomi. Hakemusnumero 37359/09. 16. heinäkuuta 2014.

Irina Smirnova v. Ukraina. Hakemusnumero 1870/05. 16. maaliskuuta 2017.

Khan v. Ranska. Hakemusnumero 12267/16. 28. helmikuuta 2019.

Kudla v. Puola. Hakemusnumero 30210/96. 20. lokakuuta 2000.

KlimaSeniorinnen v. Sveitsi. Hakemusnumero 53600/20.

Laskey, Jaggard and Brown v. Yhdistynyt kuningaskunta. Hakemusnumerot 21627/93; 21628/93; 21974/93. 19. helmikuuta 1997.

LCB v. Yhdistynyt kuningaskunta. Hakemusnumero 14/1997/798/1001. 9. heinäkuuta 1998.

Libert v. Ranska. Hakemusnumero 588/13. 22. helmikuuta 2018.

Loizidou v. Turkki. Hakemusnumero 15318/89. Suuri jaosto. 18. joulukuuta 1996.

Lopéz Ostra v. Espanja. Hakemusnumero 16798/90. 9. joulukuuta 1994.

McCann v. Yhdistynyt kuningaskunta. Hakemusnumero 19009/04. 13. elokuuta 2008.

Marckx v. Belgia. Hakemusnumero 6833/74. 13. kesäkuuta 1979.

Mauritian Women v. Mauritius. Communication No. 35/1978. 9. huhtikuuta 1981.

McGinley ja Egan v. Yhdistynyt kuningaskunta. Hakemusnumero 10/1997/794/995-996. 9. kesäkuuta 1997.

Mileva ja muut v. Bulgaria. Hakemusnumerot 43449/02 ja 21475/04. 25. marraskuuta 2010.

Moldovalaiset ja muut v. Romania (No 2). Hakemusnumerot 41138/98 ja 64320/01. 30. marraskuuta 2005.

Moor v. Sveitsi. Hakemusnumerot 52067/10 ja 41072/1. 11. maaliskuuta 2014.

Moreno Gómez v. Espanja. Hakemusnumero 4143/02. 16. marraskuuta 2004.

Mubilanzila Mayeka ja Kaniki Mitunga v. Belgia. Hakemusnumero 13178/03. 12. tammikuuta 2007.

N.Ç. v Turkki. Hakemusnumero 40591/11. 9. helmikuuta 2021.

Nada v. Sveitsi. Hakemusnumero 10593/08. Suuri jaosto. 12. syyskuuta 2012.

Neulinger ja Shruk v. Sveitsi. Hakemusnumero 41615/07. Suuri jaosto. 7. heinäkuuta 2010.

Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania. Hakemusnumero 41720/13.25. Suuri jaosto. kesäkuuta 2019.

O’Keeffe v. Irlanti. Hakemusnumero 35810/09. Suuri jaosto. 28. tammikuuta 2014.

Odièvre v. Ranska. Hakemusnumero 42326/98. 13. helmikuuta 2003.

Oluic v. Kroatia. Hakemusnumero 61260/08. 20. toukokuuta 2010.

Osman v. Yhdistyneet kuningaskunnat. Hakemusnumero 23452/94. 28. lokakuuta 1998.

Plattform "Ärzte für das Leben" v. Itävalta. Hakemusnumero 10126/82. 21. kesäkuuta 1988.

Powell ja Rayner v. Yhdistynyt kuningaskunta. Hakemusnumero 9310/81. 21. helmikuuta 1990.

Pretty v. Yhdistynyt kuningaskunta. Hakemusnumero 2346/02. 26. heinäkuuta 2007.

Rahimi v. Kreikka. Hakemusnumero 8687/08. 5. huhtikuuta 2011.

Rees v. Yhdistyneet kuningaskunnat. Hakemusnumero 9532/81. 17. lokakuuta 1986.

S.H. ja muut v. Itävalta. Hakemusnumero 57813/00. 3. marraskuuta 2011.

Raninen v. Suomi. Hakemusnumero 20972/92. 16. toukokuuta 1997.

“Relating to certain aspects of the articles of the laws on the use of languages in education in Belgium” v. Belgia. Hakemusnumerot 1474/62; 1677/62; 1691/62; 1769/63; 1994/63; 2126/64. 23. heinäkuuta 1968.

Sanchez Ramirez v. Ranska. Hakemusnumero 28780/95. 24. kesäkuuta 1996.

Sacchi, et al. V. Argentiina, et al. Lasten oikeuksien komitea. 23. syyskuuta 2019.

Selmouni v. Ranska Hakemusnumero 25803/94. 28. heinäkuuta 1999.

Soering v. Yhdistyneet kuningaskunnat. Hakemusnumero 14038/88. 7. heinäkuuta 1989.

Stoicescu v. Romania. Hakemusnumero 31551/96. 21. syyskuuta 2004.

Sunday Times v. Yhdistynyt kuningaskunta (No1). Hakemusnumero 6538/74. 26. Huhtikuuta 1979.

Söderman v. Ruotsi. Hakemusnumero 5786/08. Suuri jaosto. 12. marraskuuta 2013.

Taşkın v. Turkki. Hakemusnumero 46117/99. 10. marraskuuta 2004.

Táatar v. Romania. Hakemusnumero 67021/01. 27. tammikuuta 2009.

Tarakhel v. Sveitsi. Hakemusnumero 29217/12. Suuri jaosto. 4. marraskuuta 2014.

Tlapak ja muut v. Saksa. Hakemusnumerot 11308/16 ja 11344/16. 22. maaliskuuta 2018.

Turgut ja muut v. Turkki. Hakemusnumero 1411/03. 8 heinäkuuta 2008.

Tyrer v. Yhdistynyt kuningaskunta. Hakemusnumero 5856/72. 28. huhtikuuta 1978.

Vavříčka v. Tšekin tasavalta. Suuri jaosto. Hakemusnumero 47621/13 ja 5 muuta. 8. huhtikuuta 2021.

Vilnes v. Norja. Hakemusnumerot 52806/09 ja 22703/10.

Vo v. Ranska. Hakemusnumero 53924/00. 8. heinäkuuta 2004.

Von Hannover v. Saksa (No2). Hakemusnumerot 40660/08 ja 60641/08. 7. helmikuuta 2012.

Wetjen ja muut v. Saksa. Hakemusnumerot 68125/14 ja 72204/14. 22. maaliskuuta 2018.

Wright v Secretary of State for Health (2006) EWHC 2886 (Admin)

X ja Y v. Saksa. Hakemusnumero 7407/76. 13. toukokuuta 1976.

X ja Y v. Saksa. Hakemusnumero 7407/76. Decision of 13 May 1976 on the admissibility of the application.

X v. Islanti. Hakemusnumero 6825/74. 18. toukokuuta 1976.

Z ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta. Hakemusnumero 29392/95. 10. toukokuuta 2021.

Zammit Maempel v. Malta. Hakemusnumero 24202/10. 22. marraskuuta 2011.

Öcalan v. Turkki. Hakemusnumero 46221/99. Suuri jaosto. 12. toukokuuta 2005.

Öneryildiz v. Turkki. Hakemusnumero 48939/99. 30. marraskuuta 2004.

Valtiosopimukset

Euroopan ihmisoikeussopimus 4.11.1950 ETS 5. Voimaan saattamien Suomessa SopS 63/1999.

Ilmastonmuutosta koskevaan Yhdistyneiden Kansakuntien puitesopimus 20.1.1994 A/RES/48/189. Voimaan saattaminen Suomessa SopS 62/1994.

Ilmastonmuutosta koskevaan Yhdistyneiden Kansakuntien puitesopimukseen liittyvä Pariisin sopimus 12.12.2015 T.I.A.S No. 16–1104. Voimaan saattaminen Suomessa SopS 75/2016.

Ilmastonsopimusta koskevan puitesopimuksen alainen Kioton pöytäkirja 11.12.1997, 2303 U.N.T.S 162. Voimaan saattaminen Suomessa SopS 12/2005 ja 13/2005.

Lapsen oikeuksien yleissopimus 20.11.1989. vol. 1577, p. 3. Voimaan saattaminen Suomessa SopS 60/1991.

Lapsen oikeuksien yleissopimusta valitusmenettelyä koskevan valinnainen pöytäkirja 9.12.2011 A/HRC/RES/17/18. Voimaan saattaminen Suomessa valtioneuvoston asetus SopS 1295/2015.

Poliittiset julistukset

Yhdistyneiden Kansakuntien ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus
10.12.1948 217 A (III).

Rion julistus 12.8.1992 1992/CONF.151/26 Vol. I. 1992.

Tukholman julistus 16.6.1972 A/CONF. 48/14, at 2 and Corr. 1 1972.

Lyhenteet

EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
IPCC	The Intergovernmental Panel on Climate Change
KP-oikeudet	Kansalais- ja poliittiset oikeudet
LOS	Lasten oikeuksien sopimus
OHCHR	Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights
TSS-oikeudet	Taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet
UNICEF	United Nations Children's Fund (Yhdistyneiden kansakuntien lastenrahasto)
WHO	World Health Organisation
YK	Yhdistyneet kansakunn

1.0 Johdanto

1.1 Johdanto aiheeseen

“This is all wrong. I shouldn’t be up here. I should be back in school on the other side of the ocean. Yet you all come to us young people for hope. (“Read Greta Thunberg’s full speech at the United Nations Climate Action ...”) How dare you. You have stolen my dreams and my childhood with your empty words.”

Nuorten joukossa Messiaan aseman saanut ilmastoaktivisti Greta Thunberg lausui nämä sanat UN Climate Action Summitissa vuonna 2019.¹ Euroopassa on enenevässä määrin nostettu ilmastonmuutoksen ihmisiin kohdistuviin negatiivisiin vaikutuksiin liittyviä kanteita eli niin sanottuja ilmastokanteita. Syksyllä 2020 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen toimitettiin ensimmäinen ilmastokanne.² Kuuluisimman kanteen kantajina ovat portugalilaiset lapset ja nuoret. Lasten huoli tulevaisuudesta kulminoituu tuohon kanteeseen. Täten se ei edusta vain portugalilaisten lasten henkilökohtaista huolta, vaan se tuntuu olevan osa suurempaa liikehdintää lasten ja nuorten keskuudessa.

Tuoreimman hallitustenvälisen ilmastonmuutospaneelin (*eng. Intergovernmental Panel of Climate Change/IPCC*) raportin mukaan Välimeren seudun on ennustettu olevan yksi haavoittuvaisimmista alueista Euroopassa koskien ilmastonmuutoksen vaikutuksia. Myös ilmaston lämpeneminen koskien vuodenaajoista kesää tulee olemaan korkeampi kuin keskimääräinen lämpeneminen globaalilla tasolla.³ Lisäksi tuoreimpien havaintojen mukaan arktinen alue lämpenee kolme kertaa nopeammin kuin maapallo keskimäärin.⁴ Täten Euroopassa tapahtuu suuria ympäristömuutoksia, joilla on myös vaikutus ihmisiin ja täten heidän oikeuksiinsa. Euroopan ihmisoikeussopimusta (EIS) laadittaessa tuskin osattiinkaan odottaa ulkopuolisten tekijöiden, kuten ilmastonmuutoksen vaikutuksia ihmisoikeuksiin.

¹ United Nations Climate Action Summit 2019.

²Ks. Duarte Agostinho ja muut v. Portugali ja muut.

³ IPCC AR6 WGI I, luku 10.6.4.1, s. 1449.

⁴ Arctic Climate Change update 2021.

Otamme usein oikeustieteilijöinä normijärjestelmän ja lain sellaisenaan: annettuna todellisuutena, jonka moraalisisille sävyille ja oikeuksien historialle saatamme olla sokeita. Ihmisoikeudet eivät ole aina olleet sellaisenaan järjestelmässä. Monet nykypäivänä ihmisoikeussopimuksissa turvatut minimivaatimukset hyvälle elämälle ovat muodostuneet valtataistelun ja vähemmistön aktivismin välityksellä.⁵ Modernit ihmisoikeudet ovat syntyneet ennen kaikkea holokaustin jälkeen turvaamaan ihmisarvoa, joka luonnehditaan luovuttamattomaksi ja yhtäläiseksi olemukseksi inhimillisyydessä.⁶ Ihmisoikeudet ovat kuin miekka, joka vaatii säilän teroitusta ja huoltamista säännöllisin väliajoin. Järjestelmä vaatii jatkuvaa uusiutumista.

Onko kuitenkin kansainvälinen ihmisoikeusjärjestelmä varautunut kattavasti ilmastokriisiin ja sen vaikutuksiin yhteiskunnassamme? Ihmisoikeuksien liitääntä ilmastooikeudellisiin kysymyksiin on nostettu esiin kansainvälisesti hyvin maltillisesti ja hitaasti.⁷ Osittain tämä johtuu poliittisista syistä, sillä aihe on hyvin arka. Toisaalta ilmasto-oikeuden ja ihmisoikeusjärjestelmän yhtymäkohta löytyy puhuttaessa ilmastonmuutoksen vaikutusten epäoikeudenmukaisuudesta (*eng. "climate injustice"*).⁸ Tällä tarkoitetaan sitä, että valtiot ja yhteisöt, jotka ovat vähiten vaikuttaneet ilmastonmuutoksen etenemiseen, tulevat kuitenkin kohtaamaan ilmastonmuutoksen vakavimmat vaikutukset.⁹ Tässä kulminoituu kysymys siitä, ketkä lopulta kantavat suurimman vastuun ilmastonmuutoksen aiheuttamista haitoista ja näitä ehkäisevistä toimita.¹⁰ Kuitenkaan itse kansainvälinen normijärjestelmä ei tunnista tätä liitääntä tarpeeksi kattavasti, mikä voi vaikeuttaa myös ihmisten mahdollisuuksia saada ilmastonmuutoksen aiheuttamat ihmisoikeusrikkomukset käsiteltäväksi kansallisessa tai ylikansallisessa tuomioistuimessa. Vaikeaa tämän toteuttamisesta tekee juuri se, että Pariisin sopimuksessa ei ole asetettu absoluuttisia tavoitteita kasvihuonepäästöjen vähentämiseksi.¹¹

⁵ Viljoen UN Chronicles.

⁶ YK:n ihmisoikeusjulistuksen johdanto.

⁷ Ottaen huomioon uusimmat ilmastokanteet Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelle ja valitus lapsen oikeuksien komitealle ei vielä kansainvälisellä tasolla olla oikeastaan annettu oikeudellisesti velvoittavia tuomioita koskien ilmastonmuutoksen ja ihmisoikeuksien rajapintaa. Kansallisesti taas esimerkiksi Alankomaat antoi kansallisen tuomion tapauksessa Urgenda.

⁸ International Bar Association 2014.

⁹ IPCC AR5 WGII

¹⁰ UN blog 2019.

¹¹ Liston 2020. s. 243.

Lasten ja nuorten oikeudet ovat erityisessä asemassa, mitä tulee ilmastonmuutokseen ja edellä mainittuun ilmastonmuutoksen vaikutusten oikeudenmukaisuuteen. Nuoret, lapset ja seuraavat sukupolvet tulevat kokemaan ilmastonmuutoksen vaikutukset kaikista voimakkaimmin, sillä ilmastonmuutoksen vakavimmat vaikutukset ovat nähtävissä IPCC:n raporttien mukaisesti¹² vasta tulevaisuudessa. Silti heidän vaikutusmahdollisuutensa ovat puutteelliset. Yhdistyneiden Kansakuntien laatima kestävä kehityksen toimintaohjelma Agenda 2030 muistuttaa, että lapset ja nuoret toimivat kriittisinä tekijöinä muutoksessa.¹³ Lasten etu tulee siis ottaa ilmastonmuutosta koskevassa päätöksenteossa huomioon, jotta valtio tulee täyttäneeksi kansainväliset velvoitteensa koskien lapsen oikeuksien sopimusta.¹⁴

1.2 Tutkielman aihe, rajaukset ja rakenne

1.2.1 Kysymysten asettelu

Tarkemmin muotoiltuna aihe koskee EIS:n valtioille asettamia positiivisia toimintavelvoitteita ilmastonmuutoksessa artiklan 8 valossa ottaen huomioon LOS:n velvoitteet. Aihe pitää sisällään Pariisin ilmastopimuksen, EIS:n ja LOS:n päällekkäisyyden tarkastelun. EIS:n näkökulmaksi on valittu artikla 8, sillä katson kyseisen artiklan kattavan parhaiten valtion positiiviset toimintavelvoitteet ilmastonmuutoksessa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteivätkö muut EIS:n artiklat voi asettaa myös positiivisia toimintavelvoitteita valtioille ilmastonmuutoksen edetessä. Tutkimusaihe on myös osittain haastava, koska tutkimuksessa onnistuminen vaatii kansainvälisen ilmasto-oikeuden ja ihmisoikeusjärjestelmän laajaa osaamista. Tutkimuskysymykset siis pitävät sisällään erityisesti näiden kahden oikeudenalan yhtymäkohtien tutkimista. Lisäksi tutkimuksessa on tarkoitus selvittää eri oikeudenalojen ”törmäysten” haasteita.

Tutkimusongelmana siis esiintyy kahden oikeusjärjestelmän, kansainvälisen ilmasto-oikeuden ja ihmisoikeuksien, törmäys. Lisäksi tutkimusongelmaan sisältyy pohdintaa siitä, miten hyvin olemassa oleva ihmisoikeusjärjestelmä voi vastata

¹² ks. esim IPCC AR5 WGII ja SR1.5.

¹³ Sustainable Development Agenda 2030, kohta 51.

¹⁴ Neulinger v. Sveitsi, kohta 132.

ilmastonmuutoksen uhkaan. Tutkielman aihe on hyvin ajankohtainen ja merkityksellinen juuri nyt, kun vielä ihmiskunta voi tehdä ilmastonmuutoksen eteen radikaaleja tekoja ennen aikaikkunan sulkeutumista. Lisäksi lähdeaineisto on suurimmalta osin englanninkielistä, joten suomalaisen tutkimuksen kannalta on hyödyllistä tuottaa tutkimusta tästä kansainvälisestä aiheesta suomen kielellä.

Täten siis tutkielma pyrkii vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

A) Millaisia velvoitteita Euroopan ihmisoikeussopimuksen artikla 8 luo Pariisin ilmastonsopimuksen valossa? B) Mitä lapsen oikeuksien sopimuksen luomia velvoitteita tulee ottaa huomioon tarkasteltaessa EIS:n artiklan 8 suhdetta ilmastonmuutokseen? C) Millaisia positiivisia toimintavelvoitteita valtioille voidaan luoda käytännössä näiden pohjalta? D) Millaisia haasteita näiden positiivisten velvoitteiden täytäntöönpanossa on löydettävissä?

Luvussa 1 käsitellään tutkielman johdanto, tutkielman metodit ja tutkimuskysymysten asettelu. Luvussa 2 lukijalle pohjustetaan tutkielman aihetta syventymällä Pariisin ilmastonsopimukseen sekä ilmasto-oikeuden ja ihmisoikeusjärjestelmän päällekkäisyyteen. Tämä on välttämätöntä ihmisoikeusvaikutusten ymmärtämiseksi, mutta itse aiheen käsittely pidetään pintapuolisena. Luku 3 on myös pohjustusta aiheeseen siitä näkökulmasta, miten EIS ihmisoikeussopimuksena toimii ilmastonmuutoksen kontekstissa. Luvut 4 ja 5 aloittavat itse aiheen käsittelyn siten, että lukijaa alustetaan artiklan 8 sisällöstä ja sen kattamista ympäristöoikeuksista. Lopuksi luvussa keskitytään nimenomaan artiklan 8 positiivisiin toimintavelvoitteisiin. Luvussa 6 syvennytään vielä lapsen oikeuksien komitealle toimitettuun valitukseen ja sen suhteeseen EIS:n positiivisiin toimintavelvoitteisiin. Luku 7 keskittyy käsittelemään positiivisten toimintavelvoitteiden haasteita käytännössä. Lopuksi luvussa 8 kerrotaan tutkimustulokset ja muodostetaan yhteenveto näistä tuloksista. Luvussa myös tarkastellaan tutkimuksen toteutumista kriittisesti. Tässä vaiheessa on lukijalle myös hyvä huomauttaa, että lapsen oikeuksien konteksti on sisällytetty kaikkiin päälukuihin. Tällaisella rakenteellisella valinnalla pystytään takaamaan se, ettei LOS:n tarkastelu jää täysin erilliseksi osiokseen.

Tutkielman aineisto koostuu lähinnä englanninkielisistä artikkeleista koskien ilmastonmuutoksen suhdetta nimenomaan lasten oikeuksiin. Oikeuskirjallisuuden

osalta tutkimusaineisto on koostunut suurimmalta osin juuri artikkeleista. Vaikka tutkimusta tästä onkin tehty kyseisen teeman osalta, on otettava huomioon se, että lasten oikeuksien ja ilmasto-oikeuden välisen yhteyden tunnistaminen on varsin uusi ilmiö akateemisessa tutkimuksessa. Aineistona tutkimuksessa on käytetty hyvin paljon myös EIT:n oikeuskäytäntöä. Tämä on ollut tarpeellista siksi, että artiklan 8 positiivisten toimintavelvoitteiden sisältö on muotoutunut käytännössä juuri oikeuskäytännön kautta. Virallislähteinä on käytetty runsaasti lasten oikeuksien komitean yleiskommentteja ja muita raportteja. Lisäksi IPCC:n ja YK:n raportit kattavat suuren osan virallislähteistä.

1.2.2 Rajaus

Tutkielma rajautuu artiklan 8 oikeuteen nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta ilmastonmuutoksen kontekstissa. Rajaus ulottuu myös tarkastelemaan EIS:n artiklan 8 positiivisia toimintavelvoitteita turvata lapsen oikeuksien sopimus ilmastonmuutoksessa. Tutkielman rajatun pituuden vuoksi jätän käytännössä aiheen ulkopuolelle muiden EIS:n artiklojen tarkastelun. Kuitenkin nämä muut oikeudet ovat myös relevantteja artiklan 8 kannalta. Täten siis tutkielmassa tullaan viittaamaan myös esimerkiksi EIS:n artikloihin 2 ja 3. Tämä on tarpeellista siksi, että tutkielmassa pystytään taata mahdollisimman kattavasti artiklan 8 muodostavien positiivisten toimintavelvoitteiden laaja käsitteleminen. Siispä näiden artiklojen vuorovaikutuksen ymmärtäminen on välttämätöntä kokonaisuuden kannalta. Tutkielmassa ei myöskään käsitellä ilmastonmuutoksen vaikutuksia humanitaariseen oikeuteen tai aseellisiin konflikteihin. Tutkielma on kirjoitettu antroposentrisestä näkökulmasta, jonka vuoksi ekosentriseen lähestymistapaan ei syvennyttä. Lasten oikeuksien osalta eri oikeuksia ja täten artiklojen sisältöä ei käydä yksityiskohtaisesti läpi. Lapsen edun käsite kuitenkin painottuu tutkielmassa muita oikeuksia enemmän. Tutkielman rajallisen pituuden vuoksi siis lasten oikeuksien tarkoituksena on antaa positiivisille toimintavelvoitteille konteksti ryhmänä, johon positiiviset toimintavelvoitteet kohdistuvat.

1.2.3 Tutkielmassa käytetyt tutkimusmenetelmät

Tutkielman metodina käytetään lainopillista tapaa. Tämä on välttämätöntä kansainvälisen normijärjestelmän ymmärtämiseksi. Lainoppi metodina koostuu

voimassa olevien oikeusnormien tutkimisesta. Lisäksi metodiin kuuluu tarkastella eri oikeuslähteiden merkitystä: kuten lain ja lainvalmisteluasiakirjojen asemaa oikeusjärjestelmässämme. Tämä metodi siis systematisoi oikeutta.¹⁵ Valitsin lainopin metodin tutkielmaan, koska tutkimukseni koostuu paljolti jo olemassa olevan oikeuden tutkimisesta ja systematisoinnista. Lainopin metodologia käytetään tässä tutkielmassa kansainvälisten normijärjestelmien tutkimisessa suhteessa toisiinsa. Tämä tarkoittaa esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen artiklojen tutkimista suhteessa Pariisin ilmastopöytäkirjaan. Lisäksi tutkielmassa tarkastellaan erilaisia lainvalmisteluasiakirjoja ja muita oikeuslähteitä. Näitä ovat esimerkiksi myös lapsen oikeuksien komitean kommentit ja hallitusten esitykset. Kyseisistä asiakirjoista voidaan löytää perusteita lainsäädännön ja kansainvälisten sopimusten tulkinnalle. Tutkimus keskittyy erityisesti EIS:n artiklan 8 tarkasteluun. Artiklan sisältö on pitkälti muotoutunut oikeuskäytännön välityksellä. Täten oikeuskäytäntöä analysoidaan runsaasti myös tutkielmassa.

Oikeuspoliittisella tutkimuksella pyritään vaikuttamaan muun muassa oikeuspoliittiseen päätöksentekoon, lainvalmisteluun ja käytäntöjen sekä linjausten muotoutumiseen.¹⁶ Tämä tutkimusmetodi ei juurikaan eroa oikeussosiologisesta metodista. Oikeuspoliittista tutkimusta tarvitaan myös oikeusdogmaattisen metodin rinnalla: oikeustiede voidaan käsittää laajemmaksi kokonaisuudeksi kuin vain normien systematisoinniksi ja niiden tulkinnaksi. Siispä oikeus toimii yhteiskunnassa suhteessa julkiseen valtaan ja politiikkaan. Oikeuden avulla ihmiset ovat myös vallankohdeita. Kriittisessä oikeuspoliittisessa tutkimuksessa tutkitaan oikeuksien toteutumista käytännössä ja korostetaan perusoikeusaspektia.¹⁷ Oikeuspoliittinen tutkimus näkyy tässä tutkielmassa siten, että lainsäädännön systematisoinnin lisäksi tutkielmassa tutkitaan oikeuden vaikutuksia esimerkiksi lapsiin. Millaiset mahdollisuudet lapsilla on käytännössä vaikuttaa ilmastonmuutoksessa? Miten valta vaikuttaa ilmastonmuutosta koskevan lainsäädännön syntymiseen? Lisäksi lapsioikeus yhdistää monia oikeudenaloja ja ei siis näe lasta vain perheensä jäsenenä. Tämän lisäksi lapsella on oma asemansa myös yhteiskunnassa.¹⁸ Täten myös tässä tutkielmassa

¹⁵ Hirvonen 2011, s. 23.

¹⁶ Laitinen 1999, s. 796–797.

¹⁷ Ervasti 2011, s. 86–87.

¹⁸ Hakalehto – Wainio 2013, s. 14.

oikeusdogmaattisen systematisoinnin lisäksi on välttämätöntä myös analysoida lapsen asemaa itse yhteiskunnassa. Tämän tarkoituksena on tuoda kontekstia lasten oikeuksien yhteiskunnalliseen ulottuvuuteen normijärjestelmässämme. Esimerkiksi lapsen haavoittuvaisuuden ja vallan kolmijaon pohtiminen tutkielman aiheen osalta on sisältänyt myös filosofista pohdintaa.

Lisäksi oikeuspoliittista tutkimusmetodia käytetään konkretisoimaan esimerkiksi ongelmaa talouskasvun ja ilmaston välillä, mikä vaikuttaa myös ihmisten ympäristöllisten oikeuksien toteutumiseen. Oikeuspoliittisella metodilla tarkoitetaan myös niin sanottua *de lege ferenda* -tutkimusta. Tällainen tutkimusmetodi perustuu toisistaan eroavien ratkaisumallien tutkimiseen. Nämä ratkaisumallit tukevat sitä johtopäätöstä, mihin lainsäädännön tulisi perustua.¹⁹ Tutkielman lopussa annetaan myös *de lege ferenda* -tutkimukselle tyypillisesti erilaisia ratkaisumalleja sille, millaista lainsäädännön tulisi esimerkiksi tulevaisuudessa olla. Tähän kuuluu myös voimassa olevan lainsäädännön kriittinen tarkastelu. Erityisesti tutkielmassani keskitytään nimenomaan pohtimaan seuraavaa kysymystä: pystyvätkö olemassa olevat ihmisoikeusjärjestelmät vastaamaan tehokkaasti ilmastonmuutoksen aiheuttamiin ihmisoikeushaittoihin? Tämä on perusteltua siksi, että ihmisoikeussopimukset eivät taivu helposti ilmastonmuutoksen vaikutuksiin.

1.3 Lapsen asemaan liittyvät käsitteet

Itse se, mitä lapsella tarkoitetaan noin juridisesta näkökulmasta, on syytä määritellä tutkielman alussa. Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimus määrittelee lapsen artiklassa 1 seuraavasti: ”*Lapsella tarkoitetaan jokaista alle 18-vuotiasta henkilöä, ellei lapseen soveltuvien lakien mukaan täysi-ikäisyyttä saavuteta aikaisemmin.*” Täten siis aikuisuuden raja voi määrittyä myös kansallisesti, vaikka useimmissa maissa täysi-ikäisyyden raja onkin 18 vuotta. Esimerkiksi osassa valtioita täysi-ikäisyyden raja on määriteltynä 18 vuotta, mutta alkoholin ostaminen on mahdollista 21-vuotiaana. Myöskään alaikäisyyden määritelmä ei ole riippuvainen fyysisestä tai henkisestä kehitysasteesta.²⁰

¹⁹ Kolehmainen 2016, s. 108.

²⁰ Spronk – van Der Meer 2014, s. 29.

Toinen tutkielman kannalta hyvin olennainen termi, joka vaatii tarkempaa tarkastelua, on lapsen erityisen haavoittuvaisen aseman määrittely. Lasten oikeuksien sopimuksen johdanto tunnistaa osapuolten velvollisuuden ottaa erityisesti huomioon erityisen haastavissa olosuhteissa elävät lapset. Lapsen haavoittavaa asemaa on kansainvälisessä oikeustutkimuksessa kuvannut haavoittuvuuden teoria (*eng. vulnerability theory*). Haavoittuvaisuusteoria kyseenalaistaa rajallisen ja ahtaan näkemyksen oikeudellisesta subjektiivisuudesta. Sen mukaan oikeudellisen subjekti tulisi määritellä ensisijaisesti haavoittuvuuden ja tarpeen kautta. Täten siis oikeudellista subjektiivisuutta ei tulisi määritellä vain rationaalisuuden ja vapauden pohjalta. Ihmisen haavoittuvuuden ottaminen huomioon vaatii sitä, että uusliberalistinen oikeussubjekti korvataan haavoittuvuuden oikeussubjektilla.²¹

Lapsen haavoittuvaisuudella voidaan tarkoittaa muun muassa *Hakalehto–Wainion* mukaan lapsen suurempaa mahdollisuutta altistua vahingonteolle. Tähän liittyy myös lapsen avuttomuus suojautua näiltä uhkakuivilta.²² Toisaalta myös lapsen haavoittuvaisuutta on käytetty perusteluna sille, että lapsille ei tulisi taata samoja oikeuksia kuin aikuisilla, koska lapsella ei ole kompetenssia.²³ Periaatteessa tällainen näkemys lapsen haavoittuvaisuudesta voi tehdä heistä taustalla vaikuttavan hiljaisen ryhmän. Tällainen näkemys voi siis tukahduttaa lasten äänet siten, ettei heitä koskevia asioita oteta huomioon.²⁴ Lapsen oikeuksien komitea on myös huomauttanut, että lasten oikeusturva ja oikeutensa saada itseänsä koskeva asia tuomioistuimen käsittelyyn ovat vaakalaudalla lapsen aikuisista riippuvaisen asemansa vuoksi.²⁵

Lisäksi *Santos Pais*, entinen lasten oikeuksien komitean jäsen, on huomauttanut, että lapsia ei tulisi enää nähdä vaan haavoittuvaisena ja suojeltavana subjektina. Hänen mielestään tästä lähestymistavasta tulisi irtaantua, ja lapsi tulisi nähdä autonomisena ihmisenä, joka osaa itse ilmaista itseään sekä itsenäisesti osallistua sosiaaliseen elämäänsä.²⁶ Tällaista kritiikkiä on esitetty myös oikeuskirjallisuudessa: jos lapsi nähdään vain haavoittuvaisuuden linssin läpi, asettaa tämä heidät passiivisena tekijänä

²¹ Arbelton Fineman 2018, s. 19. ks. myös S Albertson Fineman 2017 s.133, 137, 149.

²² Hakalehto – Wainio 2013, s. 23.

²³ “Granting fundamental liberties to a child before he possesses the capacities to be the guardian of his own life is cruel.” Archard 2001, s. 52.

²⁴ Hakalehto – Wainio 2013, s. 24.

²⁵ CRC/GC/2003/5, kohta 24.

²⁶ CRC/C/SR.277, kohta 50. ks. Gras 2001, s. 3.

prosessissa. Tämä johtaa ns. epäoikeutettuun holhoamiseen, joka saattaa vaarantaa lapset.²⁷ Näin ollen ilmastonmuutoksen negatiiviset seuraukset vaikuttavat lasten asemaan yhteiskunnassamme, mikä tekee heidät erityisen haavoittuvaiseksi erilaisille ilmastonmuutoksen vaikutuksille. Myöhemmin tutkielman luvussa 6 käsitellään haavoittuvaisuuden merkitystä juridisessa mielessä EIS:n valossa.

2.0 Ilmasto-oikeuden ja ihmisoikeuksien päällekkäisyys

2.1 Ihmisoikeudet ja ympäristö

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen on tuotu lukuisia ilmastonmuutoksen vaikutuksia käsitteleviä tapauksia.²⁸ Ilmastonmuutosta koskeva oikeuskäytäntö EIT:ssä ei tule vain ratkaisemaan ilmastonmuutoksen vaikutusten arviointia ihmisoikeusjärjestelmässä, vaan muokkaa tuomioistuimen oikeuskäytäntöä myös rakenteellisesti.²⁹ Myös Pariisin ilmastositomuksen johdannossa mainitaan, että osapuolten on syytä tiedostaa näiden vastuu turvata lasten ja erityisen haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten ihmisoikeudet ilmastokriisissä. Sopimuksen johdannossa käytetään verbejä *“respect, promote and consider”* kuvastamaan valtioiden velvollisuutta ottaa huomioon ihmisoikeusvelvoitteensa. Tämä kuitenkin eroaa siitä, mitä yleensä ihmisoikeussopimusten kieliasuissa on käytetty.³⁰ Tämän voidaan kuitenkin katsoa olevan tietoinen valinta Pariisin sopimusta tehdessä.³¹ Ihmisoikeuksien ja ympäristön suhdetta on myös kritisoitu sen individualismista eli keskittymisestä yksilöihin.³²

Ympäristöön liittyvät ihmisoikeudet, kuten oikeus yksityis- ja perhe-elämän suojaan, suojelevat yksilöiden oikeuksia, eivätkä niinkään yhteisön kollektiivisia oikeuksia, joihin ympäristön vaikutukset kohdistuvat. Täten siis *Francionin* mukaan ihmisoikeusjärjestelmä soveltuu huonosti ratkaisemaan ympäristön rappeutumista sinänsä sekä tämän haittavaikutuksia koko yhteiskunnassa.³³ *Grear* toteaa, että ilmastokysymyksissä taas on kysymys kollektiivisista toimista, jotka ovat

²⁷ Herring 2022, s. 5–6.

²⁸ ks. esim Klimaserionnen v. Sveitsi ja Duarte Agostinho ja muut v. Portugali ja muut.

²⁹ Heri 2022, s. 2.

³⁰ vrt. *“fulfil”* tai *“protect”*.

³¹ Boyle 2020, s.181.

³² Francioni 2010, s. 41.

³³ *ibid.* s. 44.

välttämättömiä ihmisten aiheuttamien ympäristötuhojen korjaamiseksi.³⁴ Lisäksi ihmisoikeudet käytännössä myös vaikuttavat aikaikkunaltaan nykyajassa ja tässä todellisuudessa, kun taas ympäristövaikutuksilla on kauaskantoisia seurauksia, joita ihmisoikeusjärjestelmä ei täysin tunnista.³⁵

Tutkijoiden keskuudessa on myös yritetty löytää syitä tälle kehityssuunnalle, jossa ihmisoikeusjärjestelmä vastaisi ilmastokysymyksiin. Yhdeksi selitykseksi on etsitty sitä, että kansainvälinen ihmisoikeusjärjestelmä on verrattain vakaa ja vankka verrattuna ilmastonmuutosta koskevaan kansainväliseen sääntelyyn. Täten ilmastokanteet voivat menestyä paremmin ihmisoikeusjärjestelmän sisällä, jos päästövähennystarpeet voidaan muotoilla ihmisoikeuksien turvaamisen vaatimuksiksi.³⁶ Toisaalta ihmisoikeudet ovat tietynlaisessa murroksessa ja osa tutkijoista puhuukin ”ihmisoikeuksien jälkeisestä ajasta” (*eng. the post-human rights era*)³⁷.

OHCHR on keskittynyt ilmastonmuutoksen vaikutuksiin ihmisoikeusnäkökulmasta eikä ilmastonmuutoksen vaikutuksiin luontoon itseensä. Juuri tätä ongelmaa osa tutkijoista on pitänyt tehottomana ja epä johdonmukaisena, kun otetaan huomioon ekologinen todellisuus ja biodiversiteetti.³⁸ Kuitenkaan luonnontieteellisestä näkökulmasta käsin emme voi täysin jättää huomiotta luonnon tuottamaa pääomaa ylläpitää elämää maapallolla.³⁹ Toisaalta tiettyjen ryhmien ihmisoikeuksien turvaaminen, kuten alkuperäisväestön oikeuksien, voi samalla myös hyödyttää ympäristöllisiä arvoja.⁴⁰ Tämä voisi tapahtua yleisen edun edistämisen nimissä, jos ympäristöllisten arvojen edistäminen edistää yhteisön hyvinvointia.

2.2 Katsaus Pariisin ilmastopöytäkirjan velvoitteisiin

Vuonna 1992 laadittiin YK:n ilmastomuutosta koskeva puitesopimus. Vuonna 2016 Pariisin ilmastopöytäkirja laadittiin tämän puitesopimuksen alle. Pariisin

³⁴ Grear 2016, s. 218.

³⁵ Halme – Tuomisaari – Rapin 2021, s. 562.

³⁶ Bridgeman 2003, s. 3.

³⁷ Wuerth 2016.

³⁸ ks. Eckersley 1992 ja Gillespie 1997.

³⁹ Boyle 2020, s. 180.

⁴⁰ vrt. Whanganui Iwi (Whanganui River).

ilmastosopimus luotiin Kioton pöytäkirjan⁴¹ tuottaman pettymyksen jälkeen sääntelemään ilmastonmuutoksen vaikutuksia ja valtioiden sopeutumista ilmastonmuutoksen seurauksiin. Kioton pöytäkirjan tavoitteena oli asettaa tarkat päästörajat ja tavoitteet kehittyneille maille, mikä aiheutti valtioiden keskuudessa vastahakoisuutta ratifioida sopimus.⁴² Kioton pöytäkirjan osapuolten kokouksessa tehtiin suunnitelma, joka ottaisi huomioon tämän niin sanotun valtioiden tavoitteissa olevan vajauksen (*eng. ambition gap*). Suunnitelman avulla olisi tarkoitus varmistaa, että kaikki osapuolet osallistuisivat yhdessä maailmanlaajuisten päästöjen minimoimiseen.⁴³

Pariisin sopimuksen artikla 2(a) kuvastaa koko sopimuksen ydintavoitetta, jonka mukaisesti jäsenvaltioiden tulisi sitoutua pitämään ”*maapallon keskilämpötilan nousu selvästi alle 2 °C:ssa suhteessa esiteolliseen aikaan ja pyrkien toimiin, joilla lämpötilan nousu saataisiin rajattua 1,5 °C:een suhteessa esiteolliseen aikaan*”. Kuitenkaan Pariisin ilmastosopimus ei asettanut tarkkoja ja eksakteja päästövähennyksiä sen jäsenvaltioille. Valtioiden positiiviset toimintavelvoitteet nojaavat pitkälti Pariisin sopimuksen 1,5 °C:n globaalin keskilämpötilan pitkän aikavälin tavoitteeseen, jonka rajoissa valtiot eivät tunnu pysyvän. Tuoreimman Climate Action Trackerin raportin mukaan tämänhetkiset 2030-luvulle ajoitetut tavoitteet ovat riittämättömiä täyttämään pitkänajan 1.5 °C asteen tavoitteen. Lisäksi tämänhetkiset valtioiden lupaamat päästövähennykset johtaisivat maapallon keskilämpötilan lämpenemiseen 2.4 °C asteeseen.⁴⁴ Lisäksi IPCC:n mukaan maapallon keskilämpötilan pysyminen 1.5 °C asteen rajoissa vaatisi kauaskantoisia ja nopeita muutoksia energian, maankäytön, infrastruktuurin ja teollisuuden saroilla.⁴⁵

Koska Pariisin ilmastosopimus on muodostettu niin sanotun ”*bottom up*”-periaatteen ympärille, on sopimusvaltioilla vastuu aktiivisen roolin ottamisesta päästötavoitteiden suhteen. Täten siis sopimusvaltioiden tulee valmistella itse päästötavoitteensa ja muodostaa näistä niin sanotut kansallisesti määritellyt panoksensa (*nationally*

⁴¹ tarkennettuna ”Ilmastonmuutosta koskevan Yhdistyneiden Kansakuntien puitesopimuksen Kioton pöytäkirja”.

⁴² ks. FCCC/CP/1995/7/Add.1, Decision 1/CP.1, kohta 2(a).

⁴³ Decision 1/CP. 17, kohta 7.

⁴⁴ Warming Projections Global Update 2021.

⁴⁵ SR1.5, s. 15 kohta C.2.

determined contributions, NDCs).⁴⁶ Artiklan 4(3) mukaan jokaisen kansallisesti määritellyn panoksen tulee olla edellistä panosta kunnianhimoisempi kuitenkin huomioiden osapuolten yhteisen, mutta eriytetyn vastuun periaatteen (*eng. common but differentiated responsibilities*)⁴⁷.

Pariisin ilmastopimuksen oikeudellisesta sitovuudesta on käyty kiivasta keskustelua. Pariisin ilmastopimus on kuitenkin Wienin sopimuksen mukaisesti valtiosopimus, vaikka se ei sisälläkään täytäntöönpanoa ja valvontaa.⁴⁸ Kuitenkin osa artikloista on kirjoitettu monitulkintaisella ja epäselvällä kieliasulla, mikä implikoi sitä, etteivät nämä säännökset ole oikeudellisesti sitovia. Silti oikeudellisesti sitovan ja soft law -tyyppisen normiston kokonaisuus muodostaa tämän päästövähennyksiä koskevan regiimin.⁴⁹ Pariisin ilmastopimus käyttää sääntelyssään verbiä ”implementoida” koskien osapuolten velvollisuutta muodostaa kansallisesti määritellyjä panoksia sen sijaan, että se käyttäisi termiä ”saavuttaa”. Termi ”implementoida” korostaa itse toimintaa, sen sijaan, että se korostaisi toiminnalla saavutettavaa tiettyä tulosta.⁵⁰ Lisäksi sopimus käyttää termiä ”pyrkii” ilmaistakseen tätä Pariisin sopimuksen ydintavoitetta koskien maapallon keskilämpötilan lämpenemisen pitämistä 1.5 °C:ssa. Tämä implikoi sitä, että artiklan ei ole tarkoitus olla velvoittava, vaan enemmän ohjata kansallisia päästövähennyksiä.⁵¹

Toisaalta Haagin muutoksenhakutuomioistuin on *Urgenda* -tapauksessa todennut, että valtiot ovat sitoutuneet noudattamaan Pariisin ilmastopimuksen pitkän ajan tavoitteita, ja näin olleen turvaamaan myös EIS:n positiiviset toimintavelvoitteensa vähentämällä kasvuhuonepäästöjä 25 % vuoteen 2030 mennessä.⁵² Alankomaiden korkein oikeus totesi, ettei sopimusta voida tulkita muista juridisista instrumenteista erillisessä tyhjiössä.⁵³ Sopimusta tulisi sen sijaan tulkita harmoniassa muiden kansainvälisen oikeuden yleisten periaatteiden kanssa. EIS:n tulkinnassa tulisi myös ottaa huomioon valtiosopimusoikeutta koskeva Wienin yleissopimuksen 31 artikla,

⁴⁶ Romppinen 2017, s. 7–44- s. 22.

⁴⁷ ks. lisää sivulla 10.

⁴⁸ Bodansky 2016, s.142.

⁴⁹ Bodansky 2016, s. 142.

⁵⁰ *ibid.* s. 146.

⁵¹ Rajamani –Werksman 2018 s. 3–4.

⁵² Hague Court Appeal Judgement (*Urgenda*), kohdat 50, 53 ja 76.

⁵³ Hague Court Appeal Judgement (*Urgenda*), ks. *Nada v. Sveitsi*.

jonka mukaan huomioon tulee ottaa kaikki tarvittavat kansainvälisen oikeuden säännöt, jotka ovat sovellettavissa osapuolten välisiin suhteisiin, etenkin säännöt, jotka koskevat kansainvälisiä ihmisoikeuksia.⁵⁴ Muunlainen tulkinta voisi johtaa oikeudelliseen ”tyhjiöön” Pariisin ilmastopimuksen kohdalla, mikä ei vastaisi Pariisin ilmastopimuksen tavoitteita. Pariisin ilmastopimus loi uudenlaisen aikakautensa ilmastopimuksille, vaikka sopimus on myös saanut kritiikkiä hampaattomuudestaan.⁵⁵

2.2.1 Yhteisen, mutta eriytetyn vastuiden periaate ja varovaisuusperiaate

Rion julistuksen periaatteen mukaan kehittyneiden maiden tulee tiedostaa vastuunsa koskien kansainvälisen kehityksen edistämistä, sillä kehittyneet maat aiheuttavat taakan globaalille ympäristölle. Lisäksi kehittyneillä mailla on hallinnassa taloudelliset resurssit ja teknologia, joita kehittyvillä mailla ei ole. Tämä periaate saa oikeudellisen muotonsa YK:n ilmastonmuutosta koskevan puitesopimuksen artiklassa 3.⁵⁶ Tällä periaatteella on kaksi elementtiä: ensinnäkin se kuvastaa valtioiden yhteistä vastuuta suojella ympäristöä maailmanlaajuisesti, kansallisesti ja alueellisesti. Toiseksi periaate kehottaa valtioita ottamaan huomioon etenkin valtioiden eroavat olosuhteet. Tämä tulisi huomioida tarkasteltaessa valtioiden toisistaan poikkeavia vastuita tiettyjen ympäristöongelmien synnyssä sekä valtioiden toisistaan eroavia mahdollisuuksia estää, vähentää ja kontrolloida ympäristöön kohdistuvia uhkia.⁵⁷

Portugalilaisten lasten tekemän valituksen kohdalla lapset katsoivat, että niin sanottua oikeudenmukaisen vastuun jakamisen käsitettä⁵⁸ tulisi katsoa valittajille edullisesta näkökulmasta. Tämä siksi, että Pariisin ilmastopimuksessa edellä mainittu periaate on määritelty epäselvästi. Tämä on linjassa valittajien mukaan Pariisin sopimuksen artiklan 2 mukaisen pitkän aikavälin tavoitteen kanssa.⁵⁹ Kyseinen periaate on siis keskeinen Pariisin ilmastopimuksen ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan muodostavien positiivisten toimintavelvoitteiden kannalta.

⁵⁴ Supreme Court of the Netherlands Judgement (Urgenda), kohta 5.4.2.

⁵⁵ Stavins et. al 2015, s. 1001.

⁵⁶ Kulovesi 2011, s. 395.

⁵⁷ Sands – Peel 2018, s.244.

⁵⁸ eng. A state's ” fair share”.

⁵⁹ Duarte Agostinho and Others v. Portugal and Others application file (39371/20), liite I kohta 29.

Varovaisuusperiaate on kansainvälisessä ympäristöoikeudessa tunnustettu periaate, vaikkakin sen oikeudellisesta luonteesta on kiistelty pitkään.⁶⁰ Yhdistyneiden kansakuntien Rion julistuksen⁶¹ mukaan valtion tulee ottaa varovaisuusperiaatteen mukainen lähestymistapa ottaakseen huomioon ympäristön suojelemisen, kuitenkin valtioiden omien kykyjen ja mahdollisuuksien rajoissa. Jos vakavan tai peruuttamattoman vahingon uhka on olemassa, valtio ei voi käyttää hyväkseen tieteellisen varmuuden puuttumista lykätäkseen ympäristöllisen vahingon estämistä koskevia toimenpiteitä. Kuitenkin epäselvyyttä ilmenee sen suhteen, missä tieteellisen epävarmuuden raja kulkee, ja millaisiin toimenpiteisiin periaate velvoittaa.⁶²

Varovaisuusperiaatteen soveltamisesta on runsaasti oikeuskäytäntöä⁶³, vaikka vieläkin sen tarkkoja ulkorajoja ei ole pystytty hahmottamaan. Lisäksi on syntynyt erimielisyyttä siitä, voidaanko periaate jo tunnustaa kansainväliseksi tapaoikeudeksi.⁶⁴ Varovaisuusperiaatteen tehtävänä on siis ohjata valtioita kansainvälisen ympäristöoikeuden soveltamisessa tilanteissa, joissa vallitsee tieteellinen epävarmuus. Periaatteen kriitikot ovat sitä mieltä, että periaate rajoittaa ja sääntelee liikaa ihmisten toimintaa.⁶⁵ Yksinkertaistettuna varovaisuusperiaatteella tarkoitetaan sitä, että valtio on sitoutunut noudattamaan varovaisuutta ja ennakoitavuutta päätöksenteossa, jonka kohteena on ympäristöllisesti mahdollisesti haitallinen toiminta.⁶⁶ Varovaisuusperiaatetta voidaan soveltaa myös valtioiden velvollisuuteen tehdä riittäviä päästövähennyksiä ilmastokriisin välttämiseksi. *Urgenda* -tapauksessa muutoksenhakutuomioistuin nosti esille juuri valtion positiivisen velvoitteen varovaisuusperiaatetta kohtaan kunnianhimoisten päästövähennysten toteuttamiseksi.⁶⁷ Tämä on myös linjassa valtioiden ihmisoikeuksia koskevien positiivisten velvoitteiden kanssa.⁶⁸

⁶⁰ Sands – Peel 2018, s. 239.

⁶¹ periaate 15.

⁶² Ibid., s. 234.

⁶³ ks. esim. Tapaukset Tatar ja Gabčíkovo–Nagymaros projekti (Unkari v. Slovakia).

⁶⁴ Sands – Peel 2018, s. 240. Esimerkiksi kansainvälinen tuomioistuin (ICT) ja Maailman kauppajärjestö ovat olleet sitä mieltä, että varovaisuusperiaatteella ei ole kansainvälisen oikeuden tapaoikeuden asemaa. Kansainvälisen merioikeustuomioistuimen merenpohjariitoja käsittelevä jaosto taas on määritellyt varovaisuusperiaatteen kuuluvan kansainvälisen oikeuden tapaoikeuteen

⁶⁵ ibid., s. 230.

⁶⁶ ibid. S. 234.

⁶⁷ Hague Court Appeal Judgement (*Urgenda*), kohta 43.

⁶⁸ Supreme Court of the Netherlands Judgement (*Urgenda*), kohta 5.6.2.

2.3 Ilmastonmuutoksen vaikutukset lapsiin ja lasten oikeuksiin

Ilmastonmuutos vaikuttaa erityisesti lapsiin ja haavoittuvaisessa asemassa oleviin ryhmiin, kuten alkuperäisväestön lapsiin, sillä näiden yhteys ympäristöön ja luonnonvaroihin on erityinen.⁶⁹ Lisäksi tytöt ovat ilmastonmuutoksen vaikutusten takia alttiimpia kokemaan seksuaalista väkivaltaa, tulemaan ihmiskaupan uhriksi, joutumaan pakkoavioliittoon tai pakotettavaksi prostituution, sillä vanhemmat joutuvat luonnonkatastrofien aiheuttamien taloudellisten vahinkojen vuoksi etsimään vastiketta tappioilleen.⁷⁰ Lisäksi erityisesti kehittyvissä maissa, jotka joutuvat kokemaan ilmastonmuutoksen suurimmat vaikutukset, lapsien osuus itse väestöstä on suuri. Tämä kasvu on myös lisääntymässä räjähdysmäisesti.⁷¹ UNICEF:n mukaan yli puoli miljardia lasta elää sellaisilla alueilla, joissa on korkea riski tulville. Lisäksi 115 miljoonaa lasta elää alueilla, joissa on erittäin korkea riski trooppisille sykloneille. Myös 160 miljoonaa lasta altistuu vakavalle kuivuudelle.⁷² Näiden yhteydessä voi ilmetä pulaa vedestä, mikä tulee lisääntymään ilmastonmuutoksen edetessä.⁷³

Ilmansaasteet ovat yksi vahingoittavimmista tekijöistä koskien ilmastonmuutoksen terveydellisiä vaikutuksia. WHO on julkistanut, että vuositasolla alle viisivuotiaista lapsista 530 000 kuolee sisäilmasaasteisiin. Lisäksi joka vuosi kuolee 127 000 alle viisivuotiaista lasta ulkoilman ilmansaasteisiin.⁷⁴ Ilmastonmuutos tulee lisäämään lasten kokemaan väkivaltaa ja kaltoinkohtelua, sillä nämä johtuvat köyhyydestä, sodankäynnistä ja maastamuutosta. Kyseiset ilmiöt tulevat lisääntymään ilmastonmuutoksen vuoksi.⁷⁵ Lisäksi esimerkiksi portugalilaisten lasten ja nuorten ajamassa kanteessa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa lapset vetosivat ilmastonmuutoksen aiheuttamaan ahdistukseen ja negatiivisiin psykologisiin vaikutuksiin koskien toivottomuutta tulevaisuutta kohtaan.⁷⁶

⁶⁹ UNICEF 2016, s. 2.

⁷⁰ ODI, Plan 2012.

⁷¹ OHCHR 2017.

⁷² UNICEF 2016, s. 2.

⁷³ UNICEF 2016, s.3.

⁷⁴ WHO 2022.

⁷⁵ Lapsiasiavaltuutettu 2021, s. 1.

⁷⁶ Duarte Agostinho and Others v. Portugal and Others application file (39371/20), kohta 22.

Pariisin ilmastopöytäkirjan johdanto mainitsee ihmisoikeuksien lisäksi valtioiden lapsiin kohdistuvat velvoitteensa, jotka tulisi ottaa huomioon ilmastomuutoksen hillitsemisessä. Lisäksi itse operatiivisen osuuden artiklassa 7(5) todetaan, että ilmastomuutoksen sopeutumiseen tähtäävissä toimissa tulee ottaa huomioon muun muassa haavoittuvaiset ryhmät (*eng. vulnerable groups*).

Save the Children UK on raportissaan todennut, että poliittisessa keskustelussa lapsissa ja nuorissa nähdään tulevaisuus, vaikka samaan aikaan nykymaailman lasten kokemaa ilmastomuutoksen uhkaa on hädin tuskin tunnustettu.⁷⁷ Kesällä 2021 lasten oikeuksien komitea julkisti, että tämä aikoo valmistella yleiskommentit lasten oikeuksista ja ympäristöstä etenkin ilmastomuutoksen vaikutusten näkökulmasta.⁷⁸ Lasten oikeuksien komitean yleiskommentin tarkoituksena on antaa ohjausta jäsenmailleen koskien lasten oikeuksien toteutumista. Lisäksi yleiskommentti tarjoaisi etenkin lapsille ja heidän edunvalvojilleen merkittävän instrumentin, johon vedota valtioiden saamiseksi vastuuseen riittämättömistä ilmastotoimista.⁷⁹

Sukupolvien välisen tasa-arvon periaatteen tehtävänä on määritellä sukupolven ja seuraavan sukupolven välistä suhdetta. Kyseisen periaatteen keskiössä lepää ajatus siitä, että vaihtoehtoja resurssien käyttöön jätetään myös tulevaisuuden varalle. Tämä tarkoittaa myös niiden laadun ja luonnonympäristön säilyttämistä.⁸⁰ Kyseinen periaate on erityisen olennainen ilmastokriisissä, jolla on kauaskantoisia vaikutuksia. Ilmastotoimia vaaditaan juuri siksi, etteivät nuoret ja lapset joudu kestämaan vakavampia vaikutuksia tulevaisuudessa.⁸¹ Periaate ei ole kuitenkaan juuri saanut oikeuskäytäntöä kansainvälisissä tuomioistuimissa. Oikeuskäytäntö on keskittynyt nykyisten sukupolvien vaatimuksiin koskien edellisten sukupolvien taakkaa.⁸² Petollisuus ilmenee periaatteen yksinkertaisuudessa. Vaikka kyseinen periaate onkin

⁷⁷ Save the Children UK report, s. 2.

⁷⁸ Committee on the Rights of the Child 2021 Tarkennettu otsikko: ”General Comment No 26 on children's rights and the environment with a special focus on climate change”.

⁷⁹ United Nations Human Rights Office of the High Commissioner decision 2021.

⁸⁰ Birnie – Boyle 2009, s. 119.

⁸¹ Duarte Agostinho and Others v. Portugal and Others application file (39371/20), liite kohta 8.

⁸² ks. LBC v. Yhdistyneet kuningaskunnat. Tapauksessa vastaajavaltiolle asetettiin velvollisuus suojella ydinkokeisiin osallistuneiden sotilaiden jälkeläisiä. ks. myös Birnie –Boyle s. 121.

kestävän kehityksen elementti, ei se ratko argumenttia vahvemmille sukupolvien oikeuksille, eikä kansainväliselle vastuulle tästä.⁸³

3.0 Euroopan ihmisoikeussopimuksen suhde ilmastonmuutokseen

3.1 Positiiviset ja negatiiviset velvoitteet Euroopan ihmisoikeussopimuksessa

Ihmisoikeusjärjestelmällä on dualistinen luonne. Tämä tarkoittaa sitä, että järjestelmän riittävän toteutumisen kannalta se ei voi vaan perustua oikeuksien julistamiselle. Järjestelmän kattavan toteutumisen kannalta on myös merkityksellistä, että se myös määrittelee vastuulliset osapuolet ja näiden velvoitteet.⁸⁴ Jako negatiivisiin ja positiivisiin velvoitteisiin johtaa juurensa ihmisoikeuksien jakoon KP-oikeuksiin ja TSS-oikeuksiin. KP-oikeudet ovat siinä mielessä selkeämpiä, että niiden obligatorinen ulottuvuus on helpommin löydettävissä kuin TSS-oikeuksien. Täten siis negatiiviset toimintavelvoitteet toimivat useimmiten yhdessä KP-oikeuksien kanssa, kun taas TSS-oikeuksien toteutumisen kohdalla on puhuttu negatiivisista toimintavelvoitteista. Tämä jako ei kuitenkaan ole täysin joustamaton.⁸⁵ Kuitenkin on tarpeellista mainita, että positiivisen toimintavelvoitteen loukkauksella ei tarkoiteta vain passiivista toimintaa. Positiivisen toimintavelvoitteen loukkauksella voidaan tarkoittaa myös sitä, että valtio ei ole tehnyt tarvittavia toimenpiteitä estääkseen loukkauksen.⁸⁶

YK:n ihmisoikeuskomitean yleiskommentin numero 31 mukaan valtion velvollisuus turvata KP-sopimuksen mukaiset oikeudet pitää sisällään sekä negatiivisen että positiivisen toimintavelvoitteen.⁸⁷ Negatiivisten velvoitteiden osalta yleiskommentissa numero 31 mainitaan, että negatiivisten velvoitteiden tehtävänä on varmistaa, ettei valtio puutu KP-sopimuksessa taattuihin oikeuksiin, tai ettei se rajoita niitä enempää kuin sopimuksessa on siitä säännelty. Lisäksi kommentissa täsmennetään, etteivät tällaiset rajoitukset saa puuttua oikeuden ydinalueeseen.⁸⁸

⁸³ *ibid.* s. 122.

⁸⁴ Akandji – Kombe 2007, s. 5.

⁸⁵ Borelli 2006, s. 101.

⁸⁶ ks. Hatton ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta.

⁸⁷ CCPR/C/21/Rev.1/Add.13, kohta 6.

⁸⁸ *ibid.*

Valtioille voidaan asettaa kolmenlaisia velvoitteita: kunnioittamis-, toteuttamis- ja suojaamisvelvoitteita.⁸⁹ Kunnioittamisvelvoite viittaa yleensä negatiiviseen velvoitteeseen. Suojaamisvelvoitteen täyttämiseksi valtio sitoutuu siihen, että se estää yksilöitä loukkaamasta toisten ihmisten perusoikeuksia. Tämä ilmentää *due diligence* -standardia. Kyseisellä termillä ei ole yleismaailmallista määritelmää, mutta yleensä sillä on viitattu kohtuullisesti ennaltaehkäistäviin toimenpiteisiin.⁹⁰ Toteuttamisvelvoitteella viitataan siihen, että valtiolta vaaditaan tehokkaita, itsenäisiä toimia oikeuksien suojaamiseksi. Taas toteuttamis- ja suojaamisvelvoite parina edustavat turvaamisvelvoitetta. Tästä taas Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on johtanut positiivisen toimintavelvoitteen käsitteen.⁹¹ Yksinkertaisimmillaan positiivinen toimintavelvoite kuvastaa siis valtion velvollisuutta ryhtyä toimintaan, joka estää ihmisoikeusloukkausta toteutumasta.⁹² *Drögen* mukaan positiiviset toimintavelvoitteet kuvastavat turvaamisvelvollisuutta ja etenkin siihen linkitettyä sosiaalista puolta. Tämä toteutuu yksilön ja valtion välisessä vuorovaikutuksessa. Tämä tarkoittaa sitä, että valtio suojelee yksilön oikeutta yhteiskunnallisessa todellisuudessa.⁹³

Tapauksessa *Belgian linguistic case*⁹⁴ EIT laajensi ihmisoikeussopimuksen elementtejä ja määritteli ensimmäistä kertaa positiiviset ja negatiiviset toimintavelvoitteet. Artikla 1 vaatii valtioita turvaamaan sopimuksessa mainitut perus- ja ihmisoikeudet. Kun artiklaa 1 tulkitaan yhdessä muiden artiklojen kanssa, valtioille syntyy negatiivisia ja positiivisia toimintavelvoitteita. Positiivisten ja negatiivisten toimintavelvoitteiden ero EIS:ssä voidaan havainnollistaa seuraavissa esimerkeissä. Jos henkilö X on syyllistynyt perheväkivaltaan, jonka uhrina on ollut henkilö Y. Positiivinen toimintavelvoite voi koskea sitä, onko poliisi tiennyt tai olisiko hänen pitänyt tietää, että henkilön Y fyysinen koskemattomuus on vaarassa.⁹⁵ Negatiivinen velvoite voi taas ilmetä siten, että esimerkiksi valtio X ei saa tahattomasti puuttua sananvapauteen, ellei tähän ole artiklan

⁸⁹ Nowak 2005.

⁹⁰ Shelton 1989, s. 23.

⁹¹ Sormunen 2020. Ks. myös *Marekx v. Belgia*.

⁹² *Gül v. Sveitsi*, kohta 159.

⁹³ *Dröge* 2003, s. 85–99 ja 382.

⁹⁴ "Relating to certain aspects of the articles of the laws on the use of languages in education in Belgium" v. Belgia.

⁹⁵ ks. *Osman v. Yhdistyneen kuningaskunnat*.

10(2) mukaisia tarvittavia perusteita. Vaikka kyseisissä esimerkeissä nämä kaksi toimintavelvoitetta on helposti erotettavissa, joissakin tilanteissa näiden kahden toimintavelvoitteen eroavaisuudet ovat vaikeammin havainnoitavissa. Joissakin tapauksissa tuomioistuin on jättänyt määrittelemättä, kumman toimintavelvoitteen alle kyseinen tapaus kohdistuu.⁹⁶ Osassa tapauksia kuitenkin erottelu voi olla tarkoituksenmukaista erityisesti tilanteissa, joissa on kyse ihmisoikeuksien kollisiosta.⁹⁷ Tällöin toimintavelvoitteet myös toimivat päällekkäin. Tällaisia esimerkkejä on johdettavissa esimerkiksi artikloja 2 ja 3 koskevissa tapauksissa.⁹⁸

EIT ei ole kuitenkaan linjannut kaiken kattavaa teoriaa positiivisten toimintavelvoitteiden tunnistamiseksi.⁹⁹ EIT on oikeuskäytännössään linjannut, ettei valtioiden tulisi olla vain puuttumatta itse oikeuteen, vaan positiiviset toimintavelvoitteet ovat välttämättömiä perhe-elämän suojan tehokkaan kunnioittamisen takaamiseksi.¹⁰⁰ EIT on tapauksessa *Airey v. Irlanti* velvoittanut valtiota takaamaan kustannukset lähisuhdeväkivallan uhrille, jotta tämä voisi tehokkaasti päästä oikeuteen varmistamaan juridisen eron. Täten tuomioistuin totesi, että valtio ei ollut aktiivisilla toimilla loukannut artiklaa 8, mutta oli epäonnistunut toimimaan suojatakseen kyseisen oikeuden.¹⁰¹

Lisäksi tuomioistuin painotti seuraavaa: ei ole vain riittävää, että sopimuksen takaamat ihmisoikeudet toteutuvat teoriassa. On välttämätöntä, että nämä toteutuvat myös käytännössä tehokkaasti.¹⁰² YK:n ihmisoikeuskomitea on todennut, että lainsäädäntö voi epäasianmukaisesti rajoittaa yksilön oikeutta harjoittaa oikeuksiaan käytännössä.¹⁰³ Tämä tarkoittaa sitä, että *de jure* oikeus harjoittaa poliittisia oikeuksia ei ole riittävä, vaan tämän tulee toteutua myös *de facto*.¹⁰⁴ EIS:n positiivisille toimintavelvoitteille on hyvin ominaista, että toimintavelvoitteet ovat harvoin absoluuttisia. Tämä tarkoittaa myös sitä, että valtiolla on harkintamarginaali

⁹⁶ Harris – O’Boyle – Warbrick 2018, s. 26. ks. Broniowski v. Puola, kohta 144.

⁹⁷ *ibid.*, ks. myös Pretty v. Yhdistyneet kuningaskunnat kohta 76 ja Evans v. Yhdistyneet kuningaskunnat.

⁹⁸ ks. McCann ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta. Ks. Myös Jean-François 2007, s. 13.

⁹⁹ Plattform "Ärzte für das Leben" v. Itävalta, kohta 31.

¹⁰⁰ Marckx v. Belgia kohta 31.

¹⁰¹ Airey v. Irlanti kohta 32.

¹⁰² kohta 24.

¹⁰³ Mauritian Women v Mauritius, kohts 9.2(c)(2).

¹⁰⁴ Nowak 2005 s. 569.

tarkasteltaessa sen positiivisia velvoitteita suhteessa sopimuksessa turvattuihin oikeuksiin.¹⁰⁵ Kaikista eniten oikeuskäytäntöä on syntynyt positiivisten toimintavelvoitteiden osalta artiklasta 8, eli oikeudesta yksityis- ja perhe-elämään. Kyseistä oikeuskäytäntöä on syntynyt esimerkiksi valtion velvollisuudesta taata kattava lainsäädäntö suojaamaan seksuaaliselta hyväksikäytöltä, transsukupuolisuuden tunnustamisesta yhteiskunnassa sekä velvollisuudesta säätää lainsäädäntöä suojelemaan koteja haitallisilta päästöiltä.¹⁰⁶

Myös positiivisiin velvoitteisiin voi kuulua aineellisten velvoitteiden lisäksi menettelyvelvollisuuksia. Tällainen toimintavelvoite voi syntyä esimerkiksi siitä, että artiklan 2 ja 3 mukaan valtioiden tulee suorittaa prosessuaalinen velvoite tutkia tapaukset, joissa on ollut mahdollinen oikeudenloukkaus.¹⁰⁷ EIT on linjannut, että tällaisen tutkimisvelvollisuuden tehtävänä on a) varmistaa kansallisen lain tehokas implementointi, kun kyseessä on ollut valtion edustaja tai elin ja b) varmistaa syyllisten saattaminen vastuuseen.¹⁰⁸

3.2 Euroopan ihmisoikeussopimuksen tulkintaperiaatteet ja ilmastonmuutos

Euroopan ihmisoikeussopimuksen tulkintaa ohjaavista periaatteista ilmastonmuutoksen vaikutusten kannalta merkityksellisemmät ovat valtion "harkintamarginaali" (*eng. margin of appreciation*), läheisyysperiaate ja suhteellisuusperiaate. Harkintamarginaali on aikanaan aktualisoitunut tilanteissa, joissa ihmisoikeustuomioistuin on todennut sopimuksen rajoissa tehtyjen lakiin nojautuvien rajoitusten johtaneen juurensa esimerkiksi rikollisuuden ehkäisemiseen. Tällöin EIT on antanut harkintamarginaalin rajoitusten välttämättömyyden arvioinnista valtioille sen sijaan, että se olisi itse arvioinut rajoitusten välttämättömyyttä objektiivisesti.¹⁰⁹ Lähiaikoina kuitenkin kehityksessä on painotettu harkintamarginaalin liittyvän

¹⁰⁵ Harris – O’Boyle – Warbrick 2018, s. 24.

¹⁰⁶ Mowbray 2005, s. 194.

¹⁰⁷ ks. Georgia v. Venäjä (II), kohta 331.

¹⁰⁸ Bouyid v. Belgia, kohta 117.

¹⁰⁹ Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila, s. 357.

läheisyysperiaatetta.¹¹⁰ Kuitenkin harkintamarginaalissa on olennaista nimenomaan ”eurooppalainen kontrolli”, jonka sisältö ja myös harkintamarginaaliin mittasuhteet ovat olleet määriteltävissä tapauskohtaisesti.¹¹¹

Valtion harkintavalta asettaa ulkorajat kansalliselle päätäntävällälle tulkittaessa Euroopan ihmisoikeussopimusta. Valtion harkintavalta on erityisen laaja tilanteissa, joissa valtion toimivallan piirissä olevien henkilöiden ihmisoikeuksia rajoitetaan hätätilassa.¹¹² Yleisesti Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on antanut valtiolle harkintavaltaa tilanteissa, missä ihmisten oikeuksia on rajoitettu, mutta valtioiden kesken ei ole syntynyt konsensusta mahdollisesta ihmisoikeusrikkomuksesta.¹¹³ Kuitenkin kyseistä periaatetta on kritisoitu paljon, koska sen sisältöä ei ole täsmällisesti määritetty,¹¹⁴ eikä sitä myöskään löydy itse EIS:n sopimustekstistä. Täten se jättää paljon varaa tuomioistuimen tulkinnalle.¹¹⁵

Tämän periaatteen ongelmaksi on myös luokiteltu sen epäselvyyden lisäksi myös sen ennakoimattomuus.¹¹⁶ Mielenkiintoisen eriävän mielipiteen kirjoitti tuomari *Jelic* tapauksessa *A.M v. Norja* koskien juuri valtion harkintamarginaalia. Tämä oikeustapaus käsitteli perhe-elämän suojaamista tilanteessa, missä äidin ja lapsen välillä ei ole ollut verisidettä. Lapsi oli saatu surrogaatin välityksellä. Lopulta kantajan entinen puoliso lopetti yhteydenpidon lapsen ja äidin välillä.¹¹⁷ EIT:n mukaan artikla 8, oikeus yksityis- ja perhe-elämään, ei ollut loukattu.¹¹⁸ Kuitenkin tuomari *Jelic* totesi, että Norjan oikeusjärjestelmä *prima facie* syrjii naisia, jotka eivät pysty saamaan biologisia lapsia, joten tässä tapauksessa valtiolle ei tulisi antaa laajaa harkintavaltaa.¹¹⁹

¹¹⁰EIS:n 15. pöytäkirjan artika 1: ”... the High Contracting Parties, in accordance with the principle of subsidiarity, have the primary responsibility to secure the rights and freedoms defined in this Convention ... and ... in doing so they enjoy a margin of appreciation, subject to supervisory jurisdiction of the European Court of Human Rights ...”

¹¹¹ Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila, s. 358.

¹¹² Harris – O’Boyle – Warbrick 2018, s. 14-16.

¹¹³ ks. Evans v Yhdistyneet kuningaskunnat ja I ja Dudgeon v Yhdistyneet kuningaskunnat.

¹¹⁴ McDonald – Matscher – Petzold 1993, s. 85.

¹¹⁵ Letsas 2006, s.705-706.

¹¹⁶ Greer 2000, s. 5-6.

¹¹⁷ ibid. kohta 24.

¹¹⁸ ibid. kohta 131.

¹¹⁹ A.M. v. Norja, kohdat. 46 ja 51

Tuomioistuin tuskin tarttuu tämänkaltaiseen tulkintaan valtion harkintavallasta koskien ilmastokanteita. Huomio edellä mainitussa tapauksessa on kuitenkin mielenkiintoinen, mikä voi toimia keskustelun aloituksena lasten asemalle ja todellisille mahdollisuuksille oikeusjärjestelmässämme. Kansalliset tuomioistuimet esimerkiksi Alankomaiden *Urgenda* -tapauksessa ovat enemmänkin jättäneet huomiotta valtion harkintavallan, sillä päästövähennykset eivät ole vain kansallisia tavoitteita. Tämä tarkoittaa Alankomaiden muutoksenhakutuomioistuimen mukaan sitä, että valtion harkintavalta ulottuu vain niihin keinoihin, joilla päästövähennykset voidaan saavuttaa.¹²⁰

Toinen Euroopan ihmisoikeussopimuksen tulkintaperiaate, joka on merkittävä ilmastonmuutoksen ja ympäristöoikeuksien kannalta, on subsidiariteettiperiaate (toissijaisuusperiaate). Subsidiariteettiperiaate on samankaltainen valtion harkintavaltaa koskevan tulkintaperiaatteen kanssa. Subsidiariteettiperiaate heijastaa jäsenvaltioiden ensisijaista vastuuta panna täytäntöön Euroopan ihmisoikeussopimuksen turvaamia oikeuksia. Tämä priorisoi kansallisten instituutioiden toimeenpanovallan ja tuomiovallan kuitenkin samalla kunnioittaen Strasbourgin elimiä.¹²¹ Ideana subsidiariteettiperiaatteessa ja kansallisen tuomioistuinvaltan priorisoinnissa on se, että kansalliset elimet ovat ensisijaisessa asemassa mahdollistamassa yksilöiden oikeusturvan toteutumisen. Lisäksi tuomioistuin on huomauttanut, että joissakin oikeustapauksissa kansallisilla tuomioistuimilla on ollut paremmat lähtökohdat sanoa mielipiteensä käsiteltävistä asioista kuin kansainvälisellä tuomioistuimella.¹²² Lisäksi subsidiariteettiperiaate voidaan nähdä negatiivisessa valossa tilanteissa, joissa tuomioistuin on vastahakoinen puuttumaan kansallisen tuomioistuimen päätökseen, jos väitetty ihmisoikeusloukkaus ei palvele Euroopan ihmisoikeusjärjestelmää itsessään.¹²³

Katson läheisyysperiaatteen olevan olennainen osa tarkasteltaessa valtioiden velvoitteita ilmastonmuutoksen torjunnassa. Tuomioistuimelta tulisi löytyä tarpeeksi perusteita sille, että tämä voisi todeta kansallisen tuomioistuimen olevan parempi

¹²⁰ Hague Court Appeal Judgement (*Urgenda*), para 74.

¹²¹ Letsas 2006, s. 705 ja 722.

¹²² Letsas 2006, s. 722.

¹²³ Iglesias Vila 2017, s. 403.

instituutio antaa näkemyksensä ilmastonmuutoksen vaikutuksista ihmisoikeuksiin. Kuitenkin ilmastonmuutoksen suhteen globaalisti näyttäisi olevan tieteellinen konsensus siitä, miten vakavia ilmastonmuutoksen vaikutukset ovat. Täten kyseinen uhka ei ole kansallinen ongelma. Lisäksi valtion harkintavalta menettää asemansa täysin, jos valtio yrittää suojella viranomaisten vastuuta.¹²⁴ Näyttäisi siis siltä, että jäsenvaltiot eivät voisi yllä mainittujen syiden vuoksi turvautua valtion harkintavaltaan tai subsidiariteettiperiaatteeseen ilmastonmuutosta koskevissa velvoitteissaan.

Tässä kohti on toisaalta syytä tuoda esiin jäsenvaltion kannalta edullinen periaate nimittäin suhteellisuusperiaate. Tämä tarkoittaa sitä, että jäsenvaltiolle ei voida asettaa ”*suhteetonta tai mahdotonta*”¹²⁵ taakkaa suojata ihmisoikeuksien toteutumista. En kuitenkaan näkisi, että riittäviin päästövähennyksiin sitoutuminen ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi asettaa jäsenvaltioille ”*suhteetonta tai mahdotonta*” taakkaa. Tämä siksi, ettei yksi valtio ole itse vastuussa ilmastonmuutoksesta, vaan jokaisen valtion kontribuutiota tarvitaan. Lisäksi tässä vaiheessa voidaan vielä merkittävästi vaikuttaa ilmastonmuutoksen pysyviin vaikutuksiin sekä väestön sopeutumiseen ilmastonmuutoksessa. Tämä ei siis ole suhteeton taakka, vaan välttämätön vähimmäistaso, mitä valtio voi tarjota. Suhteellisuusperiaate siis käytännössä tarkoittaa sitä, että jäsenvaltiolta voidaan odottaa riittäviä toimia ihmisoikeusloukkauksen estämiseksi, mutta se ei tarkoita takuuta tietyn tuloksen saavuttamisesta.¹²⁶

3.3 Lapsen oikeuksien sopimuksen suhde Euroopan ihmisoikeussopimukseen

LOS:ssa on säädetty lasten kulttuurillisista, sosiaalisista, taloudellisista ja poliittisista oikeuksista. LOS on tehty kunnioittamaan lapsen ihmisarvoa ottaen huomioon heidän yhtäläiset ihmisoikeutensa aikuisten kanssa. *Grasin* mukaan edellä mainittu kuulostaa truismilta, mutta hän silti alleviivaa lasten autonomista asemaa yhteiskunnassamme täysin uutena konseptina. Lisäksi lukuisat valtiot eivät tunnista lasten oikeuksia, vaan lapset nähdään osana perhettä ja vanhempien omaisuutena. Täten siis lasten oikeuksien tunnustaminen käytännössä vaatii lapsen aseman muuttamista perheen järjestyksessä ja

¹²⁴ Sunday Times v. Yhdistyneet kansakunnat (No1), kohta 59.

¹²⁵ ks. Budayeva

v Venäjä kohta. 135, and Brincat ja muut v. Malta, kohta 101.

¹²⁶ ks. Stoicescu v. Romania, kohta 59.

yhteiskunnassa.¹²⁷ Lapsen oikeuksien komitea on todennut, että sopimuksen oikeudet ovat tasavertaisia toisiinsa nähden. Täten siis oikeuksien välillä ei ole hierarkiaa. Myös lapsen edun toteutuminen vaatii sitä, että kaikki LOS:n oikeudet toteutetaan tehokkaasti. Tämä on välttämätöntä, jotta lapsen etu voidaan turvata kokonaisvaltaisesti.¹²⁸

EIS:n lasten oikeuksien turvaamisen toimintasuunnitelma perustuu lapsen oikeuksien sopimukselle.¹²⁹ Euroopan ihmisoikeussopimus kattaa myös siis lapset.¹³⁰ Lisäksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on nojannut argumentointinsa lapsen oikeuksien sopimukseen, jos käsillä oleva tapaus on nimenomaan vaikuttanut lapsen oikeuksiin. Täten siis Euroopan neuvosto tunnistaa tehtävänsä suojella kaikkien oikeuksia, eli myös lasten oikeuksia, lapsen oikeuksien sopimuksessa taatulla tavalla EIS:n sopimusvaltioissa.¹³¹ Lapsen oikeuksien sopimuksen tulkinta perustuu kokonaisvaltaisella lähestymistavalle (*eng. a holistic approach*). Komitea on täsmentänyt tämän tarkoittavan lapsen oikeutta ihmisoikeuksiin yleisesti.¹³² Komitea ei ole täsmentänyt kyseistä käsitettä, vaikka onkin maininnut sen useasti nimenomaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen viitekehyksessä.¹³³

LOS:n 43(1) artiklan mukaisesti lapsen oikeuksien komitea on muodostettu tutkimaan ja edistämään lasten oikeuksien toteutumista sopimuksen ratifioinneissa valtioissa. Komitean rooli on siis avustava, ja seuraamusjärjestelmän puitteissa komitea voi kehottaa sopimusvaltioita vastuuseen sopimuksen muodostamia velvoitteita kohtaan.¹³⁴ Lapsen oikeuksien komitean antamat lausunnot eroavat merkittävistä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen antamista sitovista tuomioista. Kuitenkin sopimusvaltioiden tulisi ottaa huomioon lapsen oikeuksien komitean kompetenssi.¹³⁵

¹²⁷ Gras 2001, s. 3.

¹²⁸ ks. CRC/C/GC/14, kohta 4.

¹²⁹ FRA 2022, s. 32.

¹³⁰ ks. artikkelit 5(1) (d), 6(1) ja Lisäpöytäkirjan nro. 1:n artikla 2.

¹³¹ Council of Europe 2016, kohta 4.

¹³² CRC/C/SR.374, kohta. 41.

¹³³ mm.”. the Convention was a holistic document and should be implemented in a coordinated manner rather than by dealing with each article as a separate entity ja” the Convention adopted a holistic view of the rights of the child, regarding them not only as the rights to education and health care but as the right to the possession of human rights.”.

¹³⁴ *ibid.* S. 45–46.

¹³⁵ *ibid.* S. 47.

Täten lasten oikeuksien sopimukselta puuttuu niin sanotusti hampaat verrattuna Euroopan ihmisoikeussopimuksen kaltaiseen tehokkaaseen valvontasysteemiin.

4.0 Artikla 8: Oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta

4.1 Yleistä artiklan aineellisesta ulottuvuudesta

Tässä pääluvussa käydään läpi artiklan 8 aineellista ulottuvuutta ja keskitytään valtioiden positiivisiin velvoitteisiin. Luvun lopussa syvennytään artiklan 8 tarjoamiin ”ympäristöoikeuksiin”. EIS:n artiklaa 8 on kuvailtu kaikista epäselvimmäksi sekä ”kurittomaksi” oikeudeksi sopimuksessa.¹³⁶ EIS:n dynaaminen tulkinta alati muuttavana instrumenttina on vaikuttanut etenkin artiklaan 8. Tämä doktriini nimenomaan antoi artiklalle 8 mahdollisuuden laajentua sellaiseksi kuin se on nykypäivänä.¹³⁷

Artikla 8 onkin osoittautunut ns. taistelukentäksi, jossa ristiriitaiset näkemykset EIS:stä ovat törmänneet toisiinsa. Toisaalta tämä on auttanut muovaamaan koko sopimusta. Lisäksi EIT on tukeutunut vahvasti aiempaan oikeuskäytäntöön, kun se on laajentanut artiklan 8 soveltamisalaa.¹³⁸ On syytä mainita tässä kohti, että kyseinen artikla luo edellä mainittujen negatiivisten velvoitteiden lisäksi positiivisia velvoitteita. Esimerkiksi tuomioistuimien on huomauttanut, että artiklan 8 tehokas suojaaminen ja yksilön suojaaminen valtion mielivaltaiselta oikeuden loukkaukselta ei tarkoita ainoastaan valtion velvoitetta olla puuttumatta vapausoikeuteen.¹³⁹

Artiklan 8 toteutuminen käytännössä vaatii myös sen, että valtioilla on mahdollisia positiivisia velvoitteita.¹⁴⁰ Toisaalta myös 8 sananmukaista velvoitetta ”kunnioittaa” (*eng. respect*) yksityis- ja perhe-elämää ei ole täysin määritelty erityisesti positiivisten toimintavelvoitteiden kohdalla, kun otetaan huomioon tilanteiden moninaisuus ja sopimusvaltioiden erilaiset tavat toimia. Lisäksi harkintamarginaali on yleensä

¹³⁶ Per Mr Justice Stanley Burton in *Wright v Secretary of State for Health* (2006) EWHC 2886 (Admin) para 66.

¹³⁷ Burbergs 2014, s. 319.

¹³⁸ *ibid.* s. 328.

¹³⁹ X ja Y v. Alankomaat.

¹⁴⁰ kohta 41.

laajempi artiklan 8 kohdalla kuin muiden oikeuksien kohdalla. Täten tämä termi ”kunnioittaa” tulee määritellyksi tapauskohtaisesti.¹⁴¹

Tämä rajanveto positiivisiin ja negatiivisiin velvoitteisiin on hyvin epämääräinen artiklan 8 kohdalla, ja tästä myös tuomioistuin on muistuttanut aika ajoin.¹⁴² Negatiivisten velvoitteiden kohdalla tuomioistuimen tulee aina tarkastella artiklan 8(2) sääntelemää rajoituslauseketta, joka mahdollistaa kyseiseen oikeuteen puuttumisen silloin, kun laki sen sallii ja se on demokraattisessa yhteiskunnassa välttämätöntä kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai maan taloudellisen hyvinvoinnin vuoksi, tai epäjärjestyksen ja rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalien suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi. Myös valtion harkintamarginaalilla on iso rooli artiklan 8 koskevien valitusten käsittelyssä.¹⁴³

Artikla 8 mainitsee neljä suojattavaa osa-aluetta: 1) yksityiselämä, 2) perhe-elämä, 3) koti ja 4) kirjeenvaihto. Kyseisiä artiklaan suojaan kuuluvia elämän osa-alueita ei ole kuitenkaan määritelty itse sopimustekstissä. Siispä tuomioistuimelle on jätetty oikeus määritellä nämä termioikeuskäytännön avulla. Tuomioistuimella on myös ollut taipumusta määritellä kyseiset termit laajasti ja väljästi. Tämä on johtanut siihen, että artiklan 8 piiriin lukeutuvat muun muassa loukkaukset koskien sukupuoli-identiteettiä, tietosuojaa, etsintä- ja takavarikointivaltuuksia sekä ympäristöön kohdistuvia tuhoja.¹⁴⁴

Myöskään itse artiklan sopimusteksti ei ole kirjoitettu negaatiossa: sopimustekstin mukaan valtiolla on velvollisuus *kunnioittaa*¹⁴⁵ artiklassa mainittuja oikeuksia. Tämä tarkoittaa tuomioistuimen mukaan, että artiklan luonne implikoi valtioiden velvollisuutta tehdä toimia estääkseen yksilöitä puuttumasta toisten yksilöiden artiklan 8 takaamiin oikeuksiin.¹⁴⁶ Sinänsä tämä ei tule kyseeseen ilmastonmuutoksen suhteen, sillä kukaan yksilö ei ole vastuussa ilmastonmuutoksen vaikutuksista.

¹⁴¹ Hämäläinen v. Suomi kohta 66, ks. myös Christine Goodwin v. Yhdistyneet kuningaskunnat kohta 72.

¹⁴² ks. Evans v. Yhdistyneet kansakunnat ja S.H. ja muut v. Itävalta.

¹⁴³ Harri – O’Boyle – Warbrick 2018, s. 503.

¹⁴⁴ Harris – O’Boyle – Warbrick 2018, s. 501.

¹⁴⁵ ” To respect for”.

¹⁴⁶ Marckx v. Belgia.

Tuomioistuin voi todeta valtion rikkovan artiklan turvaamia oikeuksia jo pelkän lainsäädännön perusteella. Tämä on tullut esiin esimerkiksi homoseksuaalisuutta koskevassa oikeuskäytännössä, jossa itse valtion olemassa oleva lainsäädäntö on syrjinyt seksuaalivähemmistöön kuuluvia.¹⁴⁷ Tällainen päätelmä voidaan nähdä myös tuomari *Jelicin* jättämässä eriävässä mielipiteessä edellä mainitussa *A.M. v. Norja* -tapauksessa.¹⁴⁸ Artikla 8 toimii myös vuorovaikutuksessa muiden artiklojen kanssa. Esimerkiksi artiklan 8 ja artiklan 10 välillä voidaan todeta kollisio, jos vastakkain on yksilön yksityiselämän suojaaminen ja toisaalta ilmaisuvapaus.¹⁴⁹ Tämän kaltaisissa tilanteissa tuomioistuimella on ollut taipumus yrittää sovittaa näiden kahden oikeuden toteutuminen törmäyksestä huolimatta. EIS:n artiklojen vuorovaikutus toisten kanssa on merkityksellistä myös siksi, että tuomioistuimen tulee arvioida, minkä artiklan alle valittajan väitetty ihmisoikeusloukkaus itse asiassa kuuluu. Yleensä arviota on tehty artiklan 2, 3 ja 8 välillä.¹⁵⁰

Esimerkiksi tuomioistuimella on ollut pitkään tapana tutkia loukkausta artiklan 8 alaisena ainoastaan silloin, jos artiklaa 3 koskeva valitus on epäonnistunut. Kuitenkin nykyään enenevässä määrin tuomioistuin on löytänyt valituksessa ihmisoikeusloukkauksia koskien kumpaakin edellä mainittua artiklaa. Esimerkki tällaisesta tulkinnasta on löydettävissä tapauksessa *Buturugă v. Romania*, jossa oli kyse lähisuhdeväkivallasta.¹⁵¹ Tuomioistuin on myös linjannut, että näihin positiivisiin velvoitteisiin kuuluu myös säätää lainsäädäntö, joka turvaa tarvittavalla tavalla yksilöiden suojelun väkivaltaisilta teoilta.¹⁵² Kehityksessä on myös nähty taantumaa entiseen tulkintaan näiden kahden artiklan välisestä vuorovaikutuksesta.¹⁵³

Artikloja 3 ja 8 koskevassa oikeuskäytännössä tuomioistuin on alleviivannut lasten ja muiden haavoittuvaisessa asemassa olevien ryhmien suojelua, kun näiden yksilöiden fyysinen ja henkinen hyvinvointi on ollut vaarassa.¹⁵⁴ Esimerkiksi tuomioistuin löysi

¹⁴⁷ ks. *Dudgeon v. Yhdistyneet kuningaskunnat*. Ks. myös *Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila* 2018, s. 654.

¹⁴⁸ ks. luku: 4.1.

¹⁴⁹ ks. *Von Hannover v. Saksa* (No2).

¹⁵⁰ ks. *LCB v. Yhdistyneet kuningaskunnat ja Z ja muut v. Yhdistyneet kuningaskunnat*.

¹⁵¹ *Buturugă v. Romania*, kohta 44.

¹⁵² *Söderman v. Ruotsi*, kohta 80.

¹⁵³ ks. *Irina Smirnova v. Ukraina*.

¹⁵⁴ *Wetjen ja muut v. Saksa*, kohta 74, *Tlapak ja muut v. Saksa*, kohta 87 ja *A ja B v. Kroatia*, kohdat 106–113.

artiklojen 8 ja 3 loukkaukset Turkkiä koskevassa tapauksessa, jossa lapsi oli kohdannut erittäin pitkän oikeudenkäynnin koskien seksuaalista hyväksikäyttöä.¹⁵⁵ Tuomioistuin on myös todennut, vaikka esitetty loukkaus ei ylittäisi artiklan 3 vaatimaa kynnystä, se voi silti olla artiklaa 8 koskeva loukkaus. Esimerkiksi huonoja olosuhteita vankiloissa voidaan mahdollisesti pitää artiklan 8 alaisina loukkauksina, sillä vankilaolosuhteita koskevat valitukset eivät täytä artiklan 3 vaatimusta loukkauksen vakavuudesta.¹⁵⁶ Lisäksi on ollut mielenkiintoista huomata, että EIT on pyytänyt *Duarte Agostinho ja muut v. Portugali ja muut* -tapauksessa mielipidettä vastaajilta ja kantajilta koskien nimenomaan artiklaa 3.¹⁵⁷ Tämä voisi implikoida sitä, että ainakin teoriassa ilmastonmuutoksen aiheuttama uhka voi vakavuudeltaan aktivoita artiklaa 3 koskevan loukkauksen. Siispä edellä mainitut tapaukset kuvaavat sopimuksen artiklojen yhteyksiä, jotka ovat merkityksellisiä myös ilmastonmuutoksen vaikutusten arvioinnissa artiklan 8 kannalta.

4.1.1 Oikeus yksityiselämään

Artiklan 8 substanssi on aikojen saatossa muuttunut hyvinkin dynaamiseksi. Aluksi tuomioistuin tulkitsi termiä ahtaasti: ensiksi tuomioistuin määritteli artiklan 8 suojaavan yksityisyyttä ja nimenomaa suojaa julkisuudelta. Tämän jälkeen tuomioistuin hyväksyi hieman laajemman tulkinnan, jonka mukaan yksilön tulisi saada elää omaa elämäänsä ilman, että valtio puuttuu siihen mielivaltaisesti.¹⁵⁸ Tämä jälkeen tuomioistuin määritteli, että artikla 8 pitää sisällään oikeuden muodostaa ihmissuhteita, joilla on erityinen tunneside. Nämä ihmissuhteet ovat myös merkityksellisiä ihmisen oman persoonallisuuden kehityksen ja toteuttamisen vuoksi.¹⁵⁹ Kaikista merkittävin kehitys saavutettiin tapauksessa *X ja Y v. Alankomaat*. Tuomioistuin täsmensi kyseisessä tapauksessa, että artikla 8 ei rajoittunut vain ihmissuhteiden suojelemiseen, vaan yksityiselämän suojelemisella tarkoitetaan myös ihmisen moraalisen ja fyysisen koskemattomuuden kunnioitusta.¹⁶⁰ Tätä on myös kutsuttu ”henkilökohtaiseksi autonomiaksi” (*eng. personal autonomy*), jolla on periaatteen tasoinen merkitys artiklaa

¹⁵⁵ N.Ç. c. Turkki.

¹⁵⁶ Raninen v. Suomi, kohta 63.

¹⁵⁷ Request No. 39371/20, kohta 3.

¹⁵⁸ O’Harris – Boyle – Warbrick 2018, s. 504.

¹⁵⁹ X v. Islanti.

¹⁶⁰ kohta 22.

tulkittaessa.¹⁶¹ Muun muassa sukupuoli-identiteetti, nimi, seksuaalinen suuntautuminen ja sen toteuttaminen kuuluvat yksityiselämän suojan alle.¹⁶²

Artiklan 2 ja 8 välillä voidaan nähdä olevan erityinen yhteys. Yleensä näihin kahteen artiklaan on myös vedottu ilmastokanteissa. Artikla 8 nimittäin takaa myös oikeuden puhtaaseen ympäristöön ja kotiin.¹⁶³ Tämä taas on suorassa kytköksessä artiklan 2 takaamaan valtioiden velvoitteeseen turvata yksilön oikeus elämään. Tapauksissa, joissa on ollut kyse henkisen ja fyysisen koskemattomuuden suojelemisesta, tuomioistuin on osoittanut valtioille positiivisia velvoitteita artiklan 2 perusteella.¹⁶⁴ Artiklaa 2 koskevassa oikeuskäytännössä tuomioistuin on todennut, että sopimus valtioilla on positiivinen velvoite rangaista seksuaalirikollisia. Tämä on myös linjassa artiklojen 3 ja 8 koskevien positiivisten velvoitteiden kanssa.¹⁶⁵ Toisaalta liikenneonnettomuudessa saadut tahattomat vakavat vammat katsottiin kuuluvat artiklan 2 alaiseksi loukkaukseksi, ja tuomioistuin ei löytänyt loukkauksia koskien artikloja 3 ja 8.¹⁶⁶ Lisäksi on syytä mainita, vaikkei oikeus terveyteen ole johdettavissa EIS:tä itsestään, voidaan se turvata artiklojen 2 ja 8 koskevien positiivisten velvoitteiden kautta.¹⁶⁷ Valtioilla on positiivisia velvoitteita turvata moraalinen, psykologinen ja fyysinen koskemattomuus. Tämä voi tarkoittaa riittävien toimenpiteiden käyttöönottoa siten, että tarjolla on tehokkaita ja saatavilla olevia keinoja suojella oikeus yksityiselämään.¹⁶⁸

Valtioille on asetettu myös erityisiä positiivisia velvoitteita koskien lapsia ja heidän oikeuttaan yksityiselämään. Esimerkiksi tapauksessa *Vavrička ja muut v. Tšekin tasavalta* tuomioistuin nimenomaisesti korosti, että valtioilla on velvollisuus ottaa huomioon lapsen etu sekä lapset itsessään ryhmänä päätöksenteossa, joka vaikuttaa lasten oikeuteen terveyteen ja kehitykseen. Tuomioistuin hylkäsi hakijan argumentin,

¹⁶¹ *Pretty v. Yhdistyneet kuningaskunnat*, kohta 61.

¹⁶² ks. *B. v. Ranska*, kohta 63, *Burghartz v. Sveitsi* kohta 24, *Dudgeon v. Yhdistyneet kuningaskunnat*, kohta 41 ja *Laskey, Jaggard and Brown v. Yhdistyneet kuningaskunnat*, kohta 36.

¹⁶³ ks. *Urgenda v. Alankomaat ja Duarte Agostinho ja muut v. Portugali ja muut*.

¹⁶⁴ ks. esim *Vo v. Ranska*.

¹⁶⁵ *E.G v. Moldovan tasavalta*, kohdat 39–41.

¹⁶⁶ *Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania*, kohdat 128–132.

¹⁶⁷ *Guide to Article 8 of the European Convention on Human Rights 2022*, kohta 37; *Vavrička v. Tšekin tasavalta*, kohta 282.

¹⁶⁸ *Guide to Article 8 of the European Convention on Human Rights 2022*, s. 32. Ks. *McGinley ja Egan v. Yhdistyneet kuningaskunnat*, kohta 101 ja *Airey v. Irlanti*, kohta 33.

jonka mukaan lapsen vanhemmillä on oikeus määritellä lapsen edun suojeleminen. Lisäksi hakijan mukaan valtion väliintulo tulisi olla viimesijainen keino.¹⁶⁹

Kyisessä tapauksessa tuomioistuin nimenomaisesti viittaa lapsen oikeuksien sopimuksen artiklaan 3, joka takaa lapsen edun huomioimisen lapsia koskevassa päätöksenteossa.¹⁷⁰ Tapauksessa oli kyse lapsen rokottamisesta. Tuomioistuin myös viittasi lapsen oikeuksien komitean yleiskommenttiin nro. 15¹⁷¹, jonka mukaan lapsella on oikeus mahdollisimman korkeatasoiseen terveyteen. Tämä takaa myös lapsen oikeuden saada saatavilla olevat rokotukset lastentauteja vastaa.¹⁷² Toinen lapsen moraalista, psykologista ja fyysistä koskemattomuutta koskeva tapaus käsitteli vanhempien pidättämistä lapsen ollessa läsnä. Tapauksessa lapsi jätettiin oman onnensa nojaan pidätyksen jälkeen. Tuomioistuin katsoi, että valtio oli laiminlyönyt velvoitteensa varmistaa, että lapsesta pidettäisiin huolta ja hän olisi turvassa, kun vanhemmat eivät olleet hänestä huolehtimassa.¹⁷³

Tapaus on suhteellisen tuore ja kuvastaa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen velvollisuutta ottaa huomioon muut kansainväliset sopimukset, kuten lapsen oikeuksien sopimuksen. Lisäksi tuomioistuimen kanta vastaa modernia käsitystä lapsen asemasta yhteiskunnassa autonomisena ja kykenevänä yksilönä. Tämä siis vahvistaa käsitystä siitä, ettei lapsi ole vain vanhempien holhouksen alainen kohde.

4.1.2 Koti

Koti voidaan määritellä paikaksi, jossa ihminen asuu sekä harjoittaa yksityis- ja perhelämäänsä.¹⁷⁴ Yleensä menestyksellisessä valituksessa kantajan tulee osata muodostaa riittävä ja jatkuva yhteys tiettyyn paikkaan.¹⁷⁵ Kyse on esimerkiksi voinut olla siitä, onko valittaja luonut emotionaalisen yhteyden tiettyyn kotiin tai paikkaan.¹⁷⁶ Kodin käsite myöskin ylettyy tiloihin, joissa henkilö harjoittaa elinkeinoaan.¹⁷⁷ Kodin

¹⁶⁹ kohdat 286–288.

¹⁷⁰ *ibid.* kohta 287.

¹⁷¹ CRC/C/GC/15.

¹⁷² Vavrička ja muut v. Tšekin tasavalta, kohta 133.

¹⁷³ Hadzhieva v. Bulgaria, kohdat 62–66.

¹⁷⁴ *kd.* Giacomelli v. Italia, kohta 76.

¹⁷⁵ Gillow v. Yhdistynyt kuningaskunta., kohta 46.

¹⁷⁶ Fägerskiöld v. Ruotsi.

¹⁷⁷ Delta Pekárny a.s. v. Tšekin tasavalta, kohta 77.

suojaamisen ydintarkoituksena on estää valtiota tunkeutumasta yksilöiden koteihin. Tällä on myös yhteys 1. pöytäkirjan artiklaan 1: omaisuuden suojaan. Välillä näiden kahden oikeuden erottaminen toisistaan on hankalaa.¹⁷⁸

Erityisesti Turkkiä koskevilla tapauksilla tuomioistuin on linjannut valtion vastuun koskien kotien tuhoa. Tapauksissa myöskään tuomioistuin ei löytänyt oikeutusta tällaiselle tuholle, joten tuomioistuin totesi, että artiklaa 8 oli loukattu.¹⁷⁹ Lisäksi tuomioistuin on katsonut valtion vastuuseen tilanteessa, jossa henkilöt oli pakotettu asumaan hyvin huonokuntoisissa kodeissa, mikä oli johtanut kotien tuhoutumiseen. Tässä tuomioistuin katsoi, että valtio oli laiminlyönyt velvoitteensa estää jatkuvia artiklan 8 kotia koskevia loukkauksia.¹⁸⁰ Lisäksi oikeus kodin kunnioittamiseen ja suojaamiseen koskee myös yksilön kohdistamaa oikeuden loukkausta toisen yksilön kotiin. Tällainen loukkaus löydettiin esimerkiksi tapauksessa. *Surugiu v. Romania*, jossa valtio oli laiminlyönyt velvollisuutensa yksilön jatkuvaan toisen yksilön kotia koskevaan häirintään, mikä oli kestänyt vuosia.

Yksityiselämän ja kodin välillä voidaan myös huomata päällekkäisyyttä. Esimerkiksi oikeus elää juuri sellaista elämää kuin haluaa voi vaikuttaa siihen, millaisen kodin yksilö valitsee, ja millä tavalla koti tulisi tulla turvatuksi.¹⁸¹ Tulee myös kuitenkin huomauttaa, että kodin suoja ei tarkoita valtion velvollisuutta tarjota kotia.¹⁸² Lisäksi kodin suojaamisen artiklan 8 mukaisesti voi liittyä menettelyllisiä velvollisuuksia koskien häätöjä. Esimerkiksi tapauksessa *McCann v. Yhdistynyt kuningaskunta* asunnon haltuunotto oli suhteeton ottaen huomioon kantajan olosuhteet. Lisäksi häätö on äärimmäisin keino puuttua yksilön oikeuteen, joten kyseisen menettelyn suhteellisuus olisi tullut tuomioistuimen mukaan suorittaa itsenäisen kansallisen tuomioistuimen arvioimana.¹⁸³ Kodin suojan käsite artiklan 8 mukaisesti kattaa kunnioituksen kotia kohtaan. Tämä ei vain tarkoita oikeutta kodin fyysiseen alueeseen, vaan myös oikeutta nauttia rauhassa siitä.¹⁸⁴

¹⁷⁸ Howard v. Yhdistynyt kuningaskunta.

¹⁷⁹ ks. Akdivar ja muut v. Turkki ja Dulaş v. Turkki.

¹⁸⁰ Moldovalaiset ja muut v. Romania (No 2), kohta 109.

¹⁸¹ Harris – O’Boyle – Warbrick, s. 560. ks.

¹⁸² Chapman v. Yhdistyneet kuningaskunnat, kohta 99.

¹⁸³ kohta 53.

¹⁸⁴ Moreno Gómez v. Espanja, kohta 53.

4.1.3 Katsaus artiklan 8 kattamaan oikeuteen ympäristöön

Ilmastonmuutoksen globaaliulottuvuus tekee siitä monimutkaisen juridisen ongelman. Nimittäin yksittäinen valtio ei ole vastuussa ilmastonmuutoksesta. Täten syy-yhteyden toteaminen on tehty hankalaksi, mikä on myös este valtioiden positiivisten toimintavelvoitteiden laatimiselle. Valtiot ovatkin vedonneet tähän erinäisissä ilmastonmuutosta koskevissa vireillä olevissa valituksissa. Näiden positiivisten toimintavelvoitteiden edellytyksenä on se, että valtio ”tiesi tai sen olisi pitänyt tietää” vahingon riskistä, eli siis sen on pitänyt olla tietoinen.¹⁸⁵

Euroopan ihmisoikeussopimus ei erikseen luonut substanssinsa puolesta ympäristöoikeuksia järjestelmäänsä. Kuitenkin Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on tapauksessa *Tyrrer v. Yhdistyneet kuningaskunnat* määritellyt sopimuksen ”ajassa eläväksi instrumentiksi” (eng. *a living instrument*).¹⁸⁶ Näin ollen, vaikka ihmisoikeussopimus ei voikaan luoda täysin uusia oikeuksia, sen tulkinta voi elää yhteiskunnan ja ihmisten asenteiden muutoksen mukaan. Esimerkkinä tästä voidaan pitää sopimuksen artiklaa 3, kidutuksen kieltä, jonka tulkinta on muuttunut vuosien varrella. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen lausuman mukaan toiminta, jota ei ole aiemmin pidetty kidutuksena, voidaan nykyään käsittää kidutuksen kiellon vastaiseksi.¹⁸⁷

Ympäristöoikeudet ovat lähinnä johdettu Euroopan ihmisoikeussopimuksen artiklasta 8, jonka ulottuvuus käytiin kattavasti läpi edellisessä luvussa. Ympäristöoikeudet siis on luotu nimenomaan kodin sekä yksityis- ja perhe-elämän suojan alle. Kuitenkin ilmastonmuutosta koskevissa kanteissa on argumentoitu, että valtioiden vastuu kunnianhimoisempien päästövähennysten tekemiseen on johdettavissa myös EIS:n artiklan 2 positiivisista velvoitteista. EIT on tapauksessa *Tătar v. Romania* myös artiklan 8 kohdalla viitannut edellä mainittuun varovaisuusperiaatteeseen. EIT painotti periaatteen merkitystä käyttäen sitä tukena artiklan 8 loukkauksen perusteluissa.¹⁸⁸

¹⁸⁵ O’Keefe v. Ireland, kohdat 152 and 168.

¹⁸⁶ Tyrrer v. Yhdistyneet kuningaskunnat, kohta. 31.

¹⁸⁷ Selmouni v. Ranska kohta 101.

¹⁸⁸ kohta 120.

Vuonna 1976 tapauksessa *X ja Y v. Saksa* kantajat olivat ympäristöjärjestön jäseniä. Järjestö omisti 2.5 aaria maata luonnonsuojelulle. Kantajat valittivat siitä, että viereiset suoalueet oli annettu puolustusvoimien käyttöön. Valitus kuitenkin jätettiin tutkimatta *rationae materiae* vuoksi, sillä EIS:n artikkelit 2, 3 ja 5 eivät luo oikeutta luonnonsuojeluun. Sittemmin kuitenkin tuomioistuimen kanta ympäristöoikeuksien kohdalla on muuttunut ja laajentunut. Vaikka tuomioistuin on muistuttanut, että sopimus ei luo erityisiä oikeuksia puhtaaseen ja rauhalliseen ympäristöön taikka luonnonmukaisen ympäristön suojelemiseen, voi kysymys artikkelin 8 loukkaamisesta syntyä, jos edellä mainitut tekijät ovat vakavasti ja suorasti vaikuttaneet yksilöön.¹⁸⁹ Tuomioistuin on huomauttanut valtion toimintavelvoitteisiin, koskien kodin suojaa, sen viittaavan myös kodin suojelemiseen melulta, päästöiltä, hajulta ja muilta häiriöiltä.¹⁹⁰

Valittajan ei tule kuitenkaan välttämättä näyttää toteen, että saaste on vakavasti uhannut tämän terveyttä¹⁹¹, vaikka toisaalta haitallisten saasteiden tulee saavuttaa tietty vähimmäistaso¹⁹². Tämän vuoksi kynnys sen toteamiseen, että ympäristön vaikutukset henkiseen ja fyysiseen terveyteen ovat loukanneet artikkelin 8 takaamia oikeuksia, on korkealla. Tämä vakavuuden vähimmäistason arvio on johdettavissa artiklaa 3 koskevasta oikeuskäytännöstä.¹⁹³ Tämä arvio vaikuttaa positiivisten velvoitteiden asettamiseen. Tuomioistuin käyttää kokonaisvaltaista arviointia: kuten ympäristövaikutusten kestoa, intensiteettiä, sekä saasteiden fyysisiä ja henkisiä vaikutuksia.¹⁹⁴

EIT on oikeuskäytännössään linjannut lukuisia ympäristöhaitasta johtuvia positiivisia toimintavelvoitteita. Osa näistä on menettelyllisiä ja osa on aineellisia velvoitteita. Positiivisiksi toimintavelvoitteiksi on lueteltu 1) velvollisuus mahdollistaa pääsy ympäristöä koskevaan informaatioon,¹⁹⁵ 2) velvollisuus taata julkinen osallistuminen ympäristöä koskevaan päätöksentekoon,¹⁹⁶ 3) velvollisuus myöntää pääsy ympäristöasioita käsitteleviin tuomioistuihin¹⁹⁷, 4) velvollisuus muodostaa

¹⁸⁹ Hatton v. Yhdistynyt kuningaskunta, kohta 96.

¹⁹⁰ Boyle v. Yhdistyneet kuningaskunnat; Moreno Gómez v. Espanja, kohta 53.

¹⁹¹ López Ostra v. Espanja, kohdat 44–58.

¹⁹² *ibid.* kohta 49.

¹⁹³ Heri 2022, s. 933.

¹⁹⁴ Fadeyeva v. Venäjä, kohdat 68–70.

¹⁹⁵ ks. yleisesti Guerra v. Italia, kohta 60.

¹⁹⁶ ks. yleisesti Hatton v. Yhdistyneet kuningaskunnat.

¹⁹⁷ ks. yleisesti Moor v. Sveitsi.

ympäristölainsäädäntöä¹⁹⁸, 5) velvollisuus suorittaa tutkimuksia, selvityksiä ja ympäristövaikutusten arviointien tekemistä, jotta varovaisuusperiaatteen mukainen lähestymistapa voidaan saavuttaa¹⁹⁹, 6) velvollisuus täyttää riittävät varatoimenpiteet²⁰⁰, 7) velvollisuus asettaa ympäristön pilaajat syytteeseen ja rangaista näitä ympäristölle aiheutetusta haitasta²⁰¹ ja 8) velvollisuus käsitellä valtioiden laiminlyöntejä sekä tehottomia toimenpiteitä.²⁰² Seuraavaksi käymme läpi näitä velvoitteita edellä mainittujen toimijoiden osalta vain artiklan 8 valossa.

4.2 Lasten oikeuksien sopimus Euroopan ihmisoikeussopimuksen artiklan 8 valossa

Portugalilaiset lapset toivat valituksessaan esille EIT:n velvoitteen ottaa huomioon ilmastokriisissä myös lapsen oikeuksien sopimuksen velvoitteet ja erityisesti “lapsen edun” -käsitteen, joka löytyy LOS:n artiklasta 3.²⁰³ Ilmastonmuutos voi aiheuttaa kumulatiivisia muita kriisejä, kuten kriisin veden saatavuudesta, terveyskriisin, koulutuskriisin, suojelukriisin sekä osanoton kriisin. Nämä kaikki loukkaavat LOS:ssä turvattuja oikeuksia.²⁰⁴ Erityisesti ilmastonmuutos vaikuttaa seuraaviin LOS:ssä turvattuihin oikeuksiin: lapsen edun ottamiseen huomioon (artikla 3), oikeus elämään (artikla 6), oikeus perhesuhteiden ylläpitämiseen ja olla erottomatta vanhemmistaan vastoin lapsen tahtoa (artikla 9-10), oikeus tulla kuulluksi (artikla 12), oikeus suojeluun terveyteen (artikla 24), oikeus riittävään elintasoon (artikla 27), oikeus koulutukseen (artikla 28), oikeus vapauteen kaikenlaisesta väkivallasta tai hyväksikäytöstä (artiklat 19, 32 ja 34-36), alkuperäisväestön oikeus kulttuuriin ja kieleen (artikla 30) ja lapsen oikeuteen leikkiin (artikla 31).

Merkittäviksi lasten oikeuksiksi edellä mainituista oikeuksista voidaan katsoa lapsen oikeus saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon ja osallisuuteen liittyvät oikeudet.²⁰⁵ Lasten tekemä ilmastovalitus lapsen oikeuksien komitealle on yksi

¹⁹⁸ ks. yleisesti Öneriyildiz v. Turkki.

¹⁹⁹ ks. yleisesti Tatar v. Romania.

²⁰⁰ Budayeva v. Venäjä kohta 114.

²⁰¹ Öneriyildiz v. Turkki, kohta 91.

²⁰² Oluic v. Kroatia, kohta 66.

²⁰³ Duarte Agostinho and others v. Portugal and 32 other State application file (39371/20), liite kohta 8. Ks. myös Neulinger v. Sveitsi kohta 132.

²⁰⁴ UNICEF 2021, s. 9.

²⁰⁵ Heiskanen – Sormunen 2020, s. 114.

esimerkki lasten osallistamisoikeuden aktiivisesta nauttimisesta. Kuitenkin *Sormusen* ja *Heiskanen* mukaan tämän kaltaiseen osallistumisen taakkaan tulisi kohdistaa myös kritiikkiä. Lapsen edun kannalta tällainen toiminta ei välttämättä ole oikeudenmukaista, jos lapselle syntyy velvollisuuden tunne osallistua esimerkiksi ilmastoprotesteihin tai ilmastokanteiden tekemiseen.²⁰⁶ Sen sijaan, että lapsi osallistuisi aktiivisesti ilmastopolitiikkaan, lapsi voisi esimerkiksi haluta leikkiä. Lapsen tulisi siis saada olla lapsi. Siispä lapsen osallistumista ilmastoa koskevaan julkiseen keskusteluun tulee pitää nimenomaan lapsen oikeutena. Tätä ei tulisi pitää lapsen velvollisuutena.²⁰⁷

Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentin nro 14 kohdan 4 mukaan lapsen edun suojaamisella suojataan kaikkien LOS:n artiklojen toteutumista. Täten voidaan varmistaa oikeuksien dynaaminen ja perusteellinen toteutuminen.²⁰⁸ Lapsen oikeuksien komitean kommentti on myös painottanut, että lapsen edun kokonaisvaltainen edistäminen vaatii kaikkiin toimijoihin kohdistuvan lapsen edun mukaisen lähestymistavan vahvistamista. Näillä keinoilla voidaan taata lapsen kokonaisvaltainen ruumiillinen, henkinen, moraalinen ja hengellinen säröttömyys.²⁰⁹ Lisäksi lasten edun käsite on dynaaminen käsite, jonka merkitystä on arvioitava tapauskohtaisesti. Katson lapsen edun suojaamisen olevan yksi merkittävimmistä oikeuksista ilmastonmuutoksessa juuri tämän kokonaisvaltaisen ja läpileikkaavan luonteen vuoksi. On myös tärkeää tarkastella lapsen edun käsitteen merkitystä juuri ilmastonmuutoksen kontekstissa.

EIT on oikeuskäytännössään viitannut lapsen etuun lukuisia kertoja.²¹⁰ Kyseisen periaatteen osalta on syytä mainita, että se on suhteellinen ja kontekstisidonnainen.²¹¹ Lapsen etu tulee ottaa huomioon kaikessa toiminnassa, mukaan lukien ilmasto- ja luontoa koskeva päätöksenteko, lainsäädäntö, rahoitustoimet, kun toimet vaikuttavat suorasti tai epäsuorasti lapsiin.²¹² Tämä periaate sisältää siis myös velvoitteen, jonka mukaan lapsen etu tulee ottaa huomioon ennen tietyn menettelytavan määrittelyä. Tämä

²⁰⁶ Sormunen – Heiskanen 2020, s. 112.

²⁰⁷ *ibid.*, s. 121.

²⁰⁸ CRC/C/GC/14, ks. myös Lapsiasiavaltuutettu 2014.

²⁰⁹ CRC/C/GC/2003/5, kohta 12. Lapsiasiavaltuutettu 2014.

²¹⁰ ks. Khan v. Ranska; Mubilanzila Mayeka ja Kaniki Mitunga v. Belgia.

²¹¹ CRC/C/GC/14, kohta 1.

²¹² *ibid.*, kohta 19.

tarkoittaa sitä, että päätöksentekijöiden tulee arvioida sekä negatiiviset että positiiviset päätöksen aiheuttamat vaikutukset lapsiin.²¹³

Edellä mainittu *A.M v Norja*²¹⁴ on erityisen kiinnostava ilmastonmuutoksen kannalta etenkin lasten aseman näkökulmasta. Voidaanko lapset nähdä tällaisena ryhmänä, sillä oikeusjärjestelmä ei anna heille yhtäläisiä mahdollisuuksia vaikuttaa itseä koskeviin asioihin aikuisiin verrattuna? Lisäksi ilmastonmuutoksen suurimmat vaikutukset tulevat kohdistumaan lapsiin ja seuraaviin sukupolviin. *A.M v Norja* tapauksen tuomari *Jelicin* huomiota voidaan mielestäni myös analogisesti soveltaa lapsiin ainakin kontekstissa siihen, miten lapset voivat todellisuudessa vaikuttaa ympäristöoikeuksiinsa. Mitkä ovat heidän mahdollisuutensa vaikuttaa ja turvata oikeussuojansa *de facto* suhteessa aikuisiin. Lisäksi epäsuora syrjintä voi kohdistua lapsiin: muodollisesti neutraalilta näyttävä sääntely voi tosiasiallisesti vaikuttaa negatiivisesti lapsiin. Tietyin edellytyksin on ollut yleisesti hyväksyttävää, että lasten haavoittuvuus on antanut syyn kohdella heitä eri lailla. Kuitenkin tällaista lasten erityisten tarpeiden huomioon ottamista on jatkuvasti laiminlyöty, mikä on johtanut lasten epäedulliseen asemaan.²¹⁵

Pelastakaa lapset ry kommentoi portugalilaisten lasten ajamaa kannetta lapsen edun osalta. Sen mukaan lapsen etu tulee nähdä kontekstin osalta siten, että erityisesti lasten kokemat ilmastonmuutoksen aiheuttamat uhat otetaan huomioon. Lisäksi huomioon tulee ottaa se tieteellinen vankka todistusaineisto näiden uhkien toteutumisesta siinä tapauksessa, jos ilmastonmuutoksen estämiseksi ei tehdä tarvittavia toimia.²¹⁶ Jotta lapsen etu tulee tarpeeksi kattavasti huomioon, tulisi myös EIT:n huomioida varovaisuusperiaate oikeuskäytännössään. Tämä tarkoittaa sitä, ettei EIT:n tulisi asettaa lasten ajamiin kanteiden todisteiden analysoinnille tarkkoja standardeja.²¹⁷

²¹³ *ibid.*, kohta 6(d).

²¹⁴ ks. luku 3.2.

²¹⁵ Daly – Thorburn Setrn – Leviner 2022, s. 425.

²¹⁶ Intervention by Save the Children International (Save the Children) in application number 39371/20, kohta 20.

²¹⁷ *ibid.* kohta 25.

Ilmastonmuutos ei siis vaikuta vain yhteen oikeuteen LOS:ssä, vaan niin kuin edellä tuli ilmi ilmastokriisi vaikuttaa useisiin lapsen oikeuksien sopimuksen turvaamiin oikeuksiin. Tämä voi myös tarkoittaa sitä, että LOS:n implementointi voi vaikeutua kokonaisuudessaan. Tämä johtuu LOS:n oikeuksien vuorovaikutuksesta artiklojen välillä, mikä taas liittyy LOS:n oikeuksien luonteeseen. Jonkun yksittäisen LOS:n oikeuden kattava realisointi tarkoittaa osittain tai kokonaan muiden oikeuksien toteutumista. Lopputuloksena yhden oikeuden loukkaaminen tarkoittaa myös toisen oikeuden loukkaamista.²¹⁸ Erityisesti lasten oikeuksien toteutumista vaikeuttaa lasten erityinen asema suhteessa aikuisten oikeuksien toteutumiseen. Valtion valta-asetelma suhteessa lapsiin vaikeuttaa heidän asemaansa yhteiskunnassa.²¹⁹ EIT on myös artiklaa 8 koskevassa oikeuskäytännössään painottanut, että lapsen etu tulee ottaa huomioon kaikessa lapsia koskevassa päätöksenteossa. EIT on huomauttanut, että asiasta on laaja konsensus valtioiden kesken mukaan luettuna myös kansainvälinen oikeus.²²⁰

4.3 Artiklan 8 rajoituslauseke ja positiiviset toimintavelvoitteet

Lavrysen on esittänyt positiivisten toimintavelvoitteiden pohjautuvat poikkeuksellisuudelle. Täten siis tuomioistuin kommunikoi negatiivisten velvoitteiden olevan ns. itsestäänselvyyksiä, kun taas positiivisten toimintavelvoitteiden olemassaolo vaatii omat perustelunsa. Tapaukset *Marckx* ja *Rees* implikoivat *Lavrysenin* mukaan sitä, että tuomioistuimen asenne positiivisia toimintavelvoitteita kohtaan on jokseenkin ennakkoluuloinen verrattuna negatiivisiin toimintavelvoitteisiin. Tämä tarkoittaa sitä, että niihin sovelletaan sekä laajempaa harkintamarginaalia että oikeudenmukaisen tasapainon testiä.²²¹ Seuraavaksi käymme läpi tämän oikeudenmukaisen tasapainon testin sisältöä.

Artiklan 8 ydinalueen tehtävä on suojata ihmisten yksityis- ja perhe-elämää mielivaltaiselta puuttumiselta kyseiseen oikeuteen.²²² Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö oikeutta voisi rajoittaa lainmukaisin keinoin. Artiklassa 8 on myös rajoituslauseke. Rajoituslauseke tarjoaa valtiolle mahdollisuuden puuttua oikeuteen

²¹⁸ *ibid.*, s. 111.

²¹⁹ Tästä tarkemmin edellisessä luvussa 3.2.

²²⁰ B.G ja muut v. Ranska kohta 94, ks myös *Rahimi v. Kreikka* kohta 108.

²²¹ *Lavrysen* 2016, s. 216–217.

²²² *Libert v. Ranska*, kohdat 40–42.

tietyin ehdoin. Artiklan 8 takaamaan oikeuteen voidaan puuttua, jos se on lainmukaista sekä demokraattisen yhteiskunnan kannalta välttämätöntä kansallisen ja yleisen turvallisuuden takaamiseksi. Lisäksi oikeuteen puuttuminen on sallittua silloin, kun toimet ovat välttämättömiä maan taloudellisen hyvinvoinnin tukemiseksi, tai epäjärjestyksen ja rikollisuuden torjumiseksi sekä terveyden ja moraalisen suojaamiseksi, tai muiden ihmisten oikeuksien ja vapauksien takaamiseksi. Siispä vaikka tuomioistuin olisi todennut valtion loukanneen artiklan 8 mukaisia negatiivisia velvoitteita, tämä voidaan katsoa oikeutetuksi näiden rajoitusperusteiden nojalla.²²³

Positiivisten velvoitteiden laiminlyönnin oikeuttamisen hyväksyminen perustuu siihen, että valtio pystyy perustelemaan rajoituksen yhteisen edun nimissä. Kuitenkaan kyseisiä velvoitteita ei voida täysin erottaa toisistaan, joten kummatkin velvoitteet perustuvat samoille periaatteille.²²⁴ Täten siis artiklan 8(2) mukaista rajoituslauseketta ei sovelleta sellaisenaan positiivisten toimintavelvoitteiden kohdalla. EIT on siis oikeuskäytännössään huomauttanut, että rajoitukset ja ”puuttuminen” nojautuvat kummankin toimintavelvoitteen kohdalla samoille periaatteille ja kummankin kohdalla valtiolla on harkintamarginaali. Myöskään EIT ei ole välttämättä määritellyt nimenomaisesti, onko kyse artiklan 8(2) mukaisesta ”puuttumisesta” vai muunlaisesta kykenemättömyydestä noudattaa positiivisia toimintavelvoitteita.²²⁵

Ainoa huomattava ero EIT:n arvioidessa artiklan 8 mukaisen loukkauksen oikeuttamista positiivisten toimintavelvoitteiden kohdalla on, että tuomioistuin ei käy läpi kohta kohdalta 8(2):n mukaisia vaatimuksia.²²⁶ Tämä tarkoittaa sitä, että positiivistenkin toimintavelvoitteiden kohdalla tulee yhteisen yhteiskunnan edun ja yksilön edun suojaamisen välillä vallita oikeudenmukainen tasapaino (*eng. fair balance*).²²⁷ Kuitenkin tapauksessa *Guerra ym. V. Italia* tuomioistuin katsoi, että nimenomaisesti kyse ei ollut negatiivisten velvoitteiden laiminlyönnistä. Valtion olisi siis tullut tiedottaa vaarallisista terveysvaikutuksista lähiseudun asukkaille.²²⁸ *Hatton*

²²³ Harris – O’Boyle – Warrbrick 2018, s. 570.

²²⁴ Odièvre v. Ranska, kohta 40.

²²⁵ Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila 2018, s. 781–782.

²²⁶ *ibid.*, ks. myös s. 349 alkava jakso.

²²⁷ *Hämäläinen v. Suomi*, kohta 65; *Gaskin v. Yhdistyneet kansakunnat* kohta 42.

²²⁸ kohdat 58 ja 60.

tapauksessa taas EIT ei katsonut valtion ylittäneen harkintavaltaansa yksilön edun ja yhteisön edun välisessä punnintatilanteessa.

Tuomioistuin on pysynyt epäselvänä koskien itse valtioiden vastuuta suojata tarvittavalla tavalla artiklan oikeudet sekä näiden velvollisuutta asettua yksityisen sektorien toimijoiden välille. Oikeuskirjallisuudessa onkin esitetty, että tuomioistuimen tulisi antaa selkeä linjaus yksilön edun tosiasiallisesta luonteesta. Tämän jälkeen yleisen edun nimissä tehtyjen argumenttien tasapainottelu olisi helpompaa. Tuomioistuimella on myös ollut taipumusta viitata kansallisten tuomioistuinten päätöksiin yleisen edun ja yksilön edun tasapainottelua koskevissa tilanteissa, joissa ei ole havaittavissa menettelyvirhettä. Tämä ilmentää subsidiariteettiperiaatetta.²²⁹ Positiivisten toimintavelvoitteiden kohdalla oikeudenmukaisen tasapainon testi on myös osittain ongelmallinen. Oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että oikeudenmukaisen tasapainon vaatimus asettaa yksilön intressit täysin vastakkain koko yhteisön edun kanssa.²³⁰ Nimenomaan tällaista dikotomiaa on arvosteltu, koska yhteisö ei ole täysin erillinen entiteetti yksilöistä.²³¹ Pahimmillaan tällainen malli saattaa altistaa jäykälle utilitaristiselle tulkinnalle, joka ei palvele sopimusta.²³²

5.0 Artiklan 8 ympäristöoikeudet ja positiiviset toimintavelvoitteet

5.1 Viranomaisiin kohdistuvat positiiviset toimintavelvoitteet ja ilmastonmuutos

Seuraavassa kolmessa kappaleessa erotellaan positiiviset toimintavelvoitteet viranomaisten, lainsäätäjän ja tuomioistuinten velvoitteisiin. Lisäksi jokaisessa kappaleessa konkretisoidaan näiden positiivisten toimintavelvoitteiden vaikutuksia käytännössä. Seuraavissa luvuissa tullaan myös huomaamaan, kuinka viranomaisten, lainsäätäjän ja tuomioistuinten positiiviset toimintavelvoitteet nivoutuvat yhdeksi kokonaisuudeksi.

²²⁹ Harris – O'Boyle – Warbrick 2018, s. 570.

²³⁰ Lavrysen 2016, s. 224.

²³¹ Xenos 2012, s. 148.

²³² Lavrysen 2016, s. 225.

Tarkasteltaessa valtion tekemiä päätöksiä, joilla on ympäristövaikutuksia, tuomioistuin on tarkastellut ensinnäkin viranomaisen tekemän päätöksen sisältöä. Tämä tarkoittaa sitä, että tuomioistuin arvioi päätöksen laillista ulottuvuutta koskien ympäristöön vaikuttavien toimenpiteiden ohjausta ja organisointia. Tuomioistuin on painottanut valtion harkintamarginaalia tämän osalta. Toisekseen tuomioistuin arvioi sitä, kuinka viranomainen on ottanut huomioon toimenpiteiden vaikutukset yksilöihin. Lisäksi tuomioistuin arvioi, miten päätöksenteossa on otettu huomioon yksilöiden intressit ja päätöksen reiluus. Menettelylliset velvoitteet tulee ottaa myös huomioon, kuten millaiset yksilöiden näkökulmat oli otettu huomioon ja millaisia oikeussuojakeinoja on ollut saatavilla. Päätöksentekoprosessin tulee noudattaa menettelyä, jossa on otettu huomioon tarvittavat tutkimukset.²³³

Tapauksessa *Hatton v. Yhdistynyt kuningaskunta* valittajien mukaan yölennot lentokentällä loukkasivat lähistöllä asuvien artiklan 8 takaamia oikeuksia. Tuomioistuin otti huomioon tapauksen arvioimisessa sen, oliko päätöksenteossa säilytetty vaadittava tasapaino toisistaan eriävien intressien välillä. Tuomioistuimen mukaan valtio oli säilyttänyt tasapainon taloudellisten hyötyjen sekä yksilöihin kohdistuvien haittojen välillä. Lisäksi tuomioistuin ei löytänyt menettelyvirhettä tässä prosessissa. Täten tuomioistuimen mukaan valtio ei ollut ylittänyt harkintamarginaaliaan yölentojen suhteen.²³⁴ Tapauksessa tuomioistuin korosti valtion menettelyllistä toimintavelvoitetta päätöksenteossa.²³⁵ Tällä tarkoitettiin sitä, että valtion tuli suorittaa ympäristövaikutusten arviointimenettely²³⁶ sekä valtion tuli noudattaa varovaisuusperiaatetta tarjotakseen tarpeellista informaatiota.²³⁷

Ympäristövaikutusten arviointimenettely (*eng. Environmental Impact Assessment*) on kansainvälisessä oikeudessa tunnistettu periaate. Valtioiden välillä on yleisesti hyväksytty vaatimus toteuttaa ympäristövaikutusten arviointimenettely, jos käsillä on riski siitä, että teollisuustoiminta voi aiheuttaa merkittävää valtioiden rajat ylittävää haittaa. Erityisen tärkeää tämän on silloin, kun kyseessä on valtioiden yhteisesti jaettu

²³³ *Giacomelli v. Italia*, kohdat 79–80 ja 82–83. Harris-O'Boyle-Warbrick 2018, s. 562.

²³⁴ kohta 129.

²³⁵ kohta 99.

²³⁶ kohta 128.

²³⁷ ” “this does not mean that decisions can only be taken if comprehensive and measurable data are available in relation to each and every aspect of the matter to be decided”. Ibid. Ks. myös Krstić - Čučković 2015, s. 176.

luonnonvara tai resurssi.²³⁸ Ilmeisesti velvollisuus suorittaa ympäristövaikutusten arviointimenettelyn tuloksista informointi yleisölle tarkoittaa myös ilmastomuutoksen riskeistä ilmoittamista julkisesti. Yleisön pääsy relevanttiin informaatioon koskien ilmastomuutosta on välttämätöntä ehkäisevien toimien suorittamisen kannalta.²³⁹

Samankaltaiseen johtopäätökseen tuomioistuin päätyi tapauksessa *Powell ja Rayner v. Yhdistynyt kuningaskunta*. Kantajat valittivat Heathrown lentokentän lentoliikenteen tuottamasta melusta, joka loukkasi heidän oikeutta yksityis- ja perhe-elämän sekä kodin suojaan. Tuomioistuin kuitenkin hylkäsi kantajan argumentit sillä perusteella, että valtion tehtävänä oli ylläpitää oikeudenmukaista tasapainoa yksilöiden intressien ja yhteiskunnan yhteisen intressin välillä. Tuomioistuin katsoi, että näiden intressien välillä ei ole ollut selvää epätasapainoa. Tuomioistuimen mukaan yksilöiden oikeuteen oli puututtu merkittävästi, mutta Heathrow lentokentän asema kansainvälisessä kaupankäynnissä oli merkittävä. Lisäksi valtio oli maksanut kompensatiota meluhaitasta sekä ottanut huomioon muut kansainväliset standardit.²⁴⁰ Tapauksessa tuomioistuin teki nimenomaisen eron menettelyllisten ja aineellisten velvoitteiden välillä koskien artiklan 8 mukaisia ympäristöoikeuksia.²⁴¹ Tähän talouden suojelemisen ja yksilöiden oikeuksien turvaamisen väliseen ristiriitaan ilmastomuutoksen suhteen palataan myöhemmin tutkielmassa.

Toisaalta tapauksessa *Fredin v. Ruotsi* tuomioistuin lausui, että nyky-yhteiskunnassa tulisi yhä enenevässä määrin ottaa huomioon ympäristönsuojelu. Lisäksi tuomioistuin muistutti, että omaisuuteen puuttuminen ympäristön suojelemiseksi ei ollut ristiriidassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen pöytäkirjan 1 artiklan 1 kanssa.²⁴² Tapauksessa *Deés v. Unkari* kantaja valitti asuntonsa viereisen kadun liikenteen tuottamasta melusta, joka teki hänen kodistaan liki asuinkelvottoman. Tapauksessa tuomioistuin katsoi, että artiklaa 8 oli loukattu, koska valtion viranomaisten suorittavat toimenpiteet melun minimoimiseksi olivat jatkuvasti riittämättömiä. Täten kantaja altistui liialliselle melulle huomattavan pitkän ajanjakson ajan.²⁴³ Näyttäisi siltä, että valittajalla on

²³⁸ *Pulp Mills on the River Uruguay (Arg. v. Uru.)*, kohta 204.

²³⁹ Braig – Panov 2020, s. 275.

²⁴⁰ kohdat 42–45.

²⁴¹ kohta 99.

²⁴² kohdat 48 ja 55.

²⁴³ kohta 23.

paremmat mahdollisuudet menestyä kanteessaan, jos kantaja pystyy näyttämään toteen, että viranomaiset eivät ole noudattaneet kansallista lainsäädäntöä.²⁴⁴ EIT:n mukaan ympäristönsuojelua koskevat velvoitteet eivät vain rajoitu kansallisten tuomioistuinten käyttämään aktiiviseen toimintaan, vaan EIT vaatii ehkäiseviä toimia, jotka ovat todistettu olevan myös tehokkaita.²⁴⁵ Tämä tarkoittaa sitä, että ilmastonmuutoksen vastaisten toimien tulee olla suotuisia ympäristölle kokonaisuudessaan. Näiden toimien tulee myös olla tehokkaita, riittäviä ja todistetusti toimivia.²⁴⁶

Tapauksessa *Giacomelli v. Italia* tuomioistuin tunnisti artiklan 8 loukkauksen tilanteessa, jossa valtion viranomaiset eivät noudattaneet kansallista lainsäädäntöä, eivätkä sulkenet vaarallisten jätteiden käsittelylaitosta, vaikka viranomaisia oli tuomioistuimen päätöksellä velvoitettu tekemään näin.²⁴⁷ Myös ympäristöoikeuksiin liittyvissä tapauksissa tuomioistuimen on ollut vaikea erottaa negatiivisten ja positiivisten velvoitteiden rajaa. Esimerkiksi tapauksessa *López Ostra v. Espanja* tuomioistuin ei kyennyt ottamaan kantaa siihen, oliko kyse negatiivisten vai positiivisten toimintavelvoitteiden loukkaamisesta tai molemmista.²⁴⁸ Tapauksessa *Guerra ja muut v. Italia* tuomioistuin linjasi valtion positiivisista velvoitteista koskien ympäristöalaa. Vaikka tuomioistuimen argumentointi tapauksessa on positiivisten toimintavelvoitteiden osalta puutteellinen, ilmaisee se tuomiossaan valtion menettelyllisen velvollisuuden informoida yksilöitä ympäristöhaitasta.²⁴⁹ Vaarallisen toiminnan ja valtion välillä ei tarvitse olla myöskään suoraa linkkiä. Tuomioistuin on todennut, että artiklan 8 loukkaus voi johtua siitä, että valtio ei ole säännelty yksityistä teollisuutta.²⁵⁰

Yleisesti tuomioistuin on todennut, että valtion velvollisuus välttää vaarallisen toiminnan aiheuttamia seurauksia yksilöille konkretisoituu tilanteessa, joka on saavuttanut vaadittavan vakavuustason. Tällaisessa tilanteessa yksilön kyky nauttia artiklan 8 mukaisesta yksityis- ja perhe-elämän suojasta on merkittävästi

²⁴⁴ Harris – O'Boyle – Warbrick 2018, s. 563.

²⁴⁵ ks. mm Oluic v. Kroatia, kohdat 22–62.

²⁴⁶ Braig – Panov 2020, s. 282.

²⁴⁷ kohta 93.

²⁴⁸ Kravchenko – Bonine 2015, s. 251–255.

²⁴⁹ kohta 60.

²⁵⁰ Fadeyeva v. Venäjä, kohta 89.

heikentynyt.²⁵¹ Toiminnan vakavuuden vähimmäistasoa arvioidaan suhteellisesti niin kuin edellä on mainittu.

Tässä vaiheessa on kuitenkin muistutettava harkintamarginaalista, joka on osoitettu valtioille. EIT on johdonmukaisesti todennut, että tilanteissa, joissa valtioilta vaaditaan positiivisia toimintavelvoitteita, niin periaatteellisesti näiden tavoitteiden saavuttamiseksi vaaditut keinot kuuluvat valtion harkintamarginaaliin. Lisäksi tuomioistuin on todennut, että EIS:n mukaisten oikeuksien täyttämiseksi on olemassa erilaisia väyliä. Tämä tarkoittaa sitä, että vaikka valtio olisi jättänyt soveltamatta tiettyä kansallisessa lainsäädännössä säädettyä toimenpidettä, se voi silti täyttää positiivisen velvoitteen muilla toimin. Tässä velvoitteiden asettamisen arvioinnissa tulee siis ottaa huomioon ne operatiiviset valinnat, jotka valtion tulee toteuttaa ensisijaisten tavoitteiden ja resurssien suhteen.²⁵² Tässä taas palataan suhteellisuusperiaatteen pariin, jonka mukaan viranomaisille ei voida asettaa suhteetonta tai mahdotonta taakkaa täyttää velvollisuutensa.

Näkisin, etteivät viranomaisia koskevat velvoitteet ole ilmastonmuutoksen kohdalla samalla tavalla merkityksellisiä kuin esimerkiksi tuomioistuimiin ja lainsäätäjiin kohdistuvat velvoitteet. Tämä näyttäisi johtuvan siitä, että ilmastonmuutoksen hillitsemistä koskevat toimenpiteet ovat lähinnä keskittyneet lainsäätäjän rooliin ilmastokysymyksissä. Viranomaisten velvoitteet kohdistuvat lähinnä ns. mikrotason ympäristön pilaantumiseen. Toisaalta viranomaisilla voi olla tulevaisuudessa yhä enemmän valtaa ilmastopolitiikan toteuttamisessa esimerkiksi ilmastosuunnitelmien laatijana tai hiilineutraalin toiminnan rahoittajana. Kuitenkin osa menettelyllisistä velvoitteista voisi toteutua myös ilmastonmuutoksen kohdalla koskien erityisesti ympäristövaikutusten arviointimenettelyä. Vastaavasti tiedotusvelvollisuus voisi aktualisoitua siten, että viranomaisten tulisi tiedottaa ilmastonmuutoksen aiheuttamista terveyshaitoista. Viranomaisten positiivisten toimintavelvoitteiden osalta ei myöskään riitä, että lainsäätäjä säätelee tarvittavalla tavalla ilmastonmuutosta koskevaa lainsäädäntöä, jonka tarkoituksena on vähentää päästöjä. Lisäksi on huomioitava lain

²⁵¹ Dubetska v. Ukraina, kohta 105.

²⁵² Budayeva ja muut v. Venäjä, kohdat 134–135.

tulkinta, joka jää viranomaisten ja tuomioistuinten vastuulle, jos tulkinta on jätetty hyvin avoimeksi. Tällaisessa tilanteessa myös viranomaisten toimivalta korostuu.

Lisäksi lapsen edun tarkastelu on yhdistettävissä edellä mainittuihin viranomaisten velvoitteisiin ilmastonmuutoksen suhteen. Tämä tarkoittaisi sitä, että jokaisessa viranomaisten päätöksessä, joka kohdistuu myös lasten intresseihin, tulisi ottaa LOS:n määrittelemällä tavalla huomioon lapsen etu. Tämä voisi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että lapsen etua ajava lähestymistapa otettaisiin käyttöön myös ympäristöä koskevassa päätöksenteossa. Tässä siis yhdistyisi sukupolvien välisen tasa-arvon periaate ja toisaalta lapsen edun edistäminen. Tällainen tarkastelu olisi ihmisoikeus- ja perusoikeusmyönteinen siten, että myös päästövähennysten ja ilmastonmuutoksen hillitsemisen osalta otettaisiin huomioon lapset. Tällainen positiivinen toimintavelvoite suojelisi lasten intressejä. Lisäksi *Veermanin* mukaan lasten ottaminen mukaan päätöksentekoprosessiin ei ole itsessään riittävää, vaan paikallisella, alueellisella tai kansallisella tasolla tehtyjen päätöksien valmistelussa viranomaisten tulisi antaa omat lausuntonsa lapsiin kohdistuvista vaikutuksista.²⁵³

Täten siis lapsen edun arvioiminen ilmastonmuutosta koskevissa ympäristöön vaikuttavassa päätöksenteossa on erityisen merkityksellistä, kun otetaan huomioon ilmastonmuutoksen vaikutukset lapsiin. Tämä pätee myös lainsäätäjän velvoitteisiin. Lapsen oikeuksien komitea on yleiskommentissaan nro 14 todennut, että sopimustekstin sanamuoto ”ensisijaisesti huomioon” tarkoittaa sitä, että lapsen etu on ns. eri tasolla asiassa esiintyvien muiden seikkojen kanssa.²⁵⁴ Lisäksi valtioilla ei ole harkintavaltaa silloin, kun arvioidaan lapsen etua, jota tulisi arvioida lisäksi myös sen suhteen, tuleeko tälle antaa painoarvoa ensisijaisesti huomioitavana asiana kaikissa toimenpiteissä.²⁵⁵ Kuitenkin yleiskommentissa mainitaan, että ensisijaisuuden osalta on otettava huomioon tietynlainen joustavuus, koska tilanteet voivat vaihdella.²⁵⁶

²⁵³ Veerman 2014, s. 38.

²⁵⁴ CRC/C/GC/14, ks. myös Lapsiasiavaltuutettu 2014, kohta 37.

²⁵⁵ *ibid.* 36.

²⁵⁶ *ibid.* 39.

5.2 Lainsäätäjän positiiviset toimintavelvoitteet ja ilmastonmuutos

Teollisuuden aiheuttamat saasteet sekä vaarallinen teollinen toiminta ovat aiheuttaneet lukuisia kanteita koskien artikloja 8, 2 ja 3. Jos tapauksessa on ollut vaarallisen teollisen toiminnan aiheuttama vakava uhka elämälle, on kyseeseen tullut artiklan 2 loukkaus.²⁵⁷ Kyseisessä tapauksessa valtio ei ollut perinteisessä mielessä puuttunut yksilön oikeuteen elämään, vaan artiklaa 2 on katsottu rikutun sen menettelyllisen näkökulman osalta, koska vaarallisen toiminnan aiheuttaman kuolemaan johtaneen onnettomuuden yhteydessä ei ole ollut riittävää "lakisääteistä" suojaa. Tämä tarkoitti myös sitä, että kyseinen lainsäädäntö ei turvannut oikeutta elämään ja lisäksi se ei estänyt samanlaisen hengenvaarallisen onnettomuuden tapahtumista tulevaisuudessa.²⁵⁸

Ilmastonmuutoksen vaikutukset lainsäätäjän positiivisiin velvoitteisiin voidaan nähdä myös varovaisuusperiaatteen valossa. Tässäkään velvoitteessa ei voida täysin erottaa artiklan 2 ja 8 mukaisia velvoitteita toisistaan. Jos valtiota täysin jättää huomiotta ilmastonmuutoksen tuoman tieteellisesti todetun riskin ihmisen terveydelle ja elämälle, on tällainen toiminta EIS:n asettamien positiivisten velvoitteiden vastaista. Esimerkiksi kansallisesti määritettyjen panosten jäädessä kauas Pariisin sopimuksen pitkän ajan tavoitteista tarkoittanee sitä, että valtio on tietoisesti jättää huomiotta edellä mainitun riskin. Päästövähennykset ovat välttämättömiä ilmastokatastrofin välttämiseksi. Täten siis on vältettävä sellaista päätelmää, että valtiot olisivat vapaita vastuusta, jos nämä kieltäytyvät asettamasta tarvittavia päästötavoitteita.²⁵⁹

Tapauksessa *Cordella* EIT tuomitsi Italian artiklan 8 loukkauksesta tukeutuen varovaisuusperiaatteeseen. Italian valtio oli pitänyt terästehtaan toiminnassa, vaikka tieteelliset tutkimukset osoittivat laitoksen päästöjen ja syövän riskin välillä olevan yhteys.²⁶⁰ Tarantossa päästöt eivät vaarantaneet vain 180 kantajaa, vaan koko alueen väestön.²⁶¹ Lisäksi *Cordellan* tapauksessa EIT totesi, että valtio ylitti suhteellisuusperiaatteen mukaisesti toimillaan sen, mikä oli suotavaa. EIT totesi, että

²⁵⁷ ks. Öneriyildiz v. Turkki.

²⁵⁸ kohdat 117–118.

²⁵⁹ Heri 2022, s. 10.

²⁶⁰ *Cordella v. Italia*, kohta 168.

²⁶¹ *ibid* kohta 172.

sen tehtävänä oli määritellä, olivatko kansalliset viranomaiset toimineet riittävän huolellisesti ja ottaneet huomioon kilpailevat edut. Tämä on erityisen merkityksellistä silloin, kun yksilöt joutuvat kantamaan raskaita taakkoja yhteiskunnan edun vuoksi.²⁶² Viitatakseni tapauksen *Deés v. Unkari* tuomioon voitaisiin sitä analogisesti soveltaa valtion positiivisiin toimintavelvoitteisiin koskien ilmastonmuutosta: jos valtio on syyllistynyt jatkuvasti riittämättömiin päästövähennyksiin, tulisi tällöin artiklan 8 loukkaus kyseeseen. Kuitenkin kanteiden voi olla haastava menestyä, sillä kantaja ei voi vedota tiettyihin tarkoin määriteltyihin toimiin, joita valtiolta velvoitetaan lainsäädännössä.

Vaikka tapaus koskeekin viranomaisten menettelyä ja varovaisuusperiaatteen noudattamista, katson tämän olevan myös merkityksellistä lainsäätäjän kannalta. Kyseisessä tapauksessa oli siis kyse valtioiden aktiivisista toimista. Jos tapausta sovelletaan ilmastonmuutoksen kontekstissa, valtioita voidaan asettaa mahdollisesti vastuuseen omista toimistaan. Esimerkiksi valtiot vaikuttavat suoraan ilmastonmuutokseen investoimalla korkeapäästöisiin projekteihin tai jakamalla valtiontukia uusiutumattoman energian sektorilla.²⁶³ Tämä voi mahdollisesti vakuuttaa EIT:n siitä, että valtioilta voidaan vaatia vastuuta vaikutuksistaan ilmastonmuutoksen etenemisessä. *Cordella* tapauksen nojalla siis lainsäätäjältä voidaan vaatia sellaista lainsäädäntöä, joka sääntelee ympäristölle haitallisesta toiminnasta aiheutuvia riskejä ja päästövähennyksiä.²⁶⁴ Tällaisen lainsäädännön tulisi suojella nimenomaan yksilöitä viranomaisilta, jotka toimivat samoin kuin *Cordella* tapauksessa. Riittävän huolellinen päätöksenteko tulee turvata erityisesti ympäristöasioissa.

Lainsäätäjältä voidaan vaatia myös positiivisia toimintavelvoitteita sen suhteen, että valtion tulee omaksua ympäristöä koskevaa lainsäädäntöä. Tällaisen lainsäädännön tulee nimenomaisesti säännellä vaarallisia toimintoja ja varmistaa, että päätöksentekoprosessi on perustunut tutkimuksille ja arvioille mahdollisista ympäristö- ja terveysriskeistä.²⁶⁵ Valtioiden tulee myös toimeenpanna tehokkaasti olemassa olevaa ympäristöä koskevaa lainsäädäntöä tarvittavalla tavalla, kun toiminta on kansallisten

²⁶² *ibid.* kohta 161 ja 174.

²⁶³ Heri 2022, s. 938

²⁶⁴ *ibid.*, kohta 160, ks. myös Heri 2022, s. 15.

²⁶⁵ *Tătar v. Romania*, kohta 88.

sääntöjen vastaista.²⁶⁶ Ilmastonmuutoksen kohdalla tämä lienee tarkoittaa sitä, että lainsäätäjän tulee säätää lakeja, jotka arvioivat ja lieventävät ilmastonmuutosta.²⁶⁷ Vaikkei Pariisin ilmastopimus langetakaan sopimusvaltioille tarkkoja päästötavoitteita, voidaan artiklan 8 mukaisia velvoitteita silti tarkastella aina Pariisin ilmastopimuksen 2 artiklan pitkän ajan tavoitteiden valossa. Ilmastonmuutoksen uhan vakavuus on myös linjassa edellä mainitun haitan vakavuuden minimitaso vaatimuksen kanssa. Ilmastonmuutoksen vaikutus kokonaisuudessaan yksilön terveyteen ja elämänlaatuun on valtava: sekä fyysiset että henkiset vaikutukset yksilön terveyteen on nähtävissä, kuten edellä on kuvailtu. Lisäksi ilmastonmuutos on luonteeltaan pysyvä, eikä vain väliaikainen.

Artiklan 13 mukaan valtioiden tulee tarjota tehokkaat oikeussuojakeinot. EIT:n oikeuskäytännön mukaan artikla ilmaisee suoran velvoitteen valtioille suojata ihmisoikeuksia omassa kansallisessa lainsäädännössään.²⁶⁸ Se tarjoaa ihmisille takuun siitä, että hän voi tehokkaasti nauttia ihmisoikeuksistaan.²⁶⁹ Tehokkaan oikeussuojakeinojen käyttöä ei myöskään saa haitata valtion viranomaisten toimilla.²⁷⁰ Lainsäätäjän tulee siis täten myös varmistaa, että ilmastonmuutosta koskeva lainsäädäntö kattaa tehokkaat oikeussuojakeinot artiklan 13 mukaisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että oikeussuojakeinojen ei tule olla olemassa vain muodollisesti lainsäädännössä, vaan oikeussuojakeinoja tulee myös pystyä tosiasiallisesti käyttämään. Myös oikeussuojakeinojen tulee paitsi olla käytännössä tehokkaita mutta myös lailla taattuja.²⁷¹

Hyvä esimerkki tämän huomiotta jättämisestä on Suomen entinen ilmastolaki, jonka hallituksen esityksessä todettiin, ettei ilmastopolitiikan suunnitelmiin *”liity sellaista oikeussuojan tarvetta, jotta ne voitaisiin katsoa valituskelpoisiksi päätöksiksi”*.²⁷² Uuden muutoksenhakua koskevan sääntelyn tavoitteena oli taas edistää oikeusvarmuutta sekä turvata oikeusturva ilmastoasioissa.²⁷³ Uuden ilmastolain

²⁶⁶ Akandji - Kombe 2007, s. 47.

²⁶⁷ Braig – Panov 2020, s. 278.

²⁶⁸ Kudla v. Puola, kohta 152.

²⁶⁹ *ibid.*

²⁷⁰ Aksoy v. Turkki, kohta 95.

²⁷¹ Kudla v. Puola, kohta 157.

²⁷² HE 82/2014 vp, s. 29; HE 239/2022 vp, s. 14.

²⁷³ *ibid.*

esitöissä myös mainitaan entisen ilmastolain puutteet koskien osallistamista. Hallituksen esityksessä kritisoidaan edellistä ilmastolakia siitä, ettei se ota huomioon tarvittavalla tavalla haavoittuvaisten yksilöiden osallistamista ilmastopoliittikan valmistelussa ja päätöksenteossa. Esityksen mukaan nuorten osallistumismahdollisuudet voitaisiin taata uudessa ilmastolaissa.²⁷⁴ Lain esitöissä todetaan, että ilmastokanteiden yleistyessä esimerkiksi oikeuskirjallisuudessa on otettu kantaa oikeusturvaan ilmastopoliittikkaa koskevassa päätöksenteossa.²⁷⁵ Lisäksi esitöissä on arvioitu kansainvälisten ihmisoikeussopimusten ja ilmastokanteiden vaikutusta itse ilmastolakiin.²⁷⁶

Miten tämä liittyy artiklan 8 positiivisiin toimintavelvoitteisiin lainsäätäjän näkökulmasta? Artiklan 8 kattava toteutuminen tarkoittaa sitä, että yksilöt voivat tarvittaessa pystyä suojautumaan oikeussuojakeinoilla valtion puuttumiselta perheelämän suojaan. Jos tässä epäonnistutaan, tarkoittaa se sitä, että ilmastokanteita ei voida tehokkaasti välttämättä viedä EIT:hen, ellei EIT tee poikkeusta artiklasta 35.²⁷⁷ Lisäksi uuden ilmastolain esitöissä mainittu edellisen ilmastolain puute osallistaa lapsia ja nuoria päätöksentekoon edellä mainitulla tavalla on minusta erittäin hyvä huomio LOS:n valtioihin kohdistuvien velvoitteiden osalta. Suomen ilmastolaki antaa hyvän esimerkin siitä, miten ihmisoikeusvelvoitteet on otettu huomioon ilmastolainsäädännössä. Suomen malli myös tarjoaa erinomaisen esimerkin siitä, miten kansainväliset ilmastokanteet on otettu huomioon kansallisella tasolla. Näin ollen myös käytännössä tämä on tarkoittanut artiklan 8 mukaisten positiivisten toimintavelvoitteiden toteutumista yhä paremmin Euroopassa.

5.3 Tuomioistuinten positiiviset toimintavelvoitteet ja ilmastomuutos

EIS:n artikla 6 kattaa yksilön oikeuden oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Tämä voi tarkoittaa ilmastomuutoksen kohdalla sitä, että jokaisella on mahdollisuus viedä kanteita ympäristöasioita käsitteleviin tuomioistuimiin. Kuitenkin myös artikla 8 aktivoi oikeuden saattaa asiansa käsiteltäväksi tuomioistuimessa.²⁷⁸ Valitusoikeus on

²⁷⁴ HE 27/2022 vp, s. 35.

²⁷⁵ HE 239/2022, s. 14.

²⁷⁶ HE 27/2022 vp, s. 16, 18 ja 35.

²⁷⁷ Harris– O’Boyle – Warbick 2018, s. 749.

²⁷⁸ Braig – Panov 2020, s. 277 ja ks. yleisesti Mileva v. Bulgaria, kohta 100.

mahdollistettava yksilöille, joita ei ole kuultu päätöksentekoprosessissa tai heidän mielipiteilleen ei ole annettu riittävää painoarvoa. Tässä prosessissa valitus ei välttämättä kohdistu vain epäasianmukaiseen päätöksentekoprosessiin, vaan se voi myös koskea tutkimuspyyntöjä, joita ei ole saatu yleisön saataville pyynnöstä huolimatta.²⁷⁹

Artiklan 8 mukainen oikeus saada asiansa käsiteltäväksi tuomioistuimessa näyttäisi olevan laajempi kuin artiklan 6 turvaama oikeus. Artiklan 8 mukaisen oikeuden nauttiminen ei edellytä sitä, että tuomioistuinmenettelyn lopputulos määrittää kantajan oikeutta.²⁸⁰ Ilmastomuutoksen kontekstissa tämä voisi tarkoittaa sitä, että yleisölle olisi tarjolla kanneprosessin aloittaminen tilanteissa, joissa yleisön intressejä ei ole otettu tarvittavalla tavalla huomioon suunnitteluprosessissa. Kanteiden vireillepano tulisi olla mahdollista ennen kuin aloitetaan teollinen toiminta, joka voi edistää ilmastonmuutosta. Tällainen toiminta on esimerkiksi sellaista, joka päästää suuria määriä kasvihuonepäästöjä ilmakehään.²⁸¹ Lisäksi katsoisin, että myös lasten *access to justice* tulisi mahdollistaa ilmastonmuutoksen kontekstissa. Tämä lienee tarkoittavan sitä, että lapsille tulisi varmistaa silti oikeus saada heitä koskevat asiat käsiteltäväksi tuomioistuimissa. Tällä tarkoitetaan edellisessä luvussa mainittua valtion velvollisuutta myöntää pääsy ympäristöasioita käsitteleviin tuomioistuimiin.²⁸²

Kuitenkin tuomioistuinten positiiviset velvoitteet saattavat kohdistua enemmänkin edellä mainittujen kaltaisiin niin sanottuihin proseduaalisiin velvoitteisiin, joilla varmistetaan yksilöiden *access to justice* ja täten tehokkaat oikeussuojakeinot. Näin ollen tuomioistuinten rooli lainsäätäjän toimien valvonnassa asettaa tiettyjä rajoituksia vallan kolmijaon suhteen. Myöhemmin tutkielmassa käydään vallan kolmijaon tematiikkaa läpi EIT:n suhteen. Siispä ilmastokanteet saattavat asettaa myös kansalliset tuomioistuimet kiusalliseen asemaan. Sinänsä EIT tuskin vaatikaan tulevaisuudessa tuomioistuimia puuttumaan päästövähennysten sisältöön laatimalla tarkkoja vaatimuksia esimerkiksi kansallisesti määritellyiltä panoksilta

²⁷⁹ *ibid.*, ks. Myös yleisesti Grimkovskaya v. Ukraina, kohta 69.

²⁸⁰ ks. Taşkın v. Turkki.

²⁸¹ Braig – Panov 2020, s. 277

²⁸² ks. luku 4.1.3.

Luultavasti kansallisten tuomioistuinten rooli jää monitulkintaiseksi tai avoimeksi tämän osalta EIT:n oikeuskäytännössä. Kuitenkin YK on väliintulossaan tapaukseen *Duarte Agostinho ja muut v. Portugali ja muut* korostanut, että tuomioistuin voi silti arvioida sitä, onko valtiot päästötavoitteidensa osalta noudattaneet EIT:n oikeuskäytännön mukaista due diligence -periaatetta. Tämä tarkoittaa sitä, että ihmisoikeuksien sisältö on jätetty varsin abstraktiksi. Näin ollen ympäristöoikeuden sisällyttäminen ihmisoikeuksiin vaatii EIT:ltä näiden ihmisoikeuksien sisällön täsmentämistä liittämällä ympäristöoikeuden normatiivista sisältöä EIS:n artiklojen, kuten artiklan 8 tulkintaan. EIT:lla on myös vaihtoehtona tutkia sitä, ovatko valtiot toimineet kansallisen lainsäädäntönsä mukaisesti.²⁸³

Portugalilaisten lasten hakemuksessa myös ehdotetaan käyttämään Climate Action Trackerin (CAT) muodostamaa asteikkoa, jotta valtioiden vastuu voitaisiin määritellä.²⁸⁴ CAT on riippumaton tieteellinen analyysi, jonka tehtävänä on mitata hallitusten tekemiä ilmastotoimia Pariisin sopimuksen 2°C ja 1.5°C asteiden tavoitteiden valossa.²⁸⁵ Ongelmana tietenkin tässä on se, että kyseinen analyysi ei ole oikeudellisesti velvoittavaa, eikä esimerkiksi Pariisin ilmastopimuksessa ole viitattu CAT:n tuottamaan dataan siten, että sitä voisi käyttää suhteessa valtioiden kansallisesti määriteltyihin kontribuutioihin. Katsoisin kuitenkin, ettei tuomioistuin tarvitse välttämättä mitään tiettyä dataa tai asteikkoa sen määrittelemiseksi, onko valtiolla positiivisia toimintavelvoitteita suhteessa ilmastonmuutokseen. Tuomioistuin voisi perustaa valtioiden positiiviset toimintavelvoitteet siihen, että valtioiden Pariisin ilmastopimuksen mukaiset kansallisesti määritellyt panokset eivät ole linjassa pitkän aikavälin 1,5 °C:n ja 2 °C:n tavoitteiden kanssa.

Lasten tuottamien tuomioistuinvalitusten osalta tulee huomauttaa, että tuomioistuinvalitusten tekeminen on ilmastovaikuttamista. Tällaisten kanteiden ensisijaisena tehtävänä on aktivoida muutosta yhteiskunnassa, jossa laki ei kata välttämättömiä oikeuksia. Vaikka valitus koskeekin yksinomaan käsiteltävää tapausta, on tällaisilla kanteilla menestyessään merkittäviä vaikutuksia yhteiskunnassa.²⁸⁶ Täten

²⁸³ Amicus Brief by United Nations 2021, kohta 21 ja 39.

²⁸⁴ *ibid.* Liite kohta 31.

²⁸⁵ CAT, "About".

²⁸⁶ Grantham Institute 2019, ks. myös Sormunen – Heiskanen 2020, s. 111.

siis ilmastovalitus on merkityksellinen nimenomaan tuomioistuimiin kohdistuvien positiivisten toimintavelvoitteiden kannalta.

Tuomioistuimillakin on LOS:n artiklan 3 mukaan velvollisuus ottaa lapsen etu huomioon päätöksenteossaan. Kiinnostavan tästä tekee sen pohtiminen, miten tuomioistuin ilmastovalituksessa tulkitsee lapsen etua. Millaisen painoarvon se antaa lapsen edulle? Lisäksi tämä aihe nivoutuu lainsäätäjän velvoitteisiin: jos lainsäädännöllä ei taata tehokasta valitusmekanismia, eivät tuomioistuimet voi myöskään edistää ihmisoikeusvelvoitteiden toteutumista. Siispä valtioita voidaan velvoittaa suojelemaan ihmisoikeuksia, mutta voi olla vaikea haastaa tällaisten toimenpiteiden laiminlyöntiä.²⁸⁷ Ottaen huomioon edellä mainitut seikat, tuomioistuimen rooli korostuu positiivisten toimintavelvoitteiden osalta silloin, kun se omaksuu lapsen edun mukaisen tulkinnan ilmastokanteita koskevassa oikeuskäytännössään.

Tuomioistuimiin kohdistuvien positiivisten toimintavelvoitteiden osalta tarvitaan myös selkeyttä kansainvälisellä tasolla positiivisista toimintavelvoitteista koskien juuri velvoitteiden sisältöä ja laajuutta. Tällä hetkellä esimerkiksi EIT:llä ei ole ollut ennakkotapausta tuomioista ilmastonmuutoksen suhteen, ja lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti on vasta valmisteilla. Täten siis myös positiivisten toimintavelvoitteiden osalta olemme tietynlaisessa välitilassa sen suhteen, että valtiot voisivat nojautua nimenomaan ilmastonmuutosta koskevaan EIT:n oikeuskäytäntöön, joka koskee ihmisoikeusvelvoitteita tai lapsen oikeuksien komitean yleiskommenttia. Toki tämä ei estä valtioita tekemästä perus- ja ihmisoikeusmyönteistä tulkintaa koskien esimerkiksi ilmastopolitiikkaa, päätöksentekoa tai lainsäätämistä.

Kuitenkin edellä mainitut aspektit koskien lapsen etua puoltavat sitä, että vähintään lainsäätäjän tulee tehdä tarvittavat selvitykset lainsäädännön vaikutuksista lapsiin, kun kyseessä on ilmastopolitiikan pohjalta luonnosteltu lainsäädäntö. Tuomioistuimen tulee myös yhtä lailla huomioida lapsen edun ensisijaisuus erityisesti myös silloin, kun tämä tarkastelee viranomaisten tekemien päätösten lainmukaisuutta. Kaikista optimaalisin tilanne olisi silloin, kun viranomaiset, lainsäätäjä ja tuomioistuimet olisivat kartalla

²⁸⁷ Sormunen – Heiskanen 2020, s. 113–114.

edellä mainituista lapsen edun elementeistä. Tämä toki vaatii ilmasto-oikeuden ja kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kattavaa asiantuntemusta.

6.0 Lapsen oikeuksien komitealle tehdyn valituksen suhde positiivisiin toimintavelvoitteisiin

6.1 Lapsen oikeuksien komitean kanta ilmastonmuutoksen aiheuttamiin valtioiden velvoitteisiin

Vuonna 2019 viisi YK:n alaista ihmisoikeustoimielintä laati yhteisen lausunnon ilmastonmuutoksen vaikutuksista ihmisoikeuksiin. Yksi lausunnon laatijoista oli lapsen oikeuksien komitea. Lausunnon mukaan lapsia ei tulisi vain nähdä haavoittuvaisina yksilöinä. Siispä tulisi ottaa huomioon lapsen asema muutoksen tekijöinä ja keskeisinä kumppaneina paikallisissa, kansallisissa ja kansainvälisissä panoksissa ilmastonmuutoksen torjumiseksi.²⁸⁸ Lisäksi valtioiden tulee ottaa huomioon heidän oikeutensa päätöksenteossa koskien ilmastopolitiikkaa. Siispä valtioiden tulee varmistaa osallistava lähestymistapa, jossa hyödynnetään lausunnon kaikkien sidosryhmien, mukaan lukien lasten, ideoita, energiaa ja kekseliäisyyttä.²⁸⁹ Viiden YK:n ihmisoikeustoimielimen laatimassa yhteisessä julkilausumassa ihmisoikeuksista ja ilmastonmuutoksesta todetaan, että valtioiden tulee vähentäessään päästöjään ja sopeutuessaan ilmastonmuutokseen ottaa huomioon mm. lapsen etu.²⁹⁰

Toimielimet ovat yhdessä samaa mieltä myös siitä, että valtioiden tulee sitoutua kunnianhimoisiin Pariisin ilmastopimuksen mukaisiin päästötavoitteisiin. Jotta valtioiden ihmisoikeusvelvoitteet tulisivat täytetyiksi, tulee valtioiden ottaa huomioon Pariisin ilmastopimuksen tavoitteet. Lisäksi valtioilla on rajat ylittäviä velvollisuuksia kunnioittaa, suojella ja täyttää kakkien ihmisten oikeudet.²⁹¹ Lausunnossa tarkennetaan Pariisin sopimuksen velvoitteita ihmisoikeusnäkökulmasta siten, että valtiot voivat ainoastaan täyttää velvollisuutensa kunnianhimoisten päästötavoitteiden suhteen, kun fossiilisten luonnonvarojen käyttö lopetetaan asteittain,

²⁸⁸ CEDAW/C/GC/37, kohdat 7–8.

²⁸⁹ Joint statement on human rights and climate change 2019, luku Agency and Climate Action, kohta 1.

²⁹⁰ *ibid.* luku States' Human Rights Obligations, kohta 4.

²⁹¹ *ibid.* luku: Human rights Obligations kohta 1. ks. CRC/C/JPN/CO/4-5, kohta 37; CRC/C/NOR/CO/5-6, kohta 27.

edistetään uusiutuvien energiamuotojen käyttöä sekä otetaan huomioon maankäytön aiheuttamat päästöt, mukaan lukien metsäkadon ehkäisy.²⁹²

Tämä asettaa valtioille myös positiivisia velvoitteita säätää lainsäädäntöä yksityiselle sektorille siten, että yksityisen sektorin toimijat saadaan vastuuseen haitasta, mitä ne aiheuttavat kansallisesti ja ekstraterritoriaalisesti.²⁹³ Lisäksi valtioiden tulee lopettaa investointien ja kannustimien kohdentaminen toimijoille, jotka eivät edes auta tavoitteita koskien kasvihuonepäästöjen vähentämistä.²⁹⁴ Lopuksi lausunto toteaa valtioiden velvollisuudeksi sitoutua myös kansainväliseen yhteistyöhön etenkin tukeakseen kaikista haavoittuvaisemmassa asemassa olevia valtioita. Tässä tulee kiinnittää erityistä huomiota niiden henkilöiden oikeuksien turvaamiseen, kuten lapsiin, jotka ovat erityisessä vaarassa joutua kärsimään ilmastovaurioista.²⁹⁵

Vaikka lausunto on viiden ihmisoikeustoimielimen yhdessä laatima, on sieltä poimittavissa edellä mainitut positiiviset velvoitteet lasten oikeuksia kohtaan. Myös lausunnossa mainitut velvoitteet kyseenalaistavat valtioiden väitteet koskien ilmastonmuutoksen syy-yhteyden mahdottomuutta eikä täten valtiot olisi vastuussa ekstaterritoriaalisesti ilmastonmuutoksen vaikutuksista. Sinänsä ylikansalliset tuomioistuimet sekä toimielimet ovat merkittäviä instansseja antamaan lausuntoja koskien positiivisia velvoitteita ilmastonmuutoksen suhteen, sillä nämä instituutiot voivat antaa päätöksiä ja tuomioita kaikille sopimusvaltioille yhteisesti. Kuitenkaan lapsen oikeuksien komitean päätökset eivät ole velvoittavia.²⁹⁶ Kuitenkin edellä mainitut toimielimet voivat olla vastahakoisia puuttumaan suoraan ja yksityiskohtaisesti valtioiden positiivisiin velvoitteisiin päästövähennysten osalta, sillä valtiot nauttivat suvereniteetistaan. Täten lienee yleistä, että nämä velvoitteet jäävät sisällöltään edellä mainitulla tavalla laaja-alaiseksi ja monitulkintaisiksi samalla tavoin kuin todennäköisesti tuomioistuinten asettamat positiiviset toimintavelvoitteet.

²⁹² *ibid.* kohta 4. ks. CRC/C/OPSC/NER/CO/1.

²⁹³ *ibid.* kohta 3; ks. CRC/C/ESP/CO/5-6

²⁹⁴ *ibid.*

²⁹⁵ *ibid.* luku: International Co-operation, kohta 1.

²⁹⁶ ks. luku 3.3.

6.2 Valituksen tuomia vaikutuksia valtioiden positiivisiin toimintavelvoitteisiin

YK:n lapsen oikeuksien komitea painotti lasten rohkeutta ja asian kiireellisyyttä ratkaisussaan lasten valitukseen vuonna 2021. Komitea mainitsee valituksen historiallisena ja kiittää ilmastotietoisuuden lisäämisestä komiteassa. Se toteaa jatkavansa työtä asian tiimoilta uuden yleiskommentin laatimisen muodossa. Lisäksi avoimessa kirjeessä lapsille komitea toteaa, että toivoo lasten jatkavan työtään ilmastonmuutoksen kanssa ja kehottaa lapsia antamaan myös oman lausuntonsa koskien lapsen oikeuksien komitean työstämää yleiskommenttia.²⁹⁷ Tässä kohti tulee huomauttaa, että lapsen oikeuksien komitean valitusprosessi on otettu käyttöön LOS:n valinnaisen kolmannen pöytäkirjan tullessa voimaan. Valtioista 50 ovat ratifioineet pöytäkirjan.²⁹⁸

Komitean avoin kirje on kaunis osoitus lasten huolen ottamisesta huomioon. Silti lasten näkökulmasta valituksen vastaanotto komiteassa on ollut pettymys, koska komitea vetosi tutkittavaksi ottamisen edellytyksiin. Täten valitus on jätetty tutkimatta. Kuitenkin kolmannen pöytäkirjan 7(e) artiklan mukaan komitea voi ottaa suoraan valituksen käsiteltäväksi, vaikka kansallisia oikeussuojakeinoja ei olisikaan käytetty. Tämä edellyttää sitä, että oikeussuojakeinojen käyttö ei todennäköisesti olisi tehokasta tai näiden käyttö pitkittäisi prosessia kohtuuttomasti. Täten kaikkien kansallisten muutoksenhakukeinojen käytön ehto ei ole ehdoton, vaikka komitea totesikin tulkitsevan sitä ahtaasti.²⁹⁹

Ottaen huomioon ilmastonmuutoksen vastaisten toimien kiireellisyyden, on komitean ratkaisu valituksen suhteen yllättävä. Elämme kriittistä aikakautta ilmastotoimien suhteen ja aikaikkuna on sulkeutumassa sille, että voimme välttää vakavimmat seuraukset. Täten siis komitea nojaa ratkaisussaan siihen, että aikaa toimiin on vielä. Onko oikeusjärjestelmämme kannalta tarkoituksenmukaista, että lasten luoma valitus

²⁹⁷ Lapsiasiavaltuutettu 2021, Avoin kirje, s. 2; ks. myös United Nations Human Rights Office of the High Commissioner (Open Letter)

²⁹⁸ Status Ratification: UN Human Rights Office of the High Commissioner.

²⁹⁹ Lapsiasiavaltuutettu 2021, Avoin kirje, s. 3; ks. myös United Nations Human Rights Office of the High Commissioner (Open Letter).

koskien ilmastonmuutoksen vastaisia kiireellisiä toimia kaatuu muodollisuuteen? Kuinka siis voisimme parantaa kansainvälistä järjestelmää tämän osalta? Kyseinen valitus olisi voinut vahvistaa valtioiden positiivisia toimintavelvoitteita koskien lasten aseman suojelua ilmastonmuutoksessa.

Valitus³⁰⁰ kohdistui viiteen sopimusvaltioon: Turkkiin, Saksaan, Argentiinaan, Brasiliaan ja Ranskaan.³⁰¹ Ratkaisussa painotettiin yhteisen, mutta erillisen vastuun periaatetta suhteessa maailman valtioiden päästötaakoihin. Komitea painotti ratkaisuisiaan, että vastuu ilmastonmuutoksesta on maailmanlaajuisesti yhteinen, mutta tämä ei vapauta sopimusvaltioita omasta vastuustaan. Käytännössä siis komitea velvoittaa valtioita vastuuseen päästöistään, jotka vaikuttavat lapsiin sijainnista riippumatta.³⁰² Kuitenkin kyseisen instituution on ollut vaikea luoda itse positiivisia velvoitteita sopimusvaltioille ilmastonmuutoksen kontekstissa. Vaikeaa tästä tekee lisäpöytäkirja artiklan 7 (e) edellä mainittu ehto koskien kansallisten muutoksenhakukeinojen käyttöä.

Lapset huomauttivat valituksessaan, että ilmastonmuutos vaatii kansainvälistä yhteistyötä. Tämä tarkoittaa nimenomaan diplomaattisten, taloudellisten ja juridisten keinojen käyttöä.³⁰³ Täten siis päästövähennykset eivät ole täysin juridinen kysymys, mikä vaikeuttaa taas positiivisten velvoitteiden asettamista valtioille. Kuitenkin tällä hetkellä komitean valvontamekanismi ei palvele lapsen oikeuksien turvaamista ilmastokriisissä. Yleisen kommentin laatiminen koskien lapsen oikeuksien turvaamista ilmastonmuutoksen edetessä on tarvittava lisäys lapsen oikeuksien edistämisen kohdalla. Kuitenkin kommentin laatimisessa voi mennä vuosia. Valitus myös pohjautuu samankaltaisiin argumentteihin kuin tapauksessa *Duarte Agostinho ja muut v. Portugali ja muut*. Valittajat ovat erityisesti vedonneet siihen, että valtioiden toimet rikkovat LOS:n artiklaa 6 (oikeus elämään) ja artiklaa 24 (oikeus terveyteen). Lisäksi lapset ovat esittäneet, että valtioiden riittämättömät toimet ilmastopolitiikan suhteen rikkovat artiklaa 3 (lapsen edun ensisijaisuus).³⁰⁴ Lapset vetosivat myös siihen, että

³⁰⁰ valituksesta ovat kirjoittaneet esim. Tigre – Lichet 2021 ja Harvard Law Review 2022.

³⁰¹ Petition 2019, kohta 30.

³⁰² CRC/C/88/D/107/2019, kohta 9.10. ks. myös ilmastonmuutosta koskevan puitesopimuksen johdanto ja artikla 3 ja Pariisin ilmastopimuksen johdanto ja artiklat 2 ja 4.

³⁰³ CRC/C/88/D/107/2019, kohta 2.6.

³⁰⁴ Petition 2019, s. 79–89.

valtiot eivät ole noudattaneet sukupolvien välisen tasa-arvon periaatetta. Tämä siis rikkoo LOS:n artiklan 2 syrjinnänkieltoa sekä myös artiklan 3 lapsen edun ensisijaisuutta.³⁰⁵ Valituksen mukaan sopimuksen tulkinta vaatii sitä, että sitä tulkitaan harmoniassa kansainvälisen ilmasto-oikeuden velvoitteiden kanssa.³⁰⁶ Valittajat myös vetosivat varovaisuusperiaatteeseen.³⁰⁷ Tässäkin valituksessa voimme huomata seikkoja, jotka puoltavat sitä, että kansainvälinen ilmasto-oikeus elää symbioosissa ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa.

Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu on kommentoinut portugalilaisten lasten ajamaa kannetta näiden tutkittavaksi ottamisen esteiden osalta siten, että hänen mielestään ilmastonmuutoksen ihmisoikeuksiin kohdistuvat vahingot muodostavat hyvin erityislaatuisen tilanteen. Täten siis sopimusta tulisi tulkita joustavasti tutkittavaksi ottamisen edellytysten osalta, ettei tulkinta jää liian muodolliseksi. Yksilöiden *access to justice* ja oikeussuoja keinojen varmistamiseksi vaatimukset kanteen tutkittavaksi ottamisesta eivät ole kohtuuttomia. Erityisesti tämä on merkityksillä silloin, kun lapsen etu tulee ottaa huomioon.³⁰⁸ Lisäksi lapsen haavoittuvaisuuden ymmärtäminen on merkityksellistä päästövähennyksien valossa. Haavoittuvaisuuden tarkastelu mahdollistaa ilmastonmuutoksen vaikutusten tarkastelun siitä näkökulmasta, kuinka ympäristö- ja ilmatoriskit vaikuttavat heidän terveyteensä ja jopa selviytymiseen.³⁰⁹ Katson, että edellä mainituilla näkemyksillä on myös merkitystä lapsen oikeuksien komiteaan vietyjen kanteiden osalta, tai ainakin edellä mainitut pointit tulisi ottaa myös huomioon LOS:n nojalla tehtyjen valitusten käsittelyssä.

Tässä tutkielmassa ei ole tarkoituksenmukaista käydä valitusta yksityiskohtaisesti läpi tai puretua Euroopan ihmisoikeussopimuksen tai lapsen oikeuksien sopimuksen tutkittavaksi ottamisen edellytyksiin tarkemmin. Tätä puoltaa myös se, että niin kuin edellä on mainittu, valitus on jätetty tutkimatta. Valituksen ja komitean ratkaisun tutkiminen on kuitenkin merkittävää valtioiden positiivisten toimintavelvoitteiden kannalta, sillä lasten oikeuksien näkökulmasta ylikansallisella tasolla

³⁰⁵ *ibid.* kohdat 193–195.

³⁰⁶ *ibid.* kohta 176.

³⁰⁷ *ibid.* kohta 189.

³⁰⁸ Third party intervention by the Council of Europe Commissioner for Human Rights 2021, kohta 49.

³⁰⁹ *ibid.* S. 13.

ilmastonmuutoksen vaikutuksiin on aloitettu ottamaan yhä enemmän kantaa. Kantajien suullisessa kuulemisessa kantajat nimenomaan toivat esille sen, että jos laki, kausaliiteetti ja kansallisten muutoksenhakukeinojen käytön periaate eivät palvele nykyistä ilmastonmuutoksen uhkaa, järjestelmää tulisi muuttaa.³¹⁰

On esitetty, että positiiviset toimintavelvoitteet ilmastonmuutoksen suhteen voisivat keskittyä sopimusvaltioiden lainsäädännön ja politiikan vahvistamiseen turvatakseen mahdollisimman kunnianhimoiset päästövähennykset ja lasten oikeudet. Lisäksi positiiviset toimintavelvoitteet vaativat valtioiden velvoittamista kansainväliseen yhteistyöhön ilmastokriisin hallitsemiseksi.³¹¹ Sinänsä voi olla, ettei tällä olisi käytännön vaikutusta, sillä kansallisesti määriteltyihin panoksiin ei ole täysin harmonisoitua oikeudellista muotoa, vaikka niitä vertaillaankin valtioiden välillä säännöllisesti. Myös velvollisuus kansainväliseen yhteistyöhön näyttäytyy hyvin laajana käsitteenä, joka ei sisällä tarkasti määriteltyjä toimenpiteitä.

6.3 Haavoittuvaisten ryhmien suhde EIS:n positiivisiin toimintavelvoitteisiin

Luonnollisesti EIS:n asettamat positiiviset toimintavelvoitteet kattavat kaikki ihmiset artiklan 1 mukaisen toimivallan piirissä. Kuitenkin positiiviset toimintavelvoitteet on huomioitava poikkeuksellisen huolellisesti, kun kyseeseen tulee erityisen haavoittuvaisessa asemassa olevat yksilöt. Yksi kansainvälisen oikeuden määritelmän mukaan haavoittuvaisuudella viitataan tilaan, jossa ihminen on altis vahingonteolle. Tällaista yksilöä voidaan vaivattomasti satuttaa fyysisesti, psyykkisesti tai sosiaalisesti. Tämä on mahdollista yksilölle sen vuoksi, että tämä on hauras tai heikko tai sensitiivinen. Haavoittuvaisuudella viitataan lapsen kohdalla tämän synnynnäiseen haavoittuvaisuuteen. Muiden ryhmien kohdalla kyseeseen voi tulla olosuhteista johtuva haavoittuvaisuus.³¹²

EIT on myös luonut oman konseptinsa haavoittuvaisuudesta. EIT on myös viitannut edellä mainitulla tavalla olosuhteista riippuvaiseen haavoittuvaisuuteen tai erityisistä yksilöiden piirteistä johtuvaan haavoittuvaisuuteen. Kuitenkaan EIT on jättänyt

³¹⁰ CRC/C/88/D/107/2019, kohta 8.2.

³¹¹ *ibid*, kohta 33.

³¹² Ippolito – Sanchez 2015, ks. myös Sormunen 2020.

käsitteen avoimeksi tulkinnoille, mutta tämä ei tarkoita sitä, etteikö käsitteellä olisi merkitystä lukuisten EIS:n takaamien oikeuksien kohdalla, kuten erityisesti artiklan 3 kohdalla. Lisäksi EIT lähestyy haavoittuvaisuutta näkökulmasta, jonka mukaan EIT erottelee haavoittuvaset ryhmät ns. tavanomaisen kantajan tyypistä. Kuitenkin tällainen lähestymistapa voi myös olla hieman jäykkä. Kyseinen lähestymistapa mahdollistaa kuitenkin joustavan tai olosuhteista riippuvaisen tulkinnan, joka ottaa huomioon hakijan iän, riippuvuuden muista, syrjäytymisen, vammaisuuden ja myös puutteellisten oikeussuojakeinojen olemassaolon.³¹³

Heri muistuttaa siitä, että tällainen lähestymistapa on myös sovellettavissa ilmastonmuutoksen yhteydessä. Esimerkiksi juuri lapset ovat tyypiesimerkki haavoittuvasesta ryhmästä EIT:n oikeuskäytännössä. Yleisesti EIT on näissä tapauksissa muodostanut erilaisia positiivisia toimintavelvoitteita, joiden tulee vähintään turvata riittävä lasten ja muiden haavoittuvaisten ryhmien suojele.³¹⁴ On myös huomautettava, että haavoittuvaisuus nimenomaan asettaa yksilöt asemaan, jossa nämä ovat erityisen riippuvaisia valtion toimista. Tällainen teoria saattaakin olla *Herin* mukaan juuri hyödyksi lapsille ilmastonmuutoksen kohdalla. Siispä niin kuin tutkielmassa onkin jo todettu lukuisia kertoja, lapset ovat erityisen haavoittuvasessa asemassa ilmastonmuutoksen välittömien haitallisten terveysvaikutusten vuoksi.³¹⁵

Tämä riippuvaisuus valtiota kohtaan on myös nähtävissä ilmastopolitiikan suhteen, kun yksilöt kollektiivisesti eivät pysty varmistamaan Pariisin ilmastopöytäkirjan tavoitteiden täytäntöönpanoa valtioiden osalta. Tämä on etenkin lasten kannalta tärkeää, sillä heillä ei ole äänioikeutta.³¹⁶ Lisäksi EIT:n oikeuskäytännön perusteella laaditut termit ”kokemus” (*eng. experience*) ja ”tunne” (*eng. feeling*) ovat merkityksellisiä ilmastokontekstissa. Tämä on sovellettavissa tilanteisiin, joissa kantajat ovat kokeneet erityisen voimakasta pelkoa tai alistuneet traumaattiselle kokemukselle.³¹⁷ EIT on nykyisessä oikeuskäytännössään viitannut haavoittuvaisuuteen tunteena, joka on osa uhriksi joutumisessa, määritellesään tiettyä

³¹³ *Heri* 2022, s. 25, ks. myös lisää haavoittuvaisuudesta mm. Timmer 2013.

³¹⁴ ks. esimerkiksi *O’Keeffe v. Irlanti*, *Tarakhel v. Sveitsi*.

³¹⁵ *Heri* 2022, s. 25.

³¹⁶ *ibid.*, s. 26.

³¹⁷ *Florea v. Romania*., kohdat 60–63.

toimintaa artiklan 3 alaiseksi kidutukseksi.³¹⁸ Tilanteissa, joissa kantaja on kokenut haavoittuvaisuuden tunteen, voi tämä johtaa artiklan 3 mukaiseen loukkaukseen. Kuitenkin kynnyks on tässä korkea.³¹⁹ Vaikkakin haavoittuvaisuuden käsite on oikeuskäytännössä asettunut artiklan 3 alle, on myös tällä merkitystä artiklan 8 kannalta. Yksilöt ovat erityisen haavoittuvaisessa asemassa silloin, kun heillä ei ole oikeustoimikelpoisuutta. Tämä on tullut esimerkiksi lapsiin kohdistuvassa lähisuhdeväkivallassa, jossa valtion lainsäädäntö ei ole pystynyt takaamaan erityisen haavoittuvaisessa asemassa olevien lapsien suojelua.³²⁰

Täten siis artikla 8 asettaa myös positiivisia toimintavelvoitteita suojelemaan erityisesti näitä yksilöitä. Artikla 3 nojaa vahvasti ihmisarvoon, mikä on hieman eri lähtökohta kuin artikla 8: artikla 3 suojaa itsessään absoluuttisesti ihmisarvoa, kun taas artiklan 8:n suoja ulottuu aina ihmiseen suhteessa tämän yksityis- ja perhe-elämään. Täten siis haavoittuvaisuuden käsite on helpommin luettavissa artiklan 3 valossa. Kuitenkaan tämä ei tarkoita sitä, etteikö haavoittuvaisuudella lasten näkökulmasta ole merkitystä artiklan 8 tai jonkun muun artiklan kohdalla. Lisäksi artiklan 3 ja 8 mukaiset velvoitteet eivät ole täysin erotettavissa toisistaan, niin kuin edellä on osoitettu, joten haavoittuvaiseen asemaan liittyvät positiiviset toimintavelvoitteet ovat osin päällekkäisiä näiden oikeuksien osalta.

Ilmastonmuutoksen aiheuttamien vaikutusten tarkastelu haavoittuvaisuuden kontekstissa asettaa EIT:lle mahdollisuuden ohjata EIS:n oikeuksien kehitystä tulevaisuudessa. *Heri* toteaa, että haavoittuvaisuutta, ihmisarvon käsitettä sekä oikeudenmukaisuutta voidaan käyttää perusteluina vaadittaessa tuomioistuinta sitoutumaan ilmastoasioihin. Tämä vaatii myös normatiivista argumentointia sen puolesta, että EIT:n tulee totisesti käsitellä näitä kysymyksiä ilmaston suhteen.³²¹

Toisaalta lasten näkeminen vain haavoittuvaisuuden linssin läpi voi olla ongelmallista. Esimerkiksi voisi olla hedelmällisempää tarkastella valtakysymyksiä, jotka vaikuttavat

³¹⁸ *Dikme v. Turkki* kohta 91; *Doğanay v. Turkki*, kohta 32; *Hajrulahu v. entinen Jugoslavian tasavalta Makedonia* kohta 100.

³¹⁹ *Bilen v. Turkki*, kohta 35.

³²⁰ *Eremia v. Moldovan tasavalta* kohdat 78–79.

³²¹ *Heri* 2022, s. 27.

lapsiin.³²² *Jenny Knitzinger* ehdottaa, että voisimme myös käyttää haavoittuvaisuuden sijaan termiä sorto. Tämän avulla voisimme saada paremman kuvan itse ilmiöstä³²³. Osa lapsen haavoittuvaisuudesta nimittäin ei johdu lapsuuden luonteesta, vaan tämä johtuu aikuisten vallankäytöstä. Vallankäyttö ei vain tee lapsista haavoittuvaisia. Se myös luo oikeutuksen omalle käytölleen. Siispä haavoittuvaisuuteen vastataan valankäytöllä. Toisaalta tällainen näkemys voi peittää alleen vallan, mitä lapset käyttävät aikuisiin.³²⁴

7.0 Haasteet valtioiden positiivisissa velvoitteissa

7.1 Yleisiä haasteita positiivisten toimintavelvoitteiden asettamiselle

Positiivisten toimintavelvoitteiden osalta olen aiemmassa luvussa viitannut niiden poikkeuksellisuuteen. Tämä on tarkoittanut myös osan artiklojen kohdalla sitä, että tuomioistuin on asettanut tietyn kynnyksen positiivisten toimintavelvoitteiden soveltamiselle. Tätä kynnystä ei taas ole nähtävissä negatiivisten velvoitteiden osalta.³²⁵ Seuraavaksi käydään läpi positiivisten toimintavelvoitteiden asettamia haasteita käytännössä. Attribuutio ja syy-yhteys kummatkin koskevat tietyn toiminnan ja valtion välistä yhteyttä. Valtion syyttämistä toiminnasta koskee kysymystä siitä, onko valtio vastuussa tietystä teosta tai laiminlyönnistä. Näin ollen tuomioistuimen tulee tarkastella, katsotaanko kyseinen toiminta oikeudellisesti valtion aiheuttamaksi teoksi.³²⁶ Lisäksi ilmastonmuutoksen vaikutusten arviointi ihmisoikeusjärjestelmän sisällä sisältää aina antroposentrisen lähestymistavan, jonka mukaan valtio voi syyllistyä vain loukkaukseen, jos ihmisen oikeutta ympäristöön on loukattu. Täten vastuu liittyy aina ihmiseen kohdistuvaan haittaan eikä luontoon itseensä.³²⁷

Ensimmäisessä luvussa mainitut periaatteet, Pariisin ilmastopimus ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen artikla 8 muodostavat kokonaisuuden, jotka pyrkivät vastaamaan kysymykseen valtioiden positiivisista toimintavelvoitteista koskien ilmastokriisiä. Varovaisuusperiaate on kiinteästi vaikutuksessa valtioiden positiivisiin velvoitteisiin koskien riittäviä päästövähennyksiä siten, etteivät valtiot voi vedota

³²² Herring 2022, s. 13.

³²³ Kitzinger 1997, s. 45–59.

³²⁴ Herring 2022, s. 13.

³²⁵ Lavrysen 2016 s. 217.

³²⁶ Milanovic 2020, s. 296.

³²⁷ Dupuy –Vinuales 2015, s. 360.

ilmastonmuutoksen vaikutusten tieteelliseen epävarmuuteen. Suhteellisuusperiaate rakentaa vaakakupin, jonka toisella puolella ovat yksilöiden ihmisoikeudet ja toisella puolella valtion suhteeton taakka niiden toteuttamisessa. Ilmastotoimet eivät määrää suhteetonta taakkaa eurooppalaisille valtioille. Pariisin sopimuksen 1.5 °C:n ja 2°C:n tavoitteet asettavat vähimmäistason, jolla voidaan välttää ilmastonmuutoksen katastrofaaliset seuraukset. Täten näiden pitkän aikavälin tavoitteiden ei voida katsoa olevan suhteettomia, vaan tieteellisesti välttämättömiä.

Ottaen huomioon myös Euroopan ja länsimaisten historiallisen taakan teollistumisen suhteen ja valtioiden kykenemättömyyden saada aikaan tarvittavia päästövähennyksiä vuoden 1992 jälkeen, eivät valtiot voi tukeutua tämän periaatteen varaan välttääkseen vastuunsa. Lisäksi länsimaat eivät tule kantamaan ilmastonmuutoksen vakavimpia seurauksia, vaan nämä tulevat kaatumaan kehittyvien kolmansien maiden harteille.³²⁸ EIT:n tulisi inkorporoida kansainvälisen ympäristöoikeuden periaatteet osaksi ilmastokriisiä koskevia tuomioitaan. Lisäksi valtioilta vaadittaisiin tällaisten seikkojen huomioimista ympäristöä ja ilmastoa koskevan lainsäädännön säätämisessä. Niin kuin edellä on mainittu, valtiot voitaisiin saada paremmin vastuuseen, kun valtio on laiminlyönyt lainsäädännölliset velvoitteensa.³²⁹ Lisäksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuin voi velvoittaa vain sen sopimusvaltioita, jotka ovat alueellisesti Euroopan alueella. Esimerkiksi Kiina ja Yhdysvallat ovat maailman suurimpia saastuttajia, mutta sopimus ei velvoita näitä valtioita.³³⁰ Kuitenkin yksi tie sopimuksen kohdistamiseen kolmansiin maihin on ekstraterritoriaalinen toimivalta, jota käsitellään seuraavaksi tässä tutkielmassa.

Kuitenkin Pariisin ilmastosopimuksen yhdistäminen Euroopan ihmisoikeussopimukseen luo aivan oman aikakautensa. Omat puutteensa positiivisiin toimintavelvoitteisiin luo tuomioistuimen kyvyttömyys luoda tarkkoja eroja negatiivisille ja positiivisille velvoitteille³³¹. Sinänsä erottelulla ei ole suurta merkitystä, jos lopputulos on sama, mutta tämä vaatii luomaan selkeyttä myös valtioiden velvoitteisiin. Lisäksi voidaan arvostella artiklan 8 laajentamista koskemaan

³²⁸ ks. luku 1.

³²⁹ ks. luku 5.2.

³³⁰ Chart of signatures and ratifications of Treaty.

³³¹ ks. luku 3.1.

substanssiltaan yhä enemmän toisistaan erillisiä tilanteita ja täten myös laajentamaan positiivisten toimintavelvoitteiden käsitystä. Näin ollen myös Pariisin ilmastopimuksen pitkän ajan tavoitteet jättävät tuomioistuimelle paljon tulkintavaraa koskien valtioiden positiivisia toimintavelvoitteita EIS:n valossa. EIT:n voi olla myös vaikea kehittää selkeitä ja yksiselitteisiä positiivisia toimintavelvoitteita koskien päästövähennyksiä: esimerkiksi ympäristön aiheuttamien terveysvaikutusten laiminlyöntien kohdalla EIT:n voi yksiselitteisesti todeta, että valtioiden olisi pitänyt sitoutua tehokkaampiin keinoihin.

Lisäksi EIS:n artikla 8 on yksi tie oikeuskäytännön valossa asettaa valtioille positiivisia toimintavelvoitteita ja täten ottaa huomioon riskien vaikutuksia, jotka myös liittyvät ilmastonmuutoksen seurauksiin. Kuitenkin olemassa olevalla oikeuskäytännöllä on rajoittuneet mahdollisuudet puuttua ilmastonmuutoksen vaikutuksiin, sillä ratkaisuilla on ollut retrospektiivinen lähestymistapa. Tämä on tarkoittanut sitä, että tuomioistuin on antanut ratkaisun vahinkoon tai menetykseen, joka on tapahtunut jo ennen valituksen vireille tuloa. Kuitenkaan ilmastonmuutos ei täysin sovi tähän muottiin.³³²

7.1.1 Syy-yhteys, ekstraterritoriaalinen lainkäyttövalta ja näyttötaakka

Lisäksi on erityisen haastavaa näyttää toteen, että tietty ympäristövahinko on ollut ilmastonmuutoksen aiheuttamaa. Tämä tuottaa silti haasteita, vaikka ilmastonmuutoksen katsotaan tieteellisesti lisäävän äärimmäisiä sääilmiöitä. Tällaisen todisteen löytäminen on ilmasto-oikeuden näkökulmasta välttämätöntä.³³³ Lisäksi EIT on oikeuskäytännössään asettanut kantajalle velvollisuuden näyttää toteen, että valtio tiesi vaarallisen toiminnan aiheuttamasta terveydellisestä riskistä ihmisille.³³⁴ Toisaalta tapauksessa *Tatar* EIT nojasi varovaisuusperiaatteeseen, eikä vaatinut kantajia näyttämään riskin olemassaolon varmuutta toteen.³³⁵ Lisäksi tuomioistuin on oikeuskäytännössä vaatinut valtioita tekemään ehkäiseviä toimenpiteitä, jos tieteellistä varmuutta asiasta ei ole saatavilla.³³⁶ Tällainen varovaisuusperiaatteeseen ja ehkäiseviin toimiin nojaava argumentointi voi olla erityisen merkityksellistä

³³² Heri 2022, s. 10.

³³³ Braig – Panov 2020, s. 285.

³³⁴ Brincat ja muut v. Malta, kohta 105.

³³⁵ *Tatar v. Romania*, kohta 105.

³³⁶ *Vilnes v. Norja*.

ilmastonmuutosta koskevissa kanteissa. Toisaalta tämän syy-yhteyden näyttäminen toteen voi kantajien osalta olla hankalaa tai lähes mahdotonta.

Lisäksi näissä tilanteissa artiklan 2 ja artiklan 8 positiiviset velvoitteet ovat osin päällekkäisiä.³³⁷ Tapauksessa *Brincat v. Malta* tuomioistuimien katsoi, että käsillä olevan toiminnan uhan vakavuus aiheutti loukkauksen koskien artikloja 2 ja 8.³³⁸ Tätä voidaan myös käyttää analogisesti ilmastonmuutokseen. Ilmastonmuutoksen vaikutukset ovat olleet yleisessä tiedossa vuosikymmenten ajan. Tieteellinen konsensus on edellä mainittujen tosiasioiden valossa antanut valtioilla aikaa ennakoita uhan. Täten on vaikea tukeutua argumenttiin, etteikö uhka ole ollut valtioiden tiedossa. Tämä liittyy läheisesti syy-yhteyden vaatimukseen, jonka näyttäminen toteen on vaatimus positiivisten toimintavelvoitteiden asettamiselle valtioille.

Syy-yhteyden toteaminen ilmastonmuutoksen ja valtioiden toimien välillä on haastavaa, sillä juuri tietyn toiminnan osoittaminen valtion vastuulle on vaikea yhtälö ilmastonmuutoksen suhteen. On kantajan harteilla näyttää toteen, että olemassa oleva ympäristövahinko muodostaa konkreettisen uhan kantajan oikeuksille.³³⁹ Niin kuin edellä on mainittu, tuomioistuimen on suoritettava intensiteettikynnystä koskeva objektiivinen arvio toiminnan vaikutuksista, sillä EIS:n suoja perustuu suoran linkin osoittamiseen.³⁴⁰ Vakavuuden ja suoran linkin välillä oleva yhteys on erityisen merkityksellinen ilmastonmuutoskontekstissa. Osa ilmastonmuutoksen vaikutuksista on ns. hitaasti alkavia luonnontapahtumia, mikä luo oman haasteensa tämänhetkisen vakavuuden näyttämiseen toteen.³⁴¹

Tämä saattaa aiheuttaa näyttöongelmia kantajalle. Tämä tarkoittaa sitä, että kantajan tulee näyttää toteen, että valtion päästövaikutukset ovat loukanneet kantajan oikeuksia. Oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että ilmastonmuutoksen suhteen tarvittava syy-yhteys on esitettävissä kolmiportaisen prosessin kautta. Ensiksi valtio tekee loukkauksen ilmasto-oikeudellisessa mielessä, toiseksi tämä loukkaus aiheuttaa äärimmäisen sääilmiön (lämpöaalto tai hurrikaani) tai hitaasti tapahtuvan sääilmiön

³³⁷ *ibid.* Kohta 85.

³³⁸ *Brincat v. Malta*, kohta 116.

³³⁹ *Gronuś v. Puola*, kohta 31.

³⁴⁰ *Braig – Panov* 2022, s. 287 ja ks. *Fadeyeva v. Venäjä*, kohta 68.

³⁴¹ *ibid.*

(kuten jäätiköiden sulaminen tai merenpinnan nousu) ja kolmanneksi tämän äärimmäisen sääilmiön tulee vaikuttaa ihmisoikeuksiin vakavalla, merkittäväällä ja nimenomaisella tavalla.³⁴²

Vaikka ilmastonmuutos ei ole uusi ilmiö, ei Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ole antanut linjausta koskien artiklaa 8 koskevia positiivisia toimintavelvoitteita ilmastonmuutoksen kontekstissa. Täten edellä mainitut haasteet eivät ole vielä konkretisoituneet. Kuitenkin potentiaalinen linjaus on nähtävissä tapauksessa *Duarte Agostinho ja muut v. Portugali ja muut*. Heinäkuussa 2022 tapaus siirrettiin suuren jaoston käsiteltäväksi. Tapauksen argumentointi perustuu yllä mainittuihin tieteellisiin tosiasioihin sekä valtioiden Pariisin ilmastopimuksen sitoumuksiin. Ilmastonmuutos muodostaa siis uhan, joka aiheuttaa riskin/vahingon yksilön perhe-elämälle ja yksityisyydelle tällä hetkellä ja tulevaisuudessa. Lisäksi valituksessa pureudutaan tässä kappaleessa aiemmin mainittuihin haasteisiin syy-yhteyden ja näyttökysymysten osalta.³⁴³

Artiklan 8 suhteen kantajat ovat sitä mieltä, että valtio ei voi vedota siihen, että yksittäisen valtion päästöt eivät aiheuta tarpeeksi merkittävää artiklan 8 loukkausta. Kantajat nostavat esille tuomioistuimen aikaisemman linjauksen. Tämän mukaan valtion vastuun syntymiseksi riittää se, että se ei ole ryhtynyt tarvittaviin toimenpiteisiin, joilla haittaa tai vahinkoa olisi voitu lieventää tai täysin muuttaa seuraamuksia.³⁴⁴ Lisäksi tuomioistuin on todennut, ettei kantajan tule näyttää toteen syy-yhteyttä, jonka mukaan valtio on aiheuttanut tapahtuman ja siten katsotaan olevan vastuussa tapahtumasta. Tämä tarkoittaa sitä, että kantajan tulisi osoittaa, ettei kyseistä tapahtumaa olisi tapahtunut, jos kyseistä toimintaa ei olisi ollut olemassa.³⁴⁵ Ilmastonmuutoksen uhka on todellinen, eikä siis vain hypoteettinen.

Ekstraterritoriaalinen toimivalta on myös yksi ongelmista, joka voi asettua positiivisten toimintavelvoitteiden tielle. EIS:n artiklan 1 mukaan valtiot ovat vastuussa ihmisoikeusvelvoitteestaan jokaista ”lainkäyttövallan” (eng. *jurisdiction*) alaista

³⁴² Dupuy – Vinuales 2015, s. 328.

³⁴³ Duarte Agostinho and Others v. Portugal and Others application file (39371/20), liite kohta 8.

³⁴⁴ Duarte Agostinho and Others v. Portugal and Others application file (39371/20), liite kohta 9. ks. myös O’Keefe v. Irlanti, kohta 149.

³⁴⁵ *ibid.*, ”There is no ‘but for’ test for causation in the jurisprudence of the ECtHR”.

ihmistä kohtaan. Perinteisessä mielessä tämä yleensä tarkoittaa valtioiden rajojen sisällä olevaa toimivaltaa, mutta joissakin rajatuissa tapauksissa toimivallasta voi tulla ekstraterritoriaalista. Tämä voi tulla kyseeseen vain hyvin poikkeuksellisissa olosuhteissa.³⁴⁶ Edellytykset ekstraterritoriaalisen toimivallan aktualisoitumiselle ovat 1) EIT:n tulee olla varma siitä, että käsillä ovat poikkeukselliset olosuhteet, jotta ekstraterritoriaalinen toimivalta (“lainkäyttövalta”) voidaan todeta,³⁴⁷ 2) toiminta toteutuu kansallisten rajojen sisällä tai niiden ulkopuolella,³⁴⁸ 3) toiminta aiheuttaa haitallisia vaikutuksia vastuuvaltion ulkopuolelle³⁴⁹ ja 4) valtiolla on tosiasiallinen kontrolli ja määräysvalta alueesta³⁵⁰ tai ihmisistä.³⁵¹

Ilmastonmuutoksen suhteen tästä kysymyksestä tulee yhtä olennaisempi, sillä valtioiden aiheuttamat päästöt vaikuttavat kumulatiivisesti koko ilmakehässä. Portugalilaiset lapset vetosivat valituksessaan siihen, että valtioilla on ollut hallussaan luonnonvaroja, joilla on ollut ekstraterritoriaalisia vaikutuksia.³⁵² Valtion vastuu voisi myös syntyä yksityisten toimijoiden kautta. Valtiolla voi olla tosiasiallisesti hallussaan yrityksen toiminta, joka aiheuttaa päästöjä toisessa valtiossa joko suoraan tai tytäryhtiön kautta, jolla on erillinen oikeushenkilöllisyys.³⁵³

Ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta kanteiden kaatuminen edellä mainittuihin proseduaalisiin seikkoihin on osittain ongelmallista. Valtioita ei voida asettaa vastuuseen päästöistään ja täten ilmastonmuutoksen vaarallisista vaikutuksista, jos kanteita ei voida edes ottaa tutkittavaksi. Täten herää itsessään kysymys EIS:n toimivuudesta taata tarvittavat ihmisoikeudet tehokkaasti. Vaikka EIS:ää on luonnehdittu edellä mainitulla tavalla ”eläväksi instrumentiksi”, voi ihmisoikeussopimuksen tarkoitus ja sisältö olla sen verran vanhanaikainen, ettei se taivu tarvittavalla tavalla takaamaan ”ympäristöoikeuksia” ilmastonmuutoksessa. Voitaisiinko laatia uusi ihmisoikeussopimus, joka kattaisi ilmastonmuutoksen ja siihen liittyvät ihmisoikeuksiin negatiivisesti vaikuttavat ilmiöt? Tämä kuitenkin vaikuttaisi

³⁴⁶ Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila 2018, s. 16–17.

³⁴⁷ ks. Al-Skeini v. Yhdistyneet kuningaskunnat, kohdat 134–136.

³⁴⁸ ks. Soering v. Yhdistyneet kuningaskunnat, kohta 88.

³⁴⁹ Loizidou v. Turkki, kohdat 61–62.

³⁵⁰ Öcalan v. Turkki, kohta 91.

³⁵¹ esim. Sanchez Ramirez v. Ranska.

³⁵² Duarte Agostinho and Others v. Portugal and Others application file (39371/20), kohta 18(iv.).

³⁵³ De Schutter 2006.

tarpeettomalta siitä näkökulmasta, että ensisijaisesti tulisi turvautua jo olemassa oleviin oikeudellisiin instrumentteihin, joiden tulisi taata muutostarpeet.

7.1.2 Yleisen edun edistäminen ja valtioiden yhteinen vastuu vahingonteosta

Ympäristöä koskevissa EIT:n tapauksissa valtioille on annettu laaja harkintamarginaali koskien EIS:n väitettyjä loukkauksia. Tämä on ollut osaltaan este EIS:n tehokkaalle toteutumiselle.³⁵⁴ Artiklan 8(2) rajoituslauseke voi siis aktualisoitua tilanteessa, jossa edellä mainitun kaltaisesti taloudellisten intressien ylläpidon katsotaan olevan välttämätöntä demokraattisen yhteiskunnan ja yleisen edun kannalta.³⁵⁵ Myös positiivisten toimintavelvoitteiden oikeuttamisen kohdalla arvioidaan valtioiden toimia yhteisen edun kannalta. Toisaalta EIT on lausunut, että ympäristönsuojeluun tähtäävät toimet voidaan nähdä yleisen edun edistämisenä.³⁵⁶ Lisäksi EIT on todennut tapauksessa *Fredin v. Ruotsi*, että nyky-yhteiskunnassa ympäristönsuojelu on yhä enenevässä määrin tärkeä seikka, joka tulee ottaa huomioon.³⁵⁷ Myös EIT:n mukaan taloudellisia vaatimuksia eikä oikeutta omaisuuteen tulisi priorisoida ympäristönsuojelun kustannuksella. Tämä on erityisen merkityksellistä silloin, kun valtio on säätänyt tästä lailla. Valtion tulee siis pitää huoli siitä, että ympäristönsuojelua koskeva lainsäädäntö ei ole täysin tehotonta.³⁵⁸ Taloudellisiin intresseihin palataan myöhemmin tässä luvussa.

EIT on myös kehittänyt oikeuskäytännössään yhteisvastuun mallia jäsenvaltioiden keskuudessa. Tällaiseen tekoon voi syyllistyä kaksi tai useampi valtio.³⁵⁹ Lisäksi ilmastonmuutoksen suhteen voidaan pohtia kysymystä valtioiden yhteisestä vastuusta. Tapauksessa *Hess v. Yhdistyneet kuningaskunnat* EIT päätyi johtopäätökseen, jonka mukaisesti valtiot olivat yhdessä vastuussa loukkauksesta henkilöiden todelliseen hallintaan liittyvän toimivallan vuoksi. Kuitenkaan EIT ei ollut valmis luomaan yleistä ”yhteisestä määräysvallasta” vielä tällöin. Toisaalta tapauksessa *Hussein v. Albania* EIT on määritellyt, että jäsenvaltioiden yhteisvastuun aktualisoituminen vaatii suoraa

³⁵⁴ Müllerová 2015, s. 83–84.

³⁵⁵ ks. *Zammit Maempel v. Malta*, kohta 67.

³⁵⁶ *Turgut v. Turkki*, kohta 90.

³⁵⁷ *Fredin v. Ruotsi*, kohta 48.

³⁵⁸ *Hamer v. Belgia*, kohta 79.

³⁵⁹ *Braig – Panov* 2020, s. 292; ks. yleisesti *Hess v. Yhdistyneet kuningaskunnat*.

ja aktiivista osallistumista. Lisäksi tällaiselta toiminnalta vaaditaan yhteistoimintaa yhteisen hankkeen tiimoilta, eli pelkkä osallistuminen ei riitä.³⁶⁰

Kuitenkin asiaa koskeva suppea tulkinta tarkoittanee sitä, että ”yhteistä määräysvaltaa” ja aikomusta ei esiintyisi ilmastonmuutoksen yhteydessä, koska ilmastonmuutos on edennyt vuosien ajan hitaasti ilman, että tässä olisi tarvittavaa vahvaa yhteyttä ”yhteiseen määräysvaltaan” ja hallintaa.³⁶¹ *Bragin* ja *Panovin* mukaan tällaisen toiminnan ahdas tulkinta johtaisi siihen, ettei se sovellu ilmastonmuutoksen kohdalla, sillä ilmastonmuutos on toteutunut vuosien aikana ilman asianmukaista yhteistä valtioiden hallintaa. Lisäksi kansainvälisen oikeuden mukaan valtioiden yhteisvastuu voi syntyä tilanteessa, jossa valtiot ovat olleet tietoisia kansainvälisesti lainvastaisen teon olosuhteista.³⁶²

7.1.3 Vallan kolmijako: Puuttuuko EIT:ltä toimivalta?

Positiivisia toimintavelvoitteita on vaikea myös vahvistaa EIS:n valossa, sillä tuomioistuimen on haastavaa puuttua alueella, joka on lähinnä poliittisen päätöksenteon piirissä. *Mayer* on todennut, että ilmastokanteet todellisuudessa kyseenalaistavat käsityksemme siitä, miten ihmisoikeusjärjestelmä todellisuudessa toimii. Jos ihmisoikeudet valjastetaan säätelemään valtioiden päästötavoitteita, haastaa tämä myös poliittisen ulottuvuuden ja vallanjaon filosofian. Lisäksi tämä tukee aatetta, jonka mukaan yksilön oikeudet ovat yleisen edun yläpuolella.³⁶³ Kaiken kaikkiaan *Mayerin* kannan mukaan tällainen lähestymistapa pettää ihmisoikeussopimusten tekstin ja päämäärän. *Mayer* käyttää vertauskuvaa Troijan hevosesta, jolla ihmisoikeudet valjastetaan palvelemaan ulkopuolisia tavoitteita.³⁶⁴

Positiivisten toimintavelvoitteiden mieltäminen politiikkana poissulkee osan oikeuksien haltijoista ulkopuolelle. Täten *Fredman* myös toteaa, että ihmisoikeudet antavat luvan tuomioistuimille vaikuttaa poliittisen vallanpitäjän kentällä. Tämä tarkoittaa sitä, että tuomioistuimet voivat vaatia päättäjiä perustelevaan valintojaan

³⁶⁰ Hussein v. Albania, kohdat 3–4.

³⁶¹ Heiskanen 2018, s. 322.

³⁶² A/56/10, kohta 65.

³⁶³ Mayer 2021, s. 409, ks. myös Dworkin 1977.

³⁶⁴ *ibid.* s. 442.

ihmisoikeuksien toteuttamisen suhteen. Tuomioistuinten ei kuitenkaan tulisi sanella valintoja poliittisille päättäjille. Siispä positiivisten toimintavelvoitteiden ja poliittisen sektorin vastuukysymysten välille voidaan muodostaa yhteys.³⁶⁵

Toisaalta tällainen argumentointi ei ota huomioon EIS:n luonnetta alati muuttuvana instrumenttina. Lisäksi kyseinen tulkinta kumpuaa ihmisoikeuskäsityksestä, joka nojaa staattiseen tulkintaan. Jos edellä mainitut haasteet voidaan ylittää, ei toisaalta ilmastoa koskevalle ihmisoikeussäätelylle näyttäisi olevan esteitä. Kuitenkaan ei ole mitään takeita sille, että onnistunutkaan ihmisoikeussäätely loisi siirtymistä hiilineutraaliin yhteiskuntaan.³⁶⁶

Toisaalta myös *Urgenda* -tapauksessa korkein oikeus totesi, että Alankomaiden hallituksella ja eduskunnalla on toimivalta tehdä kasvihuonepäästöjen vähentämistä koskevia päätöksiä. Kuitenkin tuomioistuimien lausui, että tuomioistuimilla on valta arvioida, ovatko päätöksentekijät pysyneet lain rajoissa. Nämä rajat taas ovat johdettavissa muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimuksesta. Vaikka siis tuomioistuimella ei ole toimivaltaa säätää lakeja, tämä ei tarkoita, etteikö tuomioistuimet voisi missään tilanteessa puuttua poliittiseen päätöksentekoon. Tämä takaa oikeusvaltioperiaatteen toteutumisen.³⁶⁷

Kuten edellä onkin jo mainittu, *Urgenda* -tapauksen valossa kansallisten tuomioistuinten asema vallan kolmijaon periaatteen osalta on hankala. Sama pätee myös EIT:n toimivaltaan. EIT on osaltaan oikeanlainen instanssi tuoda yhteen kansainvälisen tuomioistuimen käsiteltäväksi lukuisia sopimusvaltioita koskevat oikeudelliset ongelmat, kuten myös ilmastonmuutoksen. Kuitenkin kansainvälisen oikeuden yksi tärkeimmistä ulottuvuuksista on valtion suvereniteetti, johon myöskään EIT nähdäkseni ei halua liiaksi puuttua. Vaikka EIT löytäisikin loukkauksia ilmastonmuutosta koskevien riittämättömien päästötavoitteiden osalta, onko tällä suuremmassa mittakaavassa merkittävää vaikutusta. EIT tuskin pystyy antamaan toimivaltansa piirissä maakohtaisia yksityiskohtaisia ohjeita siitä, miten kansallisesti määritellyt panokset tulisi täytetyiksi.

³⁶⁵ Fredman 2006, s. 92–123, ks. myös tiivistelmä.

³⁶⁶ Ks. Rajamani 2018.

³⁶⁷ Supreme Court of the Netherlands Judgement (*Urgenda*, kohdat) 8.1 – 8.3.5.

Keinot näyttäisivät olevan valtion oman harkintavallan piirissä. Katsoisin siis, että parhaimmillaan EIT päätyisi *Urgenda* -tapauksen kaltaisiin päätelmiin. Ilmastonmuutoksen ehkäisyyn myös kuuluu oikeudellisen ulottuvuuden ulkopuolisia elementtejä, kuten kansainvälinen yhteistyö ja niin sanotusti ”yhteen hiileen puhaltaminen” tai tässä tapauksessa yhteen hiilineutraaliuteen puhaltaminen. Kyseinen kielikuva kyllä kuulostaa ilmastonmuutoksen kontekstissa ironiselta. Tämä näyttäytyisi kuuluvan taas enemmän poliittisen päätöksenteon piiriin, mikä estää tuomioistuimia puuttumasta kansainvälisen yhteistyön sisältöön.

7.2 Ilmastonmuutos ja ympäristöoikeudet: talous ja ympäristö törmäyskurssilla

On ymmärrettävää, että tuomioistuimen tulee pohtia kansantaloudellisia vaikutuksia ja verrattava niitä yksilöiden vapauksiin. Kuitenkin taloudelliset aspektit voivat olla punninnassa painavampia ja mennä yksilöiden vapauksien edelle, vaikkei välttämättä perustelut tälle ole kattavia. Edellä mainitussa tapauksessa *Powell ja Rayner v. Yhdistynyt kuningaskunta* tuomioistuin perustelee Heathrow -lentokentän merkittävyyttä sen kaupankäynnin edistämisen näkökulmasta sekä siltä kannalta, että Heathrown lentokenttä on yksi maailman suurimmista lentokentistä.³⁶⁸ EIT:n tuomioita ympäristöoikeuksien suhteen on myös kritisoitu, sillä näissä tapauksissa tuomioistuin on painottanut menettelyllistä aspektia ja sen valvovaa roolia.³⁶⁹ Lisäksi kuten edellä mainittu, EIT on päätenyt uusliberalistisiin ratkaisuihin, joissa on priorisoitu talous.³⁷⁰ Myöskin ratkaisuissa on painotettu ilmoitusmenettelyä riskin minimoinnin sijaan³⁷¹ sekä ratkaisut ovat johtaneet yksilökeskeiseen lähestymistapaan.³⁷² Tämä on kyseenalaista myös tuomioistuimen puolueettomuuden kannalta.

Toisaalta tässä piilee ihmisoikeuksien ongelmallisuus: ihmisoikeudet ovat syntyneet liberalismiin kautta ja ne ovat järjestäneet yhteiskuntaan hierarkioita. Esimerkiksi naisten oikeudet ovat suhteellisen uusi käsite. *Boarke* on huomauttanut, että naisilla on

³⁶⁸ kohta 42.

³⁶⁹ Pedersen 2018, ks. myös Heri 2022, s.928.

³⁷⁰ Kobylarz 2018, s. 99.

³⁷¹ Hilson 2009, s. 353.

³⁷² Francioni 2010, s. 41.

voinut olla heikommat oikeudet kuin elämällä osassa yhteiskuntia. Näitä oikeuksia rasittaa nimenomaan individualismi.³⁷³ Se mikä voisi olla ihmisoikeuksien kannalta toimiva ratkaisu, voi olla luonnon kannalta huono vaihtoehto: kapitalismin luoma luonnonvarojen ylikulutus on yksi ilmastonmuutoksen aiheuttajista. Sen vuoksi siis taloudellisten arvojen painottaminen ilmastonmuutosta koskevista kysymyksissä on ongelmallista. Toki aihe on vaikea sen suhteessa kehittyviin valtioihin tai matalan tulotason valtioihin. Nämä valtiot tulevat kokemaan ilmastonmuutoksen vaikutukset yleensä voimakkaimmin, mutta toisaalta näiden valtioiden prioriteettina on myös köyhyyden vähentäminen. Siispä positiivisten toimintavelvoitteiden tarkastelussa tämä on äärimmäisen hankala kysymys.

Esimerkiksi Kiina on ollut vielä 2000-luvun alussa kehittyvä valtio, mutta tällä hetkellä se on maailman suurin saastuttaja³⁷⁴, johon toki länsimaat ovat siirtäneet omaa tuotantoaan. Euroopan päästöt ovat kumulatiivisessa tarkastelussa vuosien 1850–2019 aikavälillä toiseksi suurimmat Pohjois-Amerikan jälkeen.³⁷⁵ Tämä muodostaa myös vääristymän valtioiden päästöjen jakautumisessa. Kuitenkin edellä mainittujen valtioiden ”lainkäyttövallan” ekstraterritoriaaliset vaikutukset voivat johtaa EIS:n sovellettavuuden sopimusvaltioiden ulkopuolelle.³⁷⁶ Tässä tuleekin ilmasto-oikeuden yksi ongelmista, joka liittyy edellä mainittuun yhteisen mutta eriytetyn vastuun periaatteeseen. Mielestäni tämä vastuun jakamisen vaikeus liittyy myös ihmisoikeusjärjestelmän mahdollisuuteen vastata ilmastonmuutosta koskeviin kysymyksiin.

Ristiriita syntyy siitä, onko taloudellisten intressien merkityksen alleviivaaminen myös arvovalinta yhteiskunnassamme. Ilmastonmuutostoimissa talous ja ekologisuus ovat jatkuvassa törmäyskurssissa. Kritiikkini liittyy laajempaan uusliberalismin hegemonian kritiikkiin, joka kuitenkin tässä yhteydessä käsittelee kyseisen hegemonian kyseenalaistamista nimenomaan tuomioistuinten toiminnassa.³⁷⁷ Esimerkiksi samankaltaista ajatusta tukee taloudellisten intressien asettaminen ekologisten intressien edelle. Kansainvälinen oikeus ja kansallinen lainsäädäntö tulisi yhä

³⁷³ Bourke 2020, s. 65. Ks. myös Halme – Tuomisaari – Rapin 2021, s. 567.

³⁷⁴ ks. World Resources Institute 2020.

³⁷⁵ IPCC AR6 WG III s. 11, kuva b.

³⁷⁶ ks. luku 7.1.1.

³⁷⁷ ks. lisää neoliberalismin hegemonian kritiikistä Plehwe – Walpen – Neunhöffer 2006.

enenevissä määrin valjastaa siihen todellisuuteen, jonka mukaan taloudellisten intressien tulisi olla harmoniassa ekologisten intressien kanssa.

Jos talouskasvun katsotaan edistävän koko yhteiskuntaa itsessään ja sen hyvinvointia, voidaan tarkemmin tarkastella seuraavaa kysymystä: mitä ryhmää talouskasvu yhteiskunnassamme hyödyttää? Lapsia, aikuisia, keski-ikäisiä vai tulevia sukupolvia? Jos talouskasvun tarkastelu nähdään kaikkia hyödyttävänä tekijänä, jätetään huomiotta kapitalistisen talousjärjestelmän luonne itsessään. Katsoisin, että tämä ei siis ole linjassa sukupolvien välisen tasa-arvon periaatteen kanssa. Siispä talouskasvu kaikkia ihmisiä hyödyttävänä tekijänä voidaan myös kyseenalaistaa etenkin ympäristöön vaikuttavissa tapauksissa. Kuitenkin tuomioistuimien voi perustaa kantansa valtion harkintamarginaaliin vedoten eikä mennä artiklan 8 loukkausten oikeuteksiin yksityiskohtaisemmin. Tulevaisuudessa ilmastonmuutoksen aiheuttaman kriisin konkretisoituessa katsoisin taloudellisten intressien painon muuttuvan niin, että ekologisia arvoja sekä ihmisten terveyttä voidaan pitää merkittävässä asemassa. Yleensä taloudellinen hyöty ja hyvinvointi ovat lyhytnäköisiä päämääriä. Täten siis ilmastonmuutoksen kohdalla tulisi pystyä arvioimaan vaikutuksia myös vuosien päähän.

Vaikka EIT onkin antanut oikeuskäytännössä ympäristönsuojelulle erityisen aseman³⁷⁸, voi käytännön soveltamisessa antaa silti tilaa taloudellisille arvoille. *Freidin* -tapaus on vuodelta 1991 eli tuomio tästä on annettu ennen *Hatton* -tapausta, jossa taloudelliset intressit voittivat ympäristöoikeuksiin nojautuvat argumentit. Täten siis on yhä alleviivattava sitä, että EIS:n oikeudellinen ulottuvuus ei ole olemassa tyhjiössä. Jotta ympäristölliset arvot voitaisiin arvioida uudelleen, tämä voi tarkoittaa kokonaisvaltaista yhteiskunnallisten arvojen muuttamista toisiin parempiin ja kestävämpiin arvoihin. Lisäksi edellä mainittu suhteellisuusperiaate vaikeuttaa ilmastonmuutosta koskevien positiivisten toimintavelvoitteiden toteutumista.

Ilmastonmuutosta koskevissa kanteissa artiklan 8 muodostamat positiiviset toimintavelvoitteet katsotaan Pariisin sopimuksen 2 artiklan mukaisten pitkän aikavälin

³⁷⁸ ks. luku 4.1.3.

tavoitteiden valossa.³⁷⁹ Tähän kokonaisuuteen kuuluu myös edellä mainittu yhteisen mutta eriytetyn vastuun periaate, joka ohjaa valtioiden vastuuta. Positiivisten toimintavelvoitteiden määrittely valtioiden kohdalla voi käytännössä olla hyvin vaikeaa. Ei ole olemassa mitään standardimuotoista testiä, josta voisi nähdä, milloin valtion toimet ovat riittämättömiä ja täten eivät takaa artikkelin 8 mukaisen oikeuden nauttimista.

Analogisesti tämän tarkastelussa voidaan katsoa edellä mainittuja tapauksia, jotka ovat koskeneet artikkelin 8 suhdetta ympäristöllisiin oikeuksiin. Tämän oikeuskäytännön valossa valtioiden on katsottu olleen vastuussa erilaisista vaarallisen toiminnan aiheuttamien päästöjen vaikutuksista yksilön perhe- ja yksityiselämään. *Hatton* tapauksen linjauksen mukaisesti valtiot voisivat kuitenkin vedota taloudellisen hyvinvoinnin ylläpitämiseen suhteessa ilmastotekoihin. Valtio voisi siis ilmastokanteissakin vedota edellä mainittuihin artikkelin 8 loukkauksen oikeuttamisperusteisiin suhteellisuusperiaatteen ja harkintamarginaalin rajoissa.

8 Johtopäätös: Lasten ja nuorten tulevaisuus ilmastomuutoksen uhan alla: pystyykö EIS vastaamaan haasteeseen tehokkaasti?

Ensiksi esitän myös itsereflektointia tutkimuksesta. Mielestäni tutkimusmenetelmät palvelivat tarkoitustaan tutkielmassa. Pelkän lainopin käyttö tutkimusmenetelmänä olisi jättänyt aiheen tarkastelemisen pintapuoliseksi. Jotta tutkielmassa vastataan esitettyihin tutkimuskysymyksiin kattavasti, on siinä pitänyt käyttää myös oikeuspoliittista tutkimusmenetelmää. Tämän avulla on voitu tuottaa aineistoa siitä, miten lainsäädäntö aidosti vaikuttaa yhteiskunnassa, kun valtasuhteet otetaan huomioon. Kuitenkin pääasiallinen tutkimusmenetelmä, eli lainoppi, toimi hyvin vastinparina oikeuspoliittiselle menetelmälle antaen tälle ns. työkalut. Tutkimusta voitaisiin jatkaa tämän aiheen tiimoilta, kun EIT on tehnyt ensimmäisen ratkaisunsa koskien ilmastokanteita. Tämän jälkeen myös voidaan aloittaa esimerkiksi oikeustapausanalyysien tekeminen, kun oikeuskäytäntöä on ehtinyt syntyä. Tällöin positiivisia toimintavelvoitteita itse ilmastomuutoksesta olisi helpompi myös esittää tukeutumalla oikeuskäytäntöön.

³⁷⁹ kuten Duarte Agostinho ja Sacchi.

Tämän tutkielman aihe on juridisesta näkökulmasta hyvin erityinen. Poliitiikan ja juridiikan yhtymäkohta ei ole harvinaista oikeustieteen alalla, ja varsinkaan valtiosääntöoikeuden yhteydessä täysin arvovapaata lainsäädäntöä tuskin on olemassa. Ihmisoikeudet perustuvat yhtäläisiin ja jakamattomiin oikeuksiin, joiden ytimessä on ihmisarvon kunnioitus.³⁸⁰ Jakamattomuuden ja yhtäläisyyden käsitteet ovat kuitenkin mielestäni ongelmallisia siitä, että ne häivyttävät yhteiskunnassa vallitsevat vallankäytön muodot ja eri ryhmien asemien vaikutukset oikeuksien nauttimiseen käytännössä. Juuri tästä näkökulmasta lapset ovat erityinen ryhmä. Lasten oikeudet myös turvataan käytännössä aikuisten toiminnan kautta, sillä alaikäisellä lapsella ei ole oikeustoimikelpoisuutta vaikuttaa aikuisen tavoin. Myös oikeuskriittisessä tutkimuksessa on huomautettu, että luonto on aina riippuvainen ihmisestä ja luonnon ”oikeudet” voivat aina toteutua vain ihmisen kautta.³⁸¹

Ilmastonmuutoksen suhteen päätöksenteko on ollut suhteellisen lyhytnäköistä vuosikymmenien ajan. Taloudelliset arvot ovat menneet sukupolvien välisen tasa-arvon periaatteen edelle. Kuitenkin tässä vaiheessa tulee myös huomauttaa, että itseasiassa pitkällä aikatahtaimella ilmastonmuutos tulee muodostumaan hyvin kalliiksi valtioille, jos tarvittavia toimia ei tehdä nyt. Myös Save the Children UK on painottanut, että valtioiden sijoitukset katastrofiriskin vähentämiseen (*eng. Disaster Risk Reduction*) ovat merkityksellisiä juuri nyt, sillä muuten toimet koituvat valtioille kalliiksi.³⁸²

Lapsen oikeuksien komitean tulisi myös ottaa tulevassa yleiskommentissa koskien ilmastonmuutosta huomioon se, että lapsuus ei esiinny kaikkialla samalla tavalla. Tämä edellyttää myös sitä, että kansainvälistä lainsäädäntöä kehittäessä lapsia kuullaan, joka puolelta maailmaa, niin kuin lapsen oikeuksien komitea myös totesi avoimessa kirjeessään *Sacchi v. Argentiina ja muut* koskevassa valituksessa.³⁸³ Lapsia ei siis tulisi ajatella homogeenisena joukkona. Kun lapsen oikeuksien komitea on pystynyt vastaamaan yleiskommentin avulla lapsen oikeuksien sopimuksen tulkinnasta ja suhteesta ilmastonmuutokseen, on myös EIT:n helpompi suojella lapsen etua ja oikeuksia holistisella lähestymistavalla. EIS tarjoaa puitteet sille, että myös

³⁸⁰ ks. s.1.

³⁸¹ Gutwirth 2016, s. 41, Katso myös Bétaille 2019.

³⁸² Save the Children UK report, s. 13.

³⁸³ Lapsiasiavaltuutettu, Avoin kirje 2021, s.1, ks. myös ks. myös United Nations Human Rights Office of the High Commissioner (Open Letter)

ilmastonmuutoksia koskevia asioita voitaisiin käsitellä tuomioistuimessa. Tämä kuitenkin vaatii sen, että edellä mainitut seikat otetaan erityisesti huomioon.

Fragmentoituminen on aina ollut suuri ongelma ihmisoikeussopimuksissa ja kansainvälisessä oikeudessa yleisesti, vaikka käytännössä iso osa sopimuksista toimii symbioosissa toistensa kanssa.³⁸⁴ En katsoisi, että ilmastonmuutokselle laadittu oma ihmisoikeussopimus edistäisi käytännössä ihmisoikeuksien ja lasten oikeuksien toteutumista. Vaikka tällainen integroituminen voisikin olla houkuttelevaa, voisi se oikeastaan heikentää yksittäisten ihmisten oikeuksia, jos kaikista ryhmistä säädellään yhdellä sopimuksella, ja heidän etujaan valvotaan yhden toimielimen kautta. Sinänsä *de lege ferenda* esimerkiksi sopijavaltioita velvoittava lisäpöytäkirja lapsen oikeuksien sopimukseen voisi olla tarpeellinen koskien ilmastonmuutoksen vaikutuksia. Tällainen olemassa olevan lainsäädännön uudistaminen voisi olla tärkeää juuri sen vuoksi, että LOS pystyttäisiin päivittämään nykypäivän tarpeisiin. Tämä voisi tarkoittaa myös tutkittavaksi ottamisen edellytysten päivittämistä siltä osin, että ne eivät muodostuisi kohtuuttomiksi esteiksi lapsen oikeuksien komitealle toimitettujen valitusten osalta. Yhtä lailla Euroopan ihmisoikeussopimuksen suhteen tulisi ottaa huomioon edellä mainitut seikat.

Ongelmalliseksi muodostuu myös erilaisten periaatteiden ja käsitteiden oikeudellinen tulkinta sekä myös juridinen asema järjestelmässä: onko periaatteiden asema enemmänkin ohjaava ja itse argumentointia tukeva? Esimerkiksi varovaisuusperiaatteella ei ole tarkkaa juridista muotoa ja tulkintaa, eikä sukupolvien välisen tasa-arvon periaatteellakaan. Tämä onkin periaatteiden heikkous: niitä voidaan soveltaa useimpiin tilanteisiin laajan soveltuvuutensa vuoksi, mutta toisaalta niiden avulla on vaikea asettaa tarkkoja velvoitteita valtioille. Mielestäni periaatteet toimivat paremmin argumentaation tukena esimerkiksi EIT:n ilmastokanteiden perusteluissa.

Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu on myös muistuttanut, että ilmastonmuutoksen vaikutukset biodiversiteettiin ja ekosysteemiin vaikuttavat myös tulevaisuuden sukupolvien ympäristöön sekä täten myös heidän elinolosuhteisiinsa.³⁸⁵

³⁸⁴ Ajevski 2014, s. 87-98.

³⁸⁵ Third party intervention by the Council of Europe Commissioner for Human Rights, kohta 33.

Lienee siis selvää, että päästötavoitteiden lisäksi luontokadon ehkäiseminen toimii myös relevanttina osana valtioiden positiivisissa toimintavelvoitteissa. Siten siis itse luonnonsuojelua ja ihmisoikeuksien turvaamista ei voida erottaa täysin toisistaan: luonto kyllä pärjää ilman ihmistä, mutta me emme pärjää ilman luontoa.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen ongelmana on lapsen oikeuksien sopimuksen tavoittamisen proseduaalinen ulottuvuus. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkittavaksi ottamisen edellytykset ovat tiellä kanteiden menestymiselle edellä mainituin perustein, mikä vaikeuttaa yksilöiden ja etenkin lasten *access to justice* mukaista oikeussuojakeinojen käyttöä. Yhdyn mielipiteeseen, jonka mukaan ei ole tarkoituksenmukaista, että näitä edellytyksiä tulkitaan ahtaasti. Yksi epäonnistuminen oli jo nähtävissä lapsen oikeuksien komitean edellä mainitussa tapauksessa. Myös ilmastonmuutoksen vastatoimien aikataulun kiireellisyys puoltaa tätä tulkintaa. Tässä tulisi antaa nimenomaan painoarvoa sopimuksen teleologiselle tulkinnalle sanamuodon sijaan. EIS:n kokonaisvaltainen ja tarkoituksenmukainen tulkinta puoltaa sopimuksen menettelyllisten velvoitteiden joustavuutta.

Lapsen haavoittuvaisuus on itsessään jo peruste sille, että artiklan 8 positiivisia toimintavelvoitteita tulisi tarkastella lapsiin kohdistuvien vaikutusten valossa. Niin kuin tutkielmassa on tullut ilmi, ei ole riittävää, että lainsäätäjälle, tuomioistuimille ja viranomaisille asetetaan positiivisia toimintavelvoitteita ilman, että lapsia on otettu huomioon. Lapsen oikeuksien näkökulmasta ei myöskään riitä, että lapselle muodollisesti taataan esimerkiksi osallistuminen päätöksentekoon tai hänen etunsa otetaan muodollisesti huomioon. Tämä tarkoittaa myös sitä, että tosiasiallisesti nämä tulee myös hänelle turvata. Tällä voidaan tarkoittaa muitakin keinoja kuin vain juridisia työkaluja esimerkiksi ilmastopolitiikkaa ja muita suunnitelmia.

EIT on ottanut huomioon oikeuskäytännössään edellä esitetyllä tavalla myös lasten haavoittuvaisen aseman, jota myös vahvistaa EIT:n kanta lapsen oikeuksien sopimuksen asemasta EIS:n rinnalla lapsia koskevissa tapauksissa. Lapsen etu on kantava voima, jonka asema tulisi ottaa järjestelmällisesti huomioon ilmastokanteissa. Oikeuskäytännön valossa on siis vääjäämätöntä, että EIT tulee todennäköisesti tuomiossaan antamaan tälle painoarvoa. EIT näyttäisi olevan sopiva instanssi lapsen oikeuksien edistämiseen ottaen huomioon sen, että lapsen oikeuksien komitea hylkäsi

valituksen perustuen kansallisten oikeussuojakeinojen käytön laiminlyöntiin. Kuitenkin EIT jatkaa portugalilaisten lasten nostaman kanteen käsittelyä. Vastaajavaltiot portugalilaisten ajamassa kanteessa EIT:ssä tekivät itse asiassa tuomioistuimelle valituksen, jossa kehoitettiin harkitsemaan tutkittavaksi ottamisen epäämistä. Tuomioistuin kuitenkin hylkäsi valituksen ja jatkoi asian nopeutettua käsittelyä.³⁸⁶ Voisiko tämä merkitä sitä, että EIT ottaa asian käsiteltäväksi yleissopimuksen 35 artiklan mukaisesti? Ainakin tämä implikoi sitä.

Ongelmalliseksi kuitenkin kanteiden menestymisen kohdalla nousee valtioiden asettaminen vastuuseen, vaikka kanne täyttäisikin tutkittavaksi ottamisen edellytykset. Kuten edellä on mainittu ilmastonmuutoksen erityislaatuisuudesta, on EIT:n vaikea täsmällisesti määritellä jokaisen valtion erillinen kontribuutio ilmastonmuutoksessa, sillä kasvihuonekaasut vaikuttavat kokonaisuudessaan ilmakehässä. Valtioiden yhteinen vastuu EIT:n oikeuskäytännön ja kansainvälisen oikeuden osalta lienee vaikeasti sovellettavissa ilmastonmuutoksen osalta. Katsoisin, että järkevämpää olisi perustaa argumentointi nimenomaan Pariisin sopimuksen pitkän aikavälin tavoitteisiin, kuten *Urgenda* -tapauksessa tehtiin. Tämä näyttäytyisi selkeimpänä indikaattorina valtioiden vastuun aktualisoitumiselle.

Sinänsä ekstraterritoriaalinen toimivalta voi olla ilmastonmuutoksen suhteen mahdollista, mikä tarjoaisi ”Vapaudu vankilasta” -kortin myös valtioille Euroopan ulkopuolella. Kuitenkin näkisin silti, että EIT:n oikeuskäytännön suhtautuminen tällaiseen toimivallan tulkintaan on hyvin vastahakoista. Lisäksi voidaan myös pohtia, mikä on yksittäisen EIT:n ratkaisun merkitys globaalisti. Kuitenkin katsoisin, ettei tätä tulisi vähätellä: yksikin tapaus voi luoda muutoksen arvoilmastossa. Lisäksi ilmastokanteita on tuotu vireille kaikkialla maailmassa yhä enenevässä määrin.

Tietoisuuden lisääntyminen koskien ilmastonmuutoksen uhkaa olemassaolollemme voi vaikuttaa lasten hyvinvointiin ja mielenterveyteen.³⁸⁷ Täten siis lapset ja nuoret ovatkin aloittaneet poliittisen liikehdinnän esimerkiksi ”Friday for Future” -tapahtumien muodossa. Siispä myös lapset ja nuoret tarjoavat esimerkin ilmastonmuutoksen

³⁸⁶ ECtHR decision April 2021.

³⁸⁷ Clemens – von Hirschhausen – Fegert 2022.

poliittisesta liikehdinnästä.³⁸⁸ Tämä myös taas tuo tutkielman seuraavan kysymyksen äärelle: voiko EIT ja EIS varmistaa lasten oikeuksien toteutumisen tehokkaasti ilmastonmuutoksessa? Kysymykseen ei ole yksiselitteistä vastusta. Vaikka edellä olen huomauttanut EIT:n heikkouksista sekä kanteiden menestymiseen kohdistuvista sudenkuopista, ei EIS:n järjestelmä ole tehoton.

EIT voi tehokkaasti koota yhteen kansainvälisellä tasolla valtioiden positiiviset toimintavelvoitteet ja antaa näiden osalta velvoittavia tuomioita huomattavasti tehokkaammin kuin kansallisella tasolla. Kritiikki voi kuitenkin kohdistua siihen, että pystyykö tällainen alueellinen ihmisoikeussopimus vastaamaan globaalin ihmisoikeuskriisin aiheuttamiin ongelmiin. Lähitulevaisuudessa tulemme näkemään, miten kansainvälinen yhteisö ja tuomioistuimet tulevat vastaamaan ilmastokriisiin. Vaikka ilmastokanteet menestyisivätkin EIS:n järjestelmässä, ei tämä takaa välttämättä sitä, että asiat muuttuisivat radikaalisti käytännössä. Toivoa silti on.

³⁸⁸ Intervention by Save the Children International (Save the Children) in application number 39371/20, kohta 17.